

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

INETA BUIVYDAITĖ

**PILIEČIŲ DALYVAVIMAS DARANT ĮTAKĄ
SPRENDIMAMS TAURAGĖS RAJONO SAVIVALDYBĖJE**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
doc. dr. V. Smalskys**

VILNIUS, 2011

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

PILIEČIŲ DALYVAVIMAS DARANT ĮTAKĄ
SPRENDIMAMS TAURAGĖS RAJONO SAVIVALDYBĖJE

Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62603S204

Vadovas

2011-12 doc. dr. V. Smalskys

Recenzentas

2011-12 doc. dr. _____

Atliko

VAmns0-01 gr. stud.

2011-12-01 I. Buivydaite

VILNIUS, 2011

TURINYS

IVADAS.....	5
1. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VALSTYBĖS VALDYME REIKŠMĖ	7
1.1. PILIEČIŲ Į(SI)TRAUKIMO Į VIEŠĄJĮ VALDYMĄ PERSPEKTYVA	8
1.1.1. Pilietinės visuomenės genezė klasikinių demokratijos modelių kontekste.....	9
1.1.2. Šiuolaikinė pilietinės visuomenės samprata	14
1.1.3. NVO dalyvavimo reikšmė naujojo viešojo valdymo kontekste	16
1.2. TEISINIS PILIEČIŲ DALYVAVIMO REGLAMENTAVIMAS.....	19
1.2.1. Dalyvavimą reglamentuojantys nacionalinio lygmens teisės aktai	20
1.2.2. Dalyvavimą reglamentuojantys ES lygmens teisės aktai	22
1.3. PILIEČIŲ IR VIETOS SAVIVALDOS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESE GALIMYBĖS	23
1.3.1. Vietos savivalda ir joje veikiantis sprendimų priėmimo mechanizmas.....	24
1.3.2. Piliečių dalyvavimo viešajame valdyje formos	28
1.3.3. Savivaldybės institucijų ir NVO bendradarbiavimo modeliai	34
1.4. TAURAGĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS APŽVALGA	37
1.5. APIBENDRINIMAS	41
2. TYRIMO METODOLOGIJA.....	42
2.1. TYRIMO ORGANIZAVIMAS.....	43
2.1.1. Tyrimo planas.....	43
2.2. TYRIMO INSTRUMENTARIJAUS KONSTRAVIMAS.....	46
2.2.1. Kiekybinio instrumento konstravimo ir taikymo ypatumai	46
2.2.2. Kokybinio instrumento konstravimo ir taikymo ypatumai	48
2.3. TYRIMO IMTIS	49
3. NVO DALYVAVIMO YPATYBIŲ TAURAGĖS RAJONO SAVIVALDYBĖJE ANALIZĖ	52
3.1. NVO IR TAURAGĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO GALIMYBĖS	53
3.1.1. Sąlygos NVO dalyvavimui Tauragės rajono savivaldybėje	54
3.1.2. NVO dalyvavimo darant įtaką sprendimams trukdžiai.....	63
3.2. NVO POTENCIALO PANAUDOJIMAS IR PERSPEKTYVOS	65
3.3. APIBENDRINIMAS	69
IŠVADOS	69
REKOMENDACIJOS	72
LITERATŪRA	73
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	80
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	81
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	82
PRIEDAI.....	83

LENTELĖS

1 lentelė. Vietos savivaldos institucijų ir NVO partnerystės modelis.....	35
2 lentelė. Gyventojų skaičius Tauragės apskrityje	39
3 lentelė. Gyventojų aktyvumas savivaldybių tarybų rikimuose Tauragės rajono savivaldybėje	39
4 lentelė. Kiekybinio tyrimo modelis	48
5 lentelė. Grįžtamumo kvota ir imties patikimumas	51
6 lentelė. Kokybinio tyrimo rezultatai: kategorijos ir subkategorijos	53
7 lentelė. Dalyvavimo tikslas/paskatos	54
8 lentelė. Dalyvavimo iniciatoriai	56
9 lentelė. Dalyvavimo organizavimas	58
10 lentelė. Dalyvavimo palaikymas	59
11 lentelė. Dalyvavimo/konstraktyvaus bendradarbiavimo trukdžiai.....	63
12 lentelė. Pertvarkos, siekiant panaudoti NVO potencialą	66
13 lentelė. Perspektyvos NVO į(si)traukimo į sprendimų priėmimo mechanizmą procese	67

PAVEIKSLAI IR SCHEMOS

1 pav. Klasikiniai demokratijos modeliai.....	9
2 pav. Piliečių dalyvavimą reglamentuojančių teisės aktų lygmenys	20
3 pav. Analitinė politinio dalyvavimo schema.....	30
1 schema. Tyrimo etapai	43
2 schema. Imčių sudarymo būdai	50
4 pav. Dažniausias kreipimosi į Savivaldybės institucijų pareigūnus tikslas	55
5 pav. Įtakos darymo sprendimų priėmimo procesui iniciatoriai.....	56
6 pav. NVO ir vietos valdžios bendradarbiavimo modelio pasirinkimas	59
7 pav. Galimybių dalyvauti savivaldos procesuose vertinimas.....	60
8 pav. Grįžamojo ryšio užtikrinimas	61
9 pav. Šaltiniai, iš kurių dažniausiai sužinoma apie priimtus sprendimus.....	62
10 pav. Teikiamos informacijos vertinimas	62
11 pav. Konstruktyvaus bendradarbiavimo trukdžiai: NVO atstovų perspektyva.....	64
12, 13 pav. Pasitikėjimas vietos valdžia ir teisinio reglamentavimo suprantamumas	64
14 pav. Pertvarkymų pasiūlymai.....	67

IVADAS

Temos aktualumas. Piliečių dalyvavimo valstybės valdymo procese problematika yra plačiai aptariama viso pasaulio mokslinėse diskusijose (Webler, 1999). Ne išimtis ir Lietuva bei kitos posovietinės valstybės, kuriose ši tema ypač aktuali tapo atkūrus nepriklausomybę. Analizuodamos kitų demokratinių šalių praktiką, minėtos šalys suvokė, kad aktyviai dalyvaujanti viešųjų sprendimų priėmimo procese pilietinė visuomenė yra būtina demokratijos formavimo ir jos stabilumo sąlyga.

Per pastaruosius dvidešimt metų požiūris į pilietinę visuomenę ir jos dalyvavimą valstybės valdyme kito ne kartą – nuo tradicinio viešojo administravimo modelio buvo pereita prie naujosios viešosios vadybos (angl. *New Public Management*), piliečius vertinusios kaip klientus. Tačiau šiame magistro baigiamajame darbe piliečių vaidmens sprendimų priėmimo procese pokyčiui apibrėžti bus remiamasi naujausio viešojo administravimo modelio – naujojo viešojo valdymo (angl. *New Governance*) – idėjomis, kur piliečiai traktuojami kaip lygiaverčiai sprendimų priėmėjų partneriai.

Piliečių dalyvavimo mechanizmas geriausiai suvokiamas analizuojant savivaldybes, kadangi vietos savivaldos lygmuo – tai arena, kurioje vietos savivaldos institucijos dirba mažiau formalizuotomis sąlygomis, yra prieinamesnės piliečiams (Puškorius, 2006). Dalyvavimas sprendimų priėmimo procese vietos savivaldos lygmeniu yra reikšmingas tiek piliečiams, tiek ir savivaldybės institucijoms – jis suteikia piliečiams galimybę daryti poveikį valdžios atstovų skyrimui, jų veiklos kontroliavimui, sprendimų priėmimui, tuo pačiu sumažėja pasipriešinimas vietos valdžios priimamiems sprendimams, nepasitenkinimas jų vykdoma politika.

Problema. Pastebima, kad praktikoje iniciatyvos bendradarbiauti sprendimų priėmimo procese net kai tam sudaromos galimybės, vietos savivaldos institucijoms (ir) ar vietos gyventojams dažnai pritrūksta, todėl svarbu rasti atsakymą į probleminį klausimą:

Kas turėtų inicijuoti konstruktyvų dialogą vietos savivaldybėse tarp sprendimus priimančios (vietos savivaldybės valdžios) ir sprendimo priėmimo dalyvaujančios (piliečių, NVO) pusių?

Siekiant atsakyti į šį klausimą, analizuojamas NVO galimybės dalyvauti Tauragės rajono savivaldybės sprendimų priėmimo procese, konstruktyvaus dialogo trukdžiai, NVO potencialo panaudojimo perspektyvos. Minėta savivaldybė pasirinkta ne atsitiktinai, o siekiant iliustruoti piliečių į(si)traukimo į sprendimų priėmimo procesą galimybes periferijoje.

Hipotezė: Tauragės rajono savivaldybės gyventojams ir organizuotoms jų grupėms yra sudarytos galimybės dalyvauti vietos valdžios institucijų sprendimų priėmimo procese, tačiau NVO dalyvavimo, minėtame procese, pasyvumą lemia asmeninės priežastys bei vietos valdžios institucijų nesuinteresuotumas įtraukti vietos gyventojus į minėtą procesą.

Darbo naujumas. Diskusijos visuomenės dalyvavimo tematika nėra naujas reiškinys, tačiau kaip integralios viešojo administravimo dalies idėja yra palyginti nauja ir aktuali (Gineitienė, Domarkas, 2000). Nors piliečių dalyvavimo vietos valdžios sprendimų priėmimo procese tematikos analizei mokslininkai skiria nemažai dėmesio, tačiau analizuojant literatūrą, pastebėta, kad šio reiškinio aptarimo naujojo viešojo valdymo kontekste labai stokojama. Šiame magistro baigiamajame darbe piliečių dalyvavimas savivaldybėje bus analizuojamas per naujojo viešojo valdymo idėjų prizmę, o sąlygos piliečiams dalyvauti bus aptariamoms iš organizuotų piliečių grupių (NVO) ir vietinės valdžios institucijų pareigūnų perspektyvos. Kitas naujas ir svarbus aspektas piliečių dalyvavimo vietos savivaldos sprendimų priėmimo kontekste yra tai, kad šis reiškinys, siekiant kuo platesnės požiūrių įvairovės, analizuojamas naudojant intergruotą tyrimą – pasitelkiant tyrimo metodų *trianguliacijos* principą.

Darbo objektas: Piliečių dalyvavimas savivaldoje, kaip esminis viešojo valdymo elementas.

Darbo tikslas: Įvertinti piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese Tauragės rajono savivaldybėje galimybes ir nustatyti tokio dalyvavimo iniciatorius.

Šiam tikslui pasiekti pasitelkiami **uždaviniai:**

1. Išanalizuoti teorines įvairių laikotarpių piliečių į(si)traukimo į demokratinį valdymą prielaidas.
2. Išanalizuoti sąlygų piliečių dalyvavimui teisinį pagrindą.
3. Apibrėžti dalyvavimo vietos savivaldos lygmeniu formas, bendradarbiavimo modelius.
4. Identifikuoti sąlygas bei trukdžius NVO dalyvavimui Tauragės rajono savivaldybėje, tokio dalyvavimo perspektyvas.

Temos ištirtumas. Piliečių dalyvavimo vietos savivaldoje tema vienu ar kitu aspektu yra tyrinėta Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbuose. Vietos savivaldą nagrinėjo Gudelis D. (2009), Nefas S. (2006, 2007), Astrauskas A. (2003, 2006), Paulikas V., Adomonis V. (2003), Leonas P. (1992). Pilietinės visuomenės vietos savivaldoje vaidmenį ir galimus partnerystės modelius išsamiai aptarė Butkevičienė E. (2010), Deakin'as A. (2001), Najam'as D. (2000) ir kt. Piliečių dalyvavimą naujojo viešojo valdymo kontekste aptarė Bingham L. B. (2005) ir kt. Klasikinius bei šiuolaikinius demokratijos modelius ir piliečių galimybes įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą aprašė Held D. (2002), piliečių dalyvavimo viešajame sektoriuje formas ir galimybes analizavo Denhardt R. B. (2001) ir kt. Sprendimo priėmimo metodus viešajam valdymui ypač išsamiai išanalizavo Mikulskienė B. (2011).

Tyrimo metodai: Magistro baigiamajame darbe naudojamas *duomenų analizės metodas*: mokslinės literatūros, periodinių leidinių, dokumentų ir teisės aktų analizė. *Turinio (content) ir atvejo analizė* atliekama pasitelkus kiekybinio anketavimo ir kokybinės apklausos metu surinktus duomenis.

1. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VALSTYBĖS VALDYME REIKŠMĖ

Aptariant *aktyvų* piliečių dalyvavimą valstybės valdyje, kaip vieną iš svarbiausių naujojo viešojo valdymo (angl. *New Governance*) elementų, dėmesys pirmiausiai koncentruojamas visuomenės narių įtraukimo į viešųjų sprendimų priėmimo procesą linkme. Vyrauja nuomonė, kad piliečių dalyvavimas valdyje yra ne tik politinių ir visuomeninių santykių reguliavimo priemonė, bet tuo pačiu jis „padeda išryškinti skirtingų veiklos plėtotės valdymo privalumus ir trūkumus, įvairių socialinių sluoksnių norus, siekdamas suformuluoti realius tikslus“ (Petukienė, Tijūnaitienė, 2001, p. 230). Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese liudija apie visuomenės aktyvumą, piliečių viešųjų interesų atspindėjimą (Stračinskienė, 2007). Kitaip tariant, viešosios organizacijos, įtraukdamos piliečius ir organizuotas jų grupes į sprendimų priėmimo procesą, patenkina visuomenės poreikius, taip didindamos savo legitimumą šios atžvilgiu ir įgyvendindamos valstybės nustatytus efektyvumo reikalavimus.

Piliečių dalyvavimas ir jo reikšmė visuomenei bei valstybei pradėti detaliau analizuoti XX a. 7-8 dešimtmečiais (Rifkin, Kangere, 2001), tačiau pilietis, kaip dalyvis, valstybės valdyje buvo suvokiamas jau gerokai anksčiau – dar senovės Atėnų demokratijoje. Todėl šiame skyriuje, laikantis numatytos magistro baigiamojo darbo sekos, pirmiausiai bus aptariama pilietinė visuomenė klasikinių demokratijos modelių bei viešojo valdymo teorijos kontekstuose, akcentuojant piliečių dalyvavimo valstybės valdyje galimybes, būdus ir sąlygas. Nuosekliau nagrinėjama viena iš analizuojamų pusių – *NVO (sprendimų priėmimo dalyvaujanti pusė)*, kuri yra svarbus dalyvaujamąsios demokratijos elementas viešojo valdymo kontekste, apibrėžiama šių organizuotų piliečių grupių reikšmė.

Aptariant piliečių įsitraukimo į dalyvavimo procesą galimybes ir sąlygas, taip pat svarbu išanalizuoti dalyvavimą viešajame administravime reglamentuojančią teisinę bazę. Šiame skyriaus poskyryje neapsiribojama vien nacionaliniais teisės aktais – į teisinį dalyvavimo valstybės valdyje proceso reglamentavimą bus žvelgiama ir per Europos Sąjungos teisės aktų prizmę, kadangi Lietuvos teisės aktai privalo būti suderinti ir neprieštarauti minėtiesiems.

Viename iš šio skyriaus poskyrių taip pat bus aptariama: *sprendimus priimanči pusė – savivaldybė ir jos institucijos (savivaldybės taryba)*, pateikiamos piliečių ir visuomeninių organizacijų dalyvavimo valstybės valdyje formos, aptariami vietos savivaldos ir piliečių bendradarbiavimo modeliai.

Nuoseklesnei piliečių dalyvavimo proceso vietos savivaldoje analizei pasirinkta periferinė – Tauragės rajono savivaldybė, kuri apžvelgiama paskutiniame šio skyriaus poskyryje. Minėtos savivaldybės pasirinkimui įtakos turėjo poreikis atskleisti piliečių dalyvavimo valstybės valdymo procese galimybes nuo centro nutolusioje savivaldybėje. Be to poreikį analizuoti būtent Tauragės rajono savivaldybę nulėmė tai, kad joje panašių tyrimų iki šiol nebuvo atlikta.

1.1. Piliečių į(si)traukimo į viešąjį valdymą perspektyva

Daugelis autorių, kalbėdami apie pilietinę visuomenę, aptaria jos santykį su demokratija, kadangi pilietinė visuomenė, plačiausia prasme, gali egzistuoti tik demokratinėje santvarkoje. Pilietinė visuomenė yra demokratijos pagrindas ir jos stabilizavimo sąlyga. Žodis „demokratija“ kilęs iš graikiškos sąvokos *demokratia* (*demos* – liaudis, *kratos* – valdžia), kas reiškia liaudies valdymo formą, kur visi piliečiai turi teisę dalyvauti šalies valdyme (Held, 2002, p. 15). Taigi demokratija visų pirma yra aktyvus piliečių dalyvavimas valstybės valdyme. Demokratija, kaip valdymo forma, užtikrina piliečių teisę dalyvauti ne tik renkant valstybės valdžią, bet ir dalyvauti šalies valdyme su išrinktais valdžios atstovais (Mikulskienė, 2011).

Demokratija reikalauja tokios visuomenės, kuri yra organizuota demokratijai ji privalo socializuoti jos normas ir vertybes, įsipareigoti ne tik savo siauriems, bet platesniems, bendriesiems – pilietiniams tikslams. Šis objektyvus poreikis sukuria pilietinės visuomenės fenomeną (Poviliūnas, 2001, p. 46). Taigi demokratija pati savaime formuoja tokią visuomenę, kurios atstovai yra politiškai sąmoningi ir neabejingi priimamiems sprendimams, kita vertus, šie piliečiai ir sudaro prielaidas demokratijos egzistavimui bei plėtrai.

Manoma, kad demokratija geriausiai padeda siekti visuotinai pripažįstamų vertybių: politinės lygybės, laisvės, moralinių nuostatų, bendro intereso, kompromiso, įpareigojančių sprendimų, visuomenės gerovės ir veiksmingų sprendimų (Held, 2002, p. 17). Minėtas demokratines vertybes priimančios ir palaikančios valstybės suvokia, kad visuomenės įtraukimas į politinius procesus yra pagrindinė demokratinės visuomenės varomoji jėga, o demokratines vertybes priimančios ir puoselėjantys piliečiai užtikrina šalies stabilumą. Šios tendencijos yra naujojo viešojo valdymo, kuris skatina pavienių piliečių ar jų grupių ir valdžios institucijų bendradarbiavimą bei partnerystę, šerdis (Bernotienė, 2010).

Kadangi visuomenės dalyvavimo fenomenas daugialypis, todėl jo aiškinime ir tyrimuose susikerta keletas mokslo šakų, todėl demokratijos teorijos analizė reikalinga lyg pagrindas tolimesnėms, gilesnėms visuomenės dalyvavimo studijoms (Raipa, 2001).

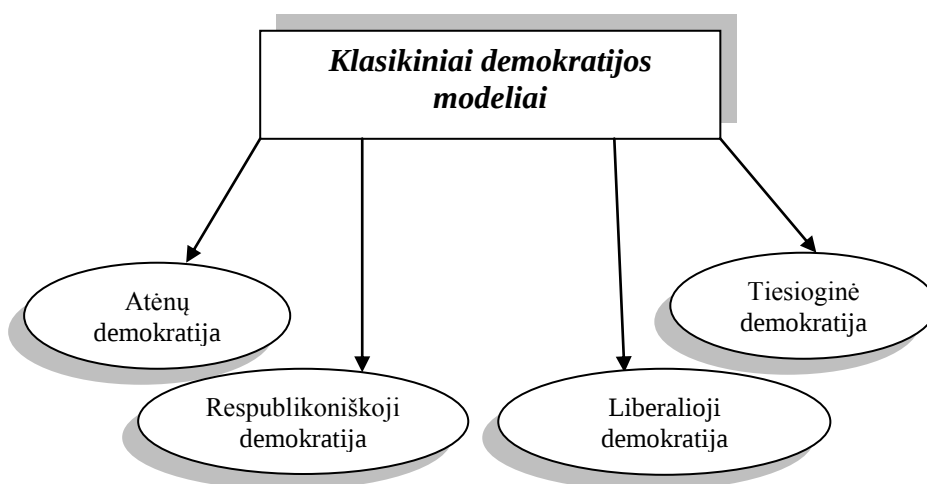
Remiantis S. Nefu, kalbant apie pilietinę visuomenę, būtina pabrėžti, jog pilietiškumas suprantamas *globali* ir *lokal* prasmėmis. „Lokališkumas suprantamas kaip konkretūs darbai arba žmonių sutelkti dariniai <...>“ (Nefas, 2006, p. 82). Tuo tarpu „<...> globalų pilietiškumo suvokimą rodo teiginiai, kad pilietiškumo istorija ilga <...>“ (Nefas, 2006, p. 82). Šiame darbe *lokal* prasme pilietiškumas bus aptariamas analizuojant tam tikrų institutų – savivaldybės pareigūnų, NVO atstovų – veiklą, jų dalyvavimo formas, modelius bei kitus aspektus, o *global* prasme pilietiškumas bus aptariamas analizuojant pilietinės visuomenės genezę klasikinių demokratijos, naujojo viešojo valdymo modelių kontekstuose.

1.1.1. Pilietinės visuomenės genezė klasikinių demokratijos modelių kontekste

Pilietinės visuomenės sąvoka yra daugiasluoksni ir nevienareikšmė (Šiliauskas, 2005, p. 26), įvairiais laikotarpiais ji buvo skirtingai traktuojama, kadangi politiniai mąstytojai, filosofai ir mokslininkai savo laiku pateikdavo vis skirtingą ir tam laikotarpiui aktualią pilietinės visuomenės sampratą. Norint suprasti šią sąvoką, reikia aptarti skirtingų laikotarpių demokratijos modelius bei galimybes piliečiams dalyvauti darant įtaką viešiesiems sprendimams kiekviename iš šių modelių.

Held (2002) išskiria kelis klasikinius demokratijos modelius (žr. 1 pav.), turėjusius įtakos aptariamo laikotarpio visuomenių piliečių dalyvavimui valstybės valdymo ir viešųjų sprendimų priėmimo procesuose ir tebeturinčius prasmę aptariant šių laikų demokratijas – tai *klasikinė demokratija senovės Atėnuose*, *respublikoniškoji savivaldi aktyviai dalyvaujanti visuomenė* (saugomasis ir ugdomasis respublikonizmas), *liberalioji demokratija* ir marksistinio požiūrio *tiesioginė demokratija*.

1 pav. Klasikiniai demokratijos modeliai

Šaltinis: sudaryta pagal Held, 2002, p. 15-18

Kiekvieną iš minėtų modelių galima priskirti vienai iš šių grupių:

- **tiesioginei, dalyvaujamajai demokratijai**, kuri apibūdinama kaip viešųjų sprendimų priėmimo sistema, kai į sprendimų priėmimo mechanizmą įtraukiami visi piliečiai;
- **liberaliajai, atstovaujamajai demokratijai**, kuri įvardijama kaip valdymo sistema, kada yra išrenkami tautos atstovai, turintys atstovauti piliečių interesus įstatymų pagrindu (Held, 2002, p. 18-21).

Pilietinės visuomenės samprata Atėnų demokratijoje. Kalbant apie klasikinę demokratiją ir piliečio, kaip dalyvio valstybės valdyme, suvokimą joje, reikėtų pradėti nuo Atėnų¹ demokratijos, kadangi būtent Graikija siejama su demokratijos pradžia. Atėnų demokratijos raida buvo svarbiausias moderniosios politinės raidos įkvėpimo šaltinis (cit. iš Held, 2002, Finley, 1983, Bernal, 1997) – būtent Atėnuose gimė svarbiausi politiniai idealai – piliečių lygybė, laisvė, pagarba teisei ir teisingumui (Held, 2002, p. 32).

Aristotelis veikale *Politika* apibūdindamas pilietinę visuomenę, šią sąvoką stipriai siejo su valstybe ir politine valdžia, piliečių asmeninių interesų aukojimu dėl valstybės reikmių, privataus gyvenimo paskyrimu viešiesiems reikalams, taigi „vieša“ ir „privatu“ buvo glaudžiai tarpusavyje susiję (Poviliūnas, 2001, p. 47, Held, 2002, p. 33). Asmenų savirealizacija prasmę įgydavo tik per valstybę, nes tik valstybėje buvo galimas dalyvavimas valdymo ir teisminiuose reikaluose.

Pastebima, kad senovės Atėnų demokratijoje, kurią plačiai apibūdino Tukididas, Platonas, Aristotelis bei kiti mąstytojai ir filosofai, piliečiais buvo laikomi vyresni negu 20 metų tik atėniečių kilmės vyrai, kurie turėdavo būti politiškai lygūs ir laisvi, kad galėtų pakaitomis valdyti ir būti valdomi. Aristotelio teigimu, senovės Atėnuose piliečiu buvo laikomas asmuo, kuris dalyvavo teisme ir valdyme (*Politika*. Aristotelis, 2009, p. 137). Išimtiniais atvejais pilietybė būdavo suteikiama ir kitiems gyventojams, bet tik pagrindinio aukščiausio organo pritarimu. Moterys negalėjo turėti jokių **politinių** teisių tokioje demokratijoje, o **pilietinės** jų teisės buvo labai suvaržytos (Held, 2002). *Atėnų demokratijos modelio ribotumas labiausiai pasireiškė tuo, kad norėdami dalyvauti valstybės valdymo reikaluose, piliečiai turėjo atitikti ne tik nustatytą amžiaus, kilmės, bet ir lyties cenzą.*

Svarbu paminėti, kad atėniška pilietybės samprata reikalavo tiesioginio dalyvavimo valstybės reikaluose, o visuomeniniais reikalais nesirūpinantis žmogus, buvo laikomas ne tik neveikliu, bet ir nenaudinga tos bendruomenės nariu (cit. iš Held, 2002, Dumčius, Valkūnas, 1963). Atėnų demokratijoje buvo aukštinami ir ypač gerbiami tie piliečiai, kurie buvo aktyvūs ir dalyvaudavo **savivaldoje** (Held, 2002, p. 35). Nors jokio išorinio postūmio dalyvauti valstybės valdyme nebuvo, tačiau individai, kurie siekė būti gerbiami ir pripažįstami visuomenės, suvokė, jog jų iniciatyva dalyvauti valstybės valdyme yra būtina (Held, 2002).

Minėtoje senovės demokratijoje įstatymų leidžiamojame ir teisminėje veikloje piliečiai dalyvaudavo tiesiogiai. (Held, 2002, p. 31-40). Kitaip tariant, Atėnų demokratija yra priskiriama minėtam **tiesioginės demokratijos grupei**, kas skiriasi nuo dabartinės demokratijos formos, kuri vis dar išlieka labiau atstovaujamoji. Nors remiantis dabartine viešojo valdymo teorija (kuri didžiąja dalimi vis dar išlieka normatyvine), pastebima žymi slinktis nuo **atstovaujamosios prie dalyvaujamosios demokratijos**, kur piliečiai yra suvokiami kaip trečiasis valdžios galios centras, o piliečio vaidmens

¹ Svarbu pažymėti, kad Atėnų polis buvo ne vienintelis demokratiškas tuo metu Graikijoje, tačiau jis yra plačiausiai aptariamas ir analizuojamas viso pasaulio mokslininkų ir tyrėjų darbuose.

suvokimas pakinta nuo patariamąjį balsą turinčio specialisto iki lygiaverčio sprendimų priėmėjų partnerio (Patapas, 2010).

Sprendimai senovės Atėnuose būdavo priimami ne remiantis papročiu, įpročiu ar prievarta, bet įtaigiausio argumentavimo galia (Held, 2002, p. 34) – sprendimų priėmimas priklausydavo nuo piliečių sugebėjimo argumentuoti ir įrodyti, kad (ir kodėl) tam tikras sprendimas esamu atveju yra tinkamiausias. Šis sprendimų priėmimo procesas skiriasi nuo dabartinio, kadangi savivaldybės vykdomųjų institucijų sprendimai turi būti grindžiami įstatymais, Vyriausybės ir (arba) savivaldybės tarybos sprendimais (Vietos savivaldos įstatymas, 10 str.), neužtenka vien argumentų. Tačiau bendra yra tai, kad viešasis sprendimas turi būti įtaigus ir priimtinas tam tikrai bendruomenei ar jos daliai, kad sulauktų jos pritarimo.

Pilietinės visuomenės Respublikoniškojoje demokratijoje raida. Aptariant kitą demokratijos modelį, Held įvardintą respublikonizmu, svarbu paminėti, kad jo vystymosi pradiniam etape nebelieka aktyvaus piliečio idealo – tokio piliečio, kuris supranta savo indėlio valstybei svarbą ir yra iniciatyvus dalyvaudamas valstybės valdyme, kaip buvo Atėnų demokratijoje. Tokio piliečio idealą pakeičia tikintieji – krikščioniškoji pasaulėžiūra iš esmės transformuoja politinės veiklos pagrindą – atsiranda teologinė perspektyva. Į pirmą vietą iškeliamas rūpestis, kaip žmonės turėtų gyventi ir valdyti valstybę, sutardami su Dievu ir nepažeisdami krikščioniškųjų taisyklių (Pocock, 1975, p. 84).

Viduramžiais piliečių visuomenė buvo suvokiama kaip vieninga visuma – Dievo nustatyta tvarkos hierarchija (Vitkus, 2001). Tačiau nors religiniu požiūriu ir traktuojama kaip vieninga visuma, pilietinė visuomenė Respublikos metais buvo suskilusi į daugelį grupių. Seniausiam Romos istorijos laikotarpyje išskiriamos dvi grupės – patricijai ir plebėjai (Veličkienė, Kakarienė, 2010, p. 67). Akcentuojama, kad Viduramžių visuomenės svarbiausias politinis atskaitos taškas buvo religinė doktrina (Vitkus, 2001).

Krikščionybė teigė, kad pagarba valdžiai yra pareiga (Vitkus, 2001). Vėliau minėtas požiūris į valstybės valdymą ir piliečių indėlį sprendimų priėmimo procese buvo modifikuojamas – Marsilijaus išreikštame požiūryje pateikiama kitokia piliečio ir valstybės valdymo samprata – piliečiu laikomas pilietinės bendruomenės narys, kuris dalyvauja valstybės valdyme arba teisminėje valdžioje, kaip ir senovės Graikijoje, o valstybės valdymas nebesiejamas su Dievu. Piliečiai buvo rinktinė žmonių grupė (Held, 2002, p. 59), jais, panašiai kaip ir Atėnuose, nebuvo laikomi vaikai, vergai, svetimšaliai ir moterys (cit. iš Held, *Defensor pacis*, p. 46-51).

Respublikonizmas ėmė atgimti baigiantis vienuoliktajam šimtmečiui, kai bendruomenės paskyrė tvarkyti jų teisinius reikalus konsulams ir administratoriams, atimdami šią teisę iš popiežiaus ir imperatoriaus. Renesansinio respublikonizmo esminė mintis remiasi tuo, kad politinės bendruomenės laisvės pagrindas yra jos atskaitomybė sau pačiai. **Savivalda** kartu su piliečių teise dalyvauti tvarkant valstybinius reikalus yra laisvės pagrindas, bet tik tada, kai yra konstitucinė sąranga, skirianti aiškius

vaidmenis pagrindinėms jėgoms (Held, 2002, p. 62). Respublikonizmą Held skirsto į ugdomąjį ir saugomąjį (2002). Šias dvi respublikonizmo atmainas svarbu aptarti dėl jose išreikštos *skirtingos piliečių dalyvavimo sampratos*.

Ugdomojo respublikonizmo teorija grindžiama klasikiniiais demokratijos elementais ir filosofų aprašytais temomis, kur minima, kad *piliečių dalyvavimas valstybės valdyme yra pats savaime vertingas*. Kitaip tariant, politinis dalyvavimas buvo laikomas būtinu gero gyvenimo aspektu, saviraiškos būdu. Tuo tarpu, **saugomasis respublikonizmas**, kuriam didelę įtaką darė Respublikos laikų Roma ir jos istorikai, priešingai, pabrėžia pilietinės dorybės laikinumą, jos polinkį nykti, jeigu ji yra priklausoma nuo vienos iš šių grupių – liaudies, aristokratijos ar monarchijos – dalyvavimo. Pagal pastarojo respublikonizmo teoretikus, užtikrinant asmeninę piliečių laisvę, svarbus yra visų piliečių dalyvavimas kolektyviai priimant sprendimus (Held, 2002, p. 64). Marsilijus įrodinėjo, kad įstatymus turėtų kurti visa tauta ar didžioji jos dalis, per visuotinį piliečių susirinkimą išreikšdama savo valią (Held, 2002).

Nicolo Machiavelli (sk. Nikolo Makiaveli) laikėsi nuomonės, kad individai, esantys valdžioje, privalo puikiai išmanyti valdžios mechanizmo veikimo principą. Pasak jo, geriausias politikas yra tas, kuris sugeba efektyviausiai išnaudoti laiko momentus ir aplinkybes. N. Machiavelli žavėjosi galia ir rezultatais bei valdžios sugebėjimais politikos priemonėmis pasiekti savo tikslų. Absoliutus vadovas, anot jo, buvo aukščiausias autoritetas visais žmogiškosios teisės klausimais, nors jis neatmetė fakto, kad valdžia kilusi iš dieviškojo įstatymo (Parsons, 2001). Jis, panašiai, kaip ir Hobbe'as (sk. Hobsas), individus laikė savanaudžiais, pirmiausiai besirūpinančiais savo gerove. Taigi piliečių visuomenės, kuri siekia dalyvauti valstybės valdyme dėl valstybės gerovės idėja jam neatrodė reali (Held, 2002).

Pilietinės visuomenės liberalios demokratijos kontekste raida. Kalbant apie kitą demokratijos modelį, Held (2002) įvardintą liberaliąja tradicija, kurios vieni pirmųjų atstovų buvo Hobbe'as (sk. Hobsas) ir Johnas Locke'as (sk. Džonas Lokas), svarbu įvardinti, kaip yra suprantama sąvoka „liberalizmas“. Kaip teigia Held, tai nevienareikšmė sąvoka, kurios prasmė skirtingais istoriniais tarpsniais kito. Liberalizmas siekė apibrėžti grynai privačią sritį, kuri nepriklausytų nei nuo bažnyčios, kaip respublikoniškojoje demokratijoje, nei nuo valstybės, kaip Atėnų demokratijoje. Viso to tikslas buvo, kad valstybė nebūtų kontroliuojama bažnyčios, o pilietinė visuomenė išlaisvinta nuo politinio kišimosi (2002).

Hobbe'as teigė, kad individai turi atsisakyti **savivaldos** teisių, kurios būtų perduotos valdžiai, šitaip įgaliodami ją veikti jų vardu. Jo manymu, jei individai įvykdytų vienu metu šias sąlygas, būtų pasiektas veiksmingas politinis valdymas, o ilgalaikėje perspektyvoje – taika ir saugumas. Kitaip tariant, Hobbe'as siekė, kad būtų pereita prie **atstovaujamosios demokratijos**, kur tam tikram piliečių deleguotam asmeniui suteikiama teisė valdyti visus kitus. Taip pat Hobbe'as siekė apginti pilietinę visuomenę nuo valstybės kišimosi. Pilietinė visuomenė jo buvo suprantama kaip sritis, kurioje klesti

prekyba, komercija ir patriarchalinė šeima (Held, 2002). Tuo tarpu Georgas Willhelmas Friedrichas Hėgelis išskyrė bei analizavo tam tikrus istoriškai kintančius pilietinės visuomenės elementus, tokius kaip korporacijos, klasės, luomai, bendruomenės (Poviliūnas, 2001, p. 45). Šiuo požiūriu jam artimas Karlas Marksas, kuris taip pat pasisakė už pilietinės visuomenės nagrinėjimą klasinės struktūros kontekste (Held, 2002).

Hobbe'o argumentams paprieštaravo Locke'as, kuris teigė, jog vargiai tikėtina, kad ne visiškai vienas kitu pasitikintys asmenys deleguotų valdžią vienam suverenui (Parsons, 2001). Todėl Locke'as teigė, kad turi būti įtvirtinta valdančiųjų atskaitomybė, pasireiškianti reguliariais valdžios rinkimais, slaptu balsavimu, frakcijų konkurencija ir kita (Held, 2002). Locke'as pilietinės visuomenės sąvoką siejo su prigimtinėmis žmogaus teisėmis ir atskyrė sąvoką nuo valstybės valdžios institutų (Poviliūnas, 2001, p. 44). Palyginus su Hobbe'su, Locke'o įtaka politikai buvo kur kas didesnė (cit. iš Held, Rahe, 1994, p. 291-311). Vėliau Montesquie (sk. Monteskjė) savo darbuose teigė, kad valstybės valdžia privalo būti beasmenė – teisiškai apribota ir padalyta į vykdomąją, įstatymų leidžiamąją ir teisminę – tik tokia valdžios struktūra, pasak jo, gali užtikrinti geriausią valdymo modelį (Held, 2002).

Johnas Stuartas Millis (sk. Džonas Stiuartas Milis), liberalizmo tradicijos kontekste, aptarė nepriklausomos pilietinės visuomenės idėją ir minimalų valstybės kišimąsi, kai egzistuoja liaudies suverenitetas ir visuotinė balsavimo teisė, be to vyrauja atstovaujamas valdymas, pasireiškiantis reguliariais vadovų rinkimais, slaptu balsavimu. Šis požiūris artimas jau aptartam Locke'o mąstymui. Millis propagavo aiškaus parlamentinės asamblėjos ir valstybinės biurokratijos atskyrimą, tai yra, akcentuodamas išrinktųjų balsuojant ir specialistų (administratorių) funkcijų atskyrimą. Taip pat buvo įvardijamas piliečių įtraukimas į valdymą per balsavimą, platų dalyvavimą vietos valdžioje, viešuose debatuose ir prisiekusiųjų žiuri (Held, 2002, p. 140).

Jean Jacques Rousseau'o (sk. Žanas Žakas Ruso) idėjos analizuojant piliečių įsitraukimo į valstybės valdymo procesą yra neabejotinos reikšmės. Jis teigė, jog individai turi būti aktyvūs valstybės valdyme – norėdami naudoti sau ir valstybei, jie turi įsitraukti į tiesioginį įstatymų, kurie reguliuoja jų gyvenimą, kūrimą. Pasak J. J. Rousseau'o, piliečiai turi priimti atitinkamus įstatymus susirinkę visi bendrai ir atsižvelgdami į tai, kas palankiausia bendruomenei. **Savivaldos idėja**, anot jo, yra savaiminis tikslas, o laisvė buvo suprantama ne kaip „negatyvi“ individo laisvė – būti netrukdomam savo srityje – bet kaip visų visuomenės narių dalyvavimas viešojoje valdžioje, kuriai suteikta teisė kištis į visas piliečio gyvenimo sritis (Kis, 1998). Piliečio vaidmuo, Rousseau'o požiūriu, yra svarbiausias individo siektinas tikslas, kadangi piliečiu buvo laikomas neabejingas valstybės reikalams, aktyviai įsitraukęs į įstatymų leidybą, individas. Be to, svarbu atsižvelgti į tai, kad viešojoje valdžioje, Rousseau'o suvokimu, yra pageidaujamas ne tik labai kvalifikuotų, bet apskritai visų piliečių dalyvavimas, nes tik taip bus pasiekama lygybė ir patenkinami visų piliečių poreikiai.

Požiūris į pilietinę visuomenę Markso tiesioginės demokratijos kontekste. Žymiausi demokratijos priešininkai Karlas Marksas ir Friedrichas Engelsas atmetė jau aptartas liberaliosios ir liberaliosios demokratinės minties pagrindines prielaidas, teigdami, kad kapitalistinėje visuomenėje valstybė negalėtų būti neutrali, o ekonomika – laisva. Jie kritikavo mintį, jog politinio gyvenimo pamatinė prielaida gali būti individas ir jo santykis su valstybe. Jų teigimu, individai gali gyventi tik sąveikaudami su kitais, o jų prigimtį galima suprasti tik atsižvelgiant į istoriškai kintančią aiškinamo dalyko sąveiką su kitais socialiniais reiškiniiais. Labiausiai tam tinkamas būdas, pasak jų, klasinės struktūros išskyrimas (Held, 2002).

Markso ir Engelso teigimu, klasiniai pasidalijimai yra būdingi ne visoms visuomenės formoms: klasės gali išnykti ateityje, priklausomai nuo egzistuojančios valstybės ir visuomenės. Klasiniai pasidalijimai atsiranda tada, kai pradedamas gaminti toks produkto perteklius, kai tampa įmanoma negaminančiai klasei išgyventi iš gamintojų veiklos. Sugebantys kontroliuoti gamybos priemones sudaro ekonomiškai ir politiškai viešpataujančią klasę. Tad K. Markso ir F. Engelso požiūriu, klasiniai santykiai yra neišvengiamai išnaudotojiški, nulemiantys skirtingus valdančiųjų ir valdomųjų klasių interesus (Held, 2002). Svarbus akcentas yra tai, kad K. Marksas pilietinės visuomenės sąvoką siejo su buržuazija (Poviliūnas, 2001, p. 45), o Rawls išreikštame požiūryje pilietinė visuomenė yra apibūdinama kaip sąžiningo bendradarbiavimo sistema. Tačiau minėtas autorius kėlė klausimą, kaip galima stabili ir teisinga visuomenė, jeigu jos piliečius – lygius ir laisvus asmenis – skiria tarpusavyje nesuderinamos pasaulėžiūros (Rawls, 2002).

1.1.2. Šiuolaikinė pilietinės visuomenės samprata

Nors, kaip jau buvo aptarta, sąvoka *pilietinė visuomenė* kildinama iš Antikos laikų, tačiau ji identifikuojama bei išlieka aktuali ir vėlesnėje bei šiuolaikinėje politinėje filosofijoje. Ši sąvoka siejama su Makiavelli'o ir Rousseu'o idėjomis, kurie pilietinę visuomenę laikė įrankiu kontroliuoti despotiškai valstybei (Outhwaite, Ray, 2005).

Pilietinė visuomenė – visų pirma valstybės reikaluose dalyvaujanti visuomenė, o dalyvavimo fenomeną Raipa ir kt. siūlo nagrinėti per trijų teorijų prizmę – *socialinio kapitalo*, kur dalyvavimas vertinamas kaip svarbiausia bendruomenės vystymo ašis (Raipa ir kt., 2007, p. 93); *racionalaus pasirinkimo*, kuria remiantis galima paaiškinti individo sprendimo dalyvauti ar nedalyvauti visuomeniniuose reikaluose procesą, taip pat individualių sprendimų priėmimo logiką, jiems dalyvaujant kolektyviniuose reikaluose (Raipa ir kt., 2007, p. 93), bei *demokratijos*, kuri yra pagrindas išsamesnėms studijoms. Šios trys teorijos akcentuojamos todėl, kad, pasak minėtų autorių, nėra vienos universalios dalyvavimą nagrinėjančios teorijos (Raipa ir kt., 2007).

Vakarų pasaulio autoriai, aptardami pilietinės visuomenės sampratą, išskiria esminius jos bruožus: piliečio pareigą, tikėjimą valstybe, dalyvavimą atliekant karinę ir valstybės valdymo

prievoles, piliečių veikimą asocijuotose gyvenamosios vietovės grupėse, nuosavybės apsaugą ir kt. (Nefas, 2006, p. 81). Putnam taip pat išskiria svarbiausius pilietinės bendruomenės bruožus – tai pilietinis angažuotumas, reiškiantis įsipareigojimą aktyviai dalyvauti viešuosiuose reikaluose, politinė lygybė, solidarumas, pasitikėjimas, tolerancija, socialinės bendradarbiavimo struktūros (2001).

Naujojo viešojo administravimo sekėjai pabrėžė dalyvavimo valstybės valdyme vertybę – piliečių dalyvavimą institucijų veikloje arba žemesnio lygio organizacijos dalyvių įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą. Pirmasis atvejis – bandymas įtraukti piliečius į institucijų veiklą – atitiko septintojo dešimtmečio vidurio pastangas aktyvinti piliečių dalyvavimą, pavyzdžiui, neturtingųjų „maksimalų tikslingą dalyvavimą“ skurdo įveikimo programose. Tačiau dabar *viešojo administravimo specialistai* pripažįsta, kad tokios pastangos dažnai tebuvo bandymas kooptuoti piliečių grupes, o ne iš esmės įtraukti juos į sprendimų priėmimo procesą (Denhardt, 2001, p. 155-158).

Vienas žymiausių Lietuvos teisininkų Petras Leonas XX a. aptardamas pilietinę visuomenę, pabrėžia šiuos piliečio bruožus:

- *teisinę laisvę*, kuri suvokiama kaip laisvė laikytis tik tų įstatymų, su kuriais pilietis sutiko ir apie tai tam tikru būdu pareiškė;
- *pilietinę lygybę*, kuria išreiškiama teisė pripažinti, tik tą valstybės valdyme, „kuris turi moralinę jėgą susieti pareigą taip, kaip anas jį“ (Leonas, 1990, p. 20);
- *pilietinį savarankiškumą*, kuris reiškia, kad piliečio egzistavimas tautoje yra savarankiškas, o šį savarankiškumą jam suteikia jo, kaip piliečio, teisės;
- *pilietinę asmenybę*, kuri nurodo, kad pilietis be kitų atstovavimo gali tvarkyti teisinius reikalus (Leonas, 1990, p. 20).

Minėto autoriaus nuomone, pilietinė visuomenė – tai toks darinys, kuris pats sprendžia, kokių įstatymų jam laikytis, kam paklusti valstybės valdymo reikaluose, o svarbiausiai, turintis teises, kurios jam suteikia galimybę savarankiškai tvarkyti daugelį teisinių reikalų bei dalyvauti viešuosiuose reikaluose. Toks mąstymas kilo iš XX a. – dabartiniais laikais pilietinė visuomenė traktuojama kiek kitaip.

Birmontienė, panašiai, kaip ir P. Leonas, teigia, kad *pilietinės visuomenės* sąvoką reikėtų sieti su sąmojingų piliečių visuomene, „kurios nariai sugeba teisinėmis priemonėmis ginti savo interesus“ (2003, p. 4). Taip pat minėta autorė pastebi, kad tokioje visuomenėje turi veikti įvairiausi piliečių susivienijimai, bendrijos, asociacijos, „galinčios padėti apsisaugoti ir nuo valstybės piktnaudžiavimo valdžia“ (Birmontienė, 2003, p. 4).

Seligman įvardija tris **pilietinės visuomenės sąvokos taikymo atvejus**:

1. Gana konkreti, bet daugiau politinė termino prasmė, sąjūdžių bei partijų lozungas, kuriuo bandoma kritikuoti valdžios politiką.

2. Terminas vartojamas „tam tikroms socialinių reiškinių, socialinės organizacijos formoms apibūdinti“ (1992, p. 241).
3. Terminas vartojamas kaip tam tikra filosofinė sąvoka, „kaip etinis idealas, socialinės tvarkos vizija, kuri yra ne tik deskriptyvinė, bet ir preskriptyvinė, pateikianti gero gyvenimo viziją“ (1992, p. 241).

Šiame darbe orientuojamasi į antrąją Seligman'o pateiktą pilietinės visuomenės reikšmę, kur minėta sąvoka vartojama apibūdinti socialinės organizacijos, suinteresuotos dalyvauti viešajame valdyje, o tiksliau, daryti įtaką *viešojo sektoriaus administratorių* sprendimams, idėją.

Poviliūnas apibūdindamas pilietinę visuomenę, teigia, kad pilietinė visuomenė yra ne kas kita, kaip „aktyviai, ryžtingai ir kompetentingai visuomenės reikaluose dalyvaujantys eiliniai piliečiai“ (Poviliūnas, 2001, p. 43). Piliečių dalyvavimo valstybės reikaluose naudingumas pabrėžiamas dėl daugelio priežasčių:

- viešuosiuose reikaluose dalyvaujant piliečiams skatinamas visuomenės ir valdžios dialogas;
- didinamas valdžios institucijų (ypač vietos) veiklos skaidrumas bei jų atskaitomybė;
- dalyvavimas užtikrina, kad į piliečių nuomonę bus atsižvelgta priimant politinius sprendimus bei sudarant naujas programas;
- bendradarbiaudami su piliečiais valstybės valdininkai gali gauti reikiamos informacijos geriausiam sprendimui priimti bei turi galimybę paaiškinti priimto nepopuliaraus sprendimo esmę bei aplinkybes;
- ugdo valdžios institucijų ir piliečių pasitikėjimą (Domarkas, Gineitienė, 2000, p. 8).

Apibendrinant visuomenės dalyvavimą plačiąja prasme galima apibrėžti kaip procesą, kurio metu piliečiai, oficialiai neišrinkti arba nepaskirti priimti sprendimus, kartu su oficialiais asmenimis dalyvauja sudarant darbotvarkę ir (ar) priimant sprendimus, susijusius su aktualiais klausimais ar viešąja politika, turinčia įtakos jų interesams (Ragauskas, 2005, p. 255).

1.1.3. NVO dalyvavimo reikšmė naujojo viešojo valdymo kontekste

Dabartiniu metu piliečių dalyvavimas, traktuojamas kaip aktyvus piliečių įsitraukimas sprendžiant įvairius valstybės ir visuomenės raidos klausimus, yra itin svarbus naujojo viešojo valdymo modelio aspektas. Naujasis viešasis valdymas (angl. *New Governance*) – tai „*viešojo administravimo modelis su šiek tiek kitose vietose (autorės pastaba: negu naujojoje viešojoje vadyboje – NVV) sudėliotais akcentais – su platesniu piliečių dalyvavimu valdyje, korupcijos nebuvimu, policentrinės demokratijos, skaidrumo, atsakomybės ir kitų moralinių-etinių savybių iškelimu, geru tarpinstituciniu bendradarbiavimu bei aktyvia nevyriausybinų organizacijų (toliau – NVO) veikla*“ (Guogis, 2010, p. 145).

Kaip jau minėta, diskusija apie pilietinę visuomenę, naujojo viešojo valdymo kontekste, negali būti atskiriama nuo tokių giminingų terminų, kaip *nevyriausybinių organizacijų*, *trečiasis sektorius*, *nepelno sektorius*² ir jų organizacinių formų, tokių kaip *savanorystė*, *filantropija*, *labdara* aptarimo (Butkevičienė ir kt., 2010). Alexis de Tocqueville'is (sk. Aleksis de Tokjevilis) piliečių asociacijas išskyrė kaip būtiną pilietinės visuomenės dalį (Poviliūnas, 2001). Tocqueville'is pabrėžė, kad „bet kokio amžiaus, bet kokios padėties, bet kokio mąstymo asmenys nuolatos buriasi į sąjungas <...>, kurių veikloje aktyviai dalyvauja“ (1996, p. 567). Anot jo, piliečių dalyvavimas parodo jų neabejingumą valstybę ir juos pačius liečiantiems reikalams ir gali būti geru pavyzdžiu pasyvesniems piliečiams, kurie vengia įsitraukti į viešųjų reikalų tvarkymo procesą (Tocqueville, 1996).

Tuo tarpu, Deakin'as (sk. Dykinas) teigia, kad minėta pilietinės visuomenės terminologija gali įgyti tiek teigiamas, tiek neigiamas pilietinę visuomenę ir jos organizacines formas atspindinčias reikšmes (Deakin, 2001). Pavyzdžiui, mokslininkai ir pilietinės visuomenės aktyvistai Jungtinėse Amerikos valstijose pilietinės visuomenės sąvoką dažniausiai vartoja *nepelno organizacijų* koncepcijai, apimančiai subjektus, nesusijusius su pelno siekiančia rinka aptarti. Kitas populiarus terminas *trečiasis sektorius* įgyja pranašumą prieš pirmąjį ir antrąjį sektorius – valstybę ir rinką. Pokomunistinėje Europoje pilietinės visuomenės termino suvokimas yra paremtas *nevyriausybinių organizacijų* sąvoka, išreiškiančia žemesnę pilietinės visuomenės padėtį valstybės atžvilgiu. Vakarų Europoje, priešingai, galima įžvelgti labiau teigiamas pilietinės visuomenės reikšmes, dažniausiai įvardijamas terminu *asociacija*. „Svarbu pabrėžti, kad sąvokiniame lygmenyje nėra viena iš aptartų sąvokų nėra statiška, nes nuolat kinta ir plėtojasi priklausomai nuo specifinio konteksto ir kintančių aplinkybių“ (Deakin, 2001, p. 10).

Piliečių asociacijos, susibūrimai, organizacijos gali būti kuriami jų narių ar visos valstybės piliečių teisėms ir interesams ginti, todėl jos dažnai apibendrintai yra vadinamos visuomeninėmis ar nevyriausybėmis organizacijomis. Kaip nurodoma Lietuvos Respublikos Visuomeninių organizacijų įstatyme, *visuomeninė organizacija* yra „Lietuvos Respublikos piliečių ir (ar) užsieniečių, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, savanoriškas susivienijimas, sudarytas bendriems narių poreikiams ir tikslams, kurie nėra priešingi Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams, tenkinti bei ginti“ (2 str. 1 dalis).

NVO dažnai įvardijamos kaip svarbiausios tarpininkės tarp valdžios ir eilinių piliečių. Jų iniciatyva padeda valdžiai geriau suprasti ir tenkinti visuomenės poreikius, kadangi visuomeninių organizacijų pagalba reiškiami labiau koncentruoti, o ne pavieniai siūlymai, prioritetai ir reikalavimai. Piliečių ir organizuotų piliečių grupių reiškiamas noras aktyviai dalyvauti vietos savivaldoje rodo esant brandžią pilietinę visuomenę, todėl būtent NVO ir valdžios santykiai nusipelno išskirtinio dėmesio (Lietuvos savivaldybių portalas, [žiūrėta 2010-10-09]).

² Siekiant aiškumo, tolimesniame tekste, bus apsiribojama nevyriausybinių organizacijų (NVO) sąvoka.

Manoma, kad piliečiai savo interesus geriausiai gali atstovauti jungdamiesi prie bendruomeninės veiklos, nes taip yra mobilizuojami skirtingi ir siauri asmeniniai individų poreikiai, kuriuos įvairių organizacijų, susivienijimų pagalba lengviau atstovauti valstybinėse institucijose. Siekdamas pabrėžti NVO svarbą, Diamondas išskiria tam tikras jų **funkcijas**, kurios, pasak jo, stiprina demokratiją:

- Politinės valdžios kontroliavimas.
- Galimybių piliečiams dalyvauti priimant įvairaus lygio sprendimus praplėtimas.
- Skatinimas ieškoti kompromisų, ugdyti toleranciją, vengti interesų konfliktų.
- Egzistuojančių demokratijos institutų tobulinimas ir kita (Poviliūnas, 2001, p. 46).

Priklausymas tam tikrai NVO ne tik skatina piliečius plačiau įsitraukti į viešųjų sprendimų priėmimo procesą, bet ir motyvuoja veikti ne pavieniui, siekiant savanaudiškų tikslų, o bendrai, vienijantis į tam tikras organizacijas, kad būtų plėtojama ir stabilizuojama demokratija, pasiekiami piliečių ir valdžios tikslai. Naujojo viešojo valdymo kontekste šie siekiai yra bene esminiai.

Naujojo viešojo valdymo modelyje akcentuojamas valdymo sprendimų bendras formavimas, įtraukiant interesų grupes į sprendimų priėmimą (Patapas, 2010). Tai gana naujas požiūris į piliečių dalyvavimą, kadangi pilietis ilgą laiką buvo suvokiamas kaip konsultantas priimant viešuosius sprendimus ar klientas (NVV kontekste), pasyviai vartojantis sukurtas prekes ir paslaugas, bet ne lygiavertis asmenų, priimančių sprendimus, partneris. Minėtą požiūrį perkėlus į praktiką, neabejotinai turėtų kisti viešųjų sprendimų priėmimo proceso kokybė, kadangi:

- Būtų skatinama eilinių piliečių ir jų asociacijų narių motyvacija, nes individai būtų pripažįstami kaip **lygiaverčiai sprendimų priėmimo partneriai** (riba tarp sprendimą priimančios ir sprendimo priėmimo dalyvaujančios pusių būtų ne tokia ryški ir linkusi nykti) (Bigham et al., 2005).
- Dėl plataus visuomenės rato įtraukimo, būtų generuojama daugiau idėjų ir būtų galima priimti tokį sprendimą, kuris būtų motyvuotas bei pagrįstas (Mikulskienė, 2011), tačiau sumažėtų tam tikrų asmenų atsakomybė už priimamus sprendimus, kadangi būtų remiamasi prielaida, jog sprendimus priima „visi piliečiai“ (Smismans, 2006).
- Būtų priimami labiau pasverti sprendimai, nes į jų priėmimą būtų įtraukiamas didesnis žmonių kiekis, gerėtų sprendimų kokybė (Bigham et al., 2005, Bernotienė, 2010).

Kartais visų piliečių įtraukimas į viešųjų reikalų tvarkymo ir sprendimų priėmimo procesą yra sunkiai įgyvendinamas. Be to, tai užimtų papildomai laiko, o dažnai sprendimus tenka priimti greitai reaguojant ir delsti svarstant tam tikrą klausimą ir konsultuojantis su piliečiais yra nepalanku. Taip pat būtų iškreipiama atsakomybė už priimamus sprendimus, kadangi nebūtų aišku, kas yra galutinai atsakingas už vieną ar kitą priimtą sprendimą, nors kartais tai ir nėra tikslinga (Bingham et al, 2005, Smismans, 2002, Mikulskienė, 2011).

1.2. Teisinis piliečių dalyvavimo reglamentavimas

Lietuva, rengdamasi tapti Europos Sąjungos (toliau – ES) nare, derindama vietinę įstatyminę bazę su ES įstatymais ir plėtodama demokratiją, įstatymuose įtvirtino daugelį *demokratinų teisių* (Gineitienė, Domarkas, 2000, p. 9). Tačiau asmenys ne visada yra pajėgūs ir ne visada sugeba pasinaudoti šiomis teisėmis. Iš dalies tuo galima paaiškinti piliečių *pasyvumą* darant įtaką viešosios valdžios sprendimams ir *aktyvumą* protestuojant, kai sprendimas, jau yra priimtas. Gineitienės ir Domarko teigimu, „<...> visuomenės suvokimas apie piliečių galimybes dalyvauti demokratiname valdyme bei sprendimų priėmimo procese yra nepakankamas“ (2000, p. 9) – trūksta teisės aktuose apibrėžtų galimybių ir sąlygų dalyvavimui turinio supratimo. Todėl svarbu trumpai apžvelgti teisinę, piliečių dalyvavimą viešajame administravime reglamentuojančią, bazę.

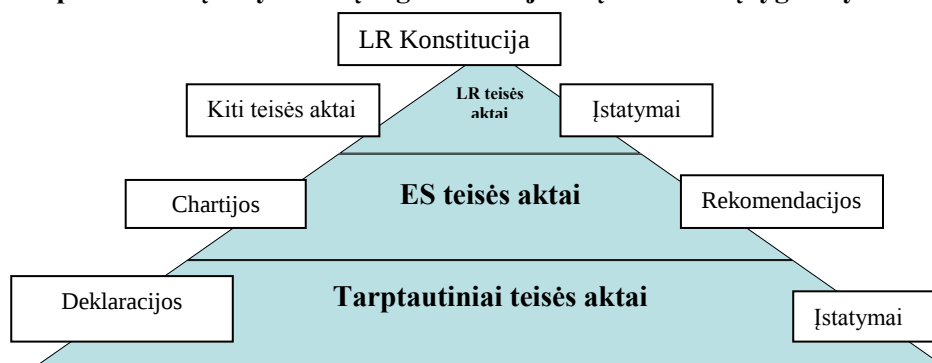
Prieš pradedant analizuoti piliečių dalyvavimo viešajame valdyme galimybes, teises ir pareigas, kurios yra įtvirtintos įvairaus lygmens teisės aktuose, svarbu pabrėžti, jog egzistuoja tam tikros pamatinės teisės ir sąlygos, be kurių neįmanomas piliečių dalyvavimas viešųjų sprendimų priėmimo procese. Kad piliečių dalyvavimas turėtų prasmę ir būtų įmanomas, piliečiams turi būti garantuotos šios teisės:

1. ***Teisė į informaciją***, kuri yra numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – LR Konstitucija) ir kituose įstatymuose, iš jų paminėtini Viešojo administravimo, Visuomenės informavimo, Vietos savivaldos įstatymai. Pastarojo įstatymo 18 straipsnis numato, jog savivaldybės taryba turi ne rečiau kaip kartą per metus informuoti vietos gyventojus apie savo veiklą. Kitame šio įstatymo straipsnyje (2 str.) nurodoma, kad savivalda turi būti realizuojama vadovaujantis tam tikrais principais, iš kurių vienas yra viešumo ir reagavimo į gyventojų nuomonę, o tai susiję su tinkamu informacijos sklaidos užtikrinimu.
2. Kitos svarbios teisės, užtikrinančios veiksmingą piliečių dalyvavimą – tai ***žodžio laisvė, teisė burtis į draugijas, peticijos teisė*** bei kitos (Gineitienė, Domarkas, p. 9-11). Visos šios teisės yra numatytos pagrindiniame šalies įstatyme – LR Konstitucijoje.

Minėtos teisės demokratinėse valstybėse yra tarsi savaime suprantamos ir nekvestionuojamos, tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai jos yra vienaip ar kitaip suvaržomos ar net pažeidžiamos, kas apriboja galimybę laisvai ir nevaržomai dalyvauti valstybės valdyme.

Kaip teigia Bernotienė, piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybės yra užtikrintos LR Konstitucijoje, tarptautinėse sutartyse, įstatymuose, įstatymų įgyvendinamuosiuose ir kituose teisės aktuose (2010). Pagal lygmenis piliečių dalyvavimą valstybės valdyme reglamentuojančius teisės aktus galima suskirstyti į Lietuvos Respublikos (nacionalinius) teisės aktus, ES teisės aktus bei tarptautinius teisės aktus (žr. 2 pav.).

2 pav. Piliečių dalyvavimą reglamentuojančių teisės aktų lygmenys

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Bernotienės (2010), Masiulio (2006), Domarko, Gineitienės (2000) veikalais

Svarbu paminėti, kad labai platus visuomenės informavimo ir jos dalyvavimo reglamentavimas įstatymais, pats savaime negarantuoja, kad visuomenė ims plačiau dalyvauti: „<...> didelė informavimo prievolių įvairovė nėra tolygi gausiam informavimui ir dalyvavimui“ (Masiulis, 2006, p. 311-312). Dalyvavimas, kaip pageidautina veikla, yra įtraukiamas į daugumos šalių teisinius dokumentus, tačiau jis dažnai išlieka formalia, o ne realia veikla, visų pirma, *dėl skirtingo dalyvavimo traktavimo*. Kita vertus, kai kuriose šalyse egzistuoja *dalyvavimo praktikos trūkumo problema* (Meldon J. et al, 2002, p. 17).

Tačiau teisinis reglamentavimas yra svarbus kaip oficialus dalyvavimo galimybių pateikimas. Vyrauja ir nuomonė, kad teisiniui tam tikros srities reglamentavimui kartais skiriama per daug dėmesio, pamirštant piliečių aktyvumą skatinti kitomis priemonėmis (Masiulis, 2006). Tačiau daroma prielaida, kad savo teises dalyvavimo srityje žinantis pilietis gali tapti aktyvesniu ir labiau motyvuotu dalyviu sprendžiant viešuosius klausimus.

1.2.1. Dalyvavimą reglamentuojantys nacionalinio lygmens teisės aktai

Aptariant teisinį piliečių dalyvavimo valstybės valdyje reglamentavimą, reikėtų pradėti nuo pagrindinio šalies įstatymo – **LR Konstitucijos**, kadangi tai aukščiausią galią turintis teisės aktas, kurio taikymas yra tiesioginis ir jam negali prieštarauti jokie kiti teisės aktai (Domarkas, Gineitienė, 2000). LR Konstitucijos preambulėje įtvirtinamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Pilietinės visuomenės siekis neatsiejamas nuo demokratijos principo, o pastarasis siejamas su piliečių dalyvavimu viešajame valdyje (Konstitucinio Teismo 2000 m sausio 7 d. nutarimas). Pagrindiniame šalies akte nustatyti bendrieji principai, užtikrinantys pilietinės visuomenės sampratą, piliečių dalyvavimą tvarkant viešuosius reikalus, priimant sprendimus (Bernotienė, 2010).

LR Konstitucijos 33 straipsnis skelbia, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus (9 str.). Remiantis LR Konstitucija, galima išskirti tris *tiesioginius* piliečių viešajame valdyme dalyvavimo būdus:

1. ***Balsavimas prezidento, Seimo ir savivaldybių tarybų narių rinkimuose.*** Balsavimo rinkimuose sąlygos, procedūros, terminai yra numatyti Rinkimų įstatyme. Taip pat svarbu paminėti, kad piliečiai turi pasyvią ir aktyvią rinkimų teisę – teisę rinkti valdžios atstovus arba teisę būti išrinktiems.
Svarbus piliečio dalyvavimo *vietos savivaldoje* aspektas pasireiškia per LR Konstitucijoje įtvirtintą jo teisę dalyvauti savivaldybės tarybos rinkimuose, kuriuose jis pareiškia savo valią, kas atstovaus jo, kaip piliečio, ir tuo pačiu potencialaus dalyvio, interesams vietos savivaldos veikloje.
2. ***Naudojimasis įstatymų leidimo iniciatyva.*** Ši įstatymo leidimo iniciatyva priklauso ne mažiau kaip 50 tūkst. rinkimų teisę turintiems piliečiams, kurių pasiūlytas įstatymo projektas turi būti nagrinėjamas Seime (68 str.).
3. ***Dalyvavimas referendumuose,*** kuriuos gali inicijuoti ne mažiau 300 tūkst. rinkimų teisę turinčių piliečių (LR Konstitucija, 9 str., Referendumo įstatymas 8 str.). Tačiau Lietuvos Respublikos įstatymai nenumato galimybės vietiniam referendumui, o piliečių skaičius, reikalingas nacionaliniam referendumui inicijuoti yra didelis – tai pasireiškia kaip nemažas trikdys piliečių nuomonei svarbiais klausimais, kurie nebūtinai yra nacionalinio lygmens, pareikšti. Vietos lygmeniu yra numatyta gyventojų apklausa, tačiau ji yra labiau patariamojo pobūdžio negu įpareigojanti priimti sprendimus pagal jos gautus rezultatus.

LR Konstitucijoje piliečiams taip pat laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus bei peticijos teisė, kurios įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas. Aukščiau aptartos LR Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos patvirtina faktą, kad piliečių dalyvavimui įtakojant sprendimus yra skiriama pakankamai dėmesio, o piliečių dalyvavimo tvarkant viešuosius reikalus procesas turi konstitucingumo reikšmę.

LR įstatymai detalizuoja LR Konstitucijoje numatytus principus, susijusius su piliečių dalyvavimu (Bernotienė, 2010). Ypač svarbus piliečių dalyvavimą viešųjų reikalų tvarkymo ir sprendimų priėmimo vietiniu lygmeniu procese reglamentuojantis teisės aktas yra *Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas* (toliau – Vietos savivaldos įstatymas). Šiame įstatyme įtvirtinta nuostata, jog savivaldybės institucijos sudaro sąlygas savivaldybės gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitas pilietinės iniciatyvos formas. Savivaldybės institucijos diegia

savivaldos principus švietimo, kultūros ir kitose įstaigose, remia asociacijų iniciatyvas, susijusias su viešųjų savivaldybės reikalų tvarkymu (4 str. 9 punktas).

Visuomeninių organizacijų, kaip ir kitų organizacijų bei institucijų atstovai, valstybinės valdžios sprendimų priėmimo procesuose numatytais atvejais gali dalyvauti kaip stebėtojai arba kaip konsultantai Vyriausybės posėdžiuose, Seimo ir savivaldybių tarybų sesijose (Seimo statutas, 101 str., Vietos savivaldos įstatymas, 7-8 str., Vyriausybės įstatymas, 35 str.). Remiantis Seimo statutu, visuomeninių organizacijų atstovai gali dalyvauti Seimo posėdžiuose kaip stebėtojai tik turėdami specialius politinių frakcijų, Seimo komitetų, Seimo narių pakvietimus, tačiau tokiuose posėdžiuose jie neturi teisės reikšti savo nuomonę (101 str.). Taigi piliečiai neturi realios galimybės pareikšti savo nuomonės nagrinėjamais klausimais Seimo posėdžiuose.

Viešojo administravimo įstatymo nuostatos įpareigoja viešojo administravimo institucijas tartis „<...> dėl administracinio reglamentavimo sprendimų, susijusių su bendrais teisėtais visuomenės interesais ir turinčių svarbią reikšmę didelei gyventojų bendruomenės daliai“ (7 str.). Taip pat įstatyme įtvirtinta nuostata, kad viešojo administravimo institucijos suinteresuotų asmenų sueigose, apklausose, viešai skelbiamuose susirinkimuose ir kitais nuomonės pareiškimo būdais privalo konsultotis su visuomenės interesams tam tikroje srityje atstovaujančiais asociacijų, profsąjungų, visuomeninių organizacijų, kitų NVO atstovais, o įstatymuose numatytais atvejais – ir su pavieniais gyventojais (7 str.).

1.2.2. Dalyvavimą reglamentuojantys ES lygmens teisės aktai

Remiantis LR Konstitucijos 138 straipsniu, tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Tai reiškia, kad ratifikuoti tarptautiniai teisės aktai yra tiesioginio taikymo ir jų galia prilygsta nacionalinių įstatymų galiai. Kalbant apie ES lygmens teisės aktus, kuriuose užtikrinamas piliečių dalyvavimas darant įtaką viešųjų sprendimų priėmimo procesui, pabrėžtina, kad vienas iš pagrindinių *Europos Tarybos* tikslų yra demokratijos plėtojimas ir stabilizavimas. Todėl jos priimti teisės aktai turi didelę įtaką demokratijos stiprinimui, piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procesui Lietuvoje (Bernotienė, 2010).

Europos vietos savivaldos chartijoje yra įtvirtinti europietiški vietos savivaldos standartai (Bernotienė, 2010). Minėtos chartijos preambulėje įtvirtinta lakoniška nuostata, jog piliečių teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus – vienas iš demokratijos principų (1 str.), kuris turi būti pripažįstamas ir taikomas visų Europos Tarybos valstybių narių nacionalinėje teisėje. Plačiau minėta teisė nėra apibrėžiama, paliekant laisvę nacionalinėms valstybėms spręsti, koku būdu ir priemonėmis ši teisė bus įgyvendinama.

Europos Tarybos Ministrų Komitetas – sprendimus priimanti Europos Tarybos institucija, kurios sprendimai yra teikiami valstybių narių vyriausybėms rekomendacijų forma arba įtraukiami į Europos konvencijas bei sutartis, kurių nuostatos yra teisiškai privalomos jas ratifikavusioms valstybėms (LR nuolatinė atstovybė prie Europos Tarybos, <http://mission-ce.mfa.lt/index.php?1080879759>, žiūrėta [2011-11-10]).

Europos Tarybos rekomendacijoje „Dėl referendumų ir pilietinių iniciatyvų vietiniu lygmeniu“ konstatuojama, kad vienas iš bendrųjų demokratijos principų, bendras visoms Europos Tarybos šalims, yra bendruomenės teisė išsakyti savo nuomonę apie vietos valdžios veiksmus dėl ilgalaikį poveikį turinčių įsipareigojimų. Rekomendacijoje nurodyti bendrieji principai, taikomi referendumams ir pilietinėms iniciatyvoms, kurie pripažįstami priemone, skatinančia gyventojų dalyvavimą tvarkant viešuosius reikalus, konkretūs principai, taikomi konsultaciniams, sprendžiamiesiems referendumams, pilietinėms iniciatyvoms (Bernotienė, 2010).

Rekomendacija „Dėl piliečių dalyvavimo viešajame vietos valdyme“ skatina šalis nares ne tik nustatyti pagrindinius vietinio demokratinio dalyvavimo politikos principus, priemones ir būdus, stiprinančius piliečių dalyvavimo iniciatyvas viešajame vietos valdyme, bet ir pateikia siūlymus, kaip skatinti dalyvauti specifines piliečių grupes. Rekomendacijoje taip pat siūloma šalims narėms vadovautis principu, kad teisės aktuose būtų numatyta, jog vietos valdžia, pagal jai paskirtą kompetenciją, turi teisę rengti *vietos referendumus* ar kitas pilietines iniciatyvas, įvardijant, kokiais klausimais minėtos iniciatyvos negali būti rengiamos (Bernotienė, 2010). Tačiau Lietuvoje kol kas ši rekomendacija nėra įgyvendinta – vietos referendumų rengimo galimybė nėra įtvirtinta LR Konstitucijoje, LR vietos savivaldos įstatyme bei kituose nacionaliniuose teisės aktuose – šią funkciją iš dalies kompensuoja vietos gyventojų apklausos, kurių metu siekiama sužinoti vietos bendruomenės nuomonę sprendžiamu klausimu.

Teisės teorijoje žinoma, kad „<...> net ir kokybiška įstatymų leidyba, ir kokybiškų politinių sprendimų priėmimas įmanomi tik aktyviai dalyvaujant visuomenei“ (Masiulis, 2006, p. 308-309). Įvairios suinteresuotos šalys: darbdavių organizacijos, atskiros privačios kompanijos, profsąjungos, NVO, mokslininkai, teisininkai, savivaldybių ir kitokios asociacijos į sprendimų priėmimo procesus turėtų būti įtraukti ne tik kaip stebėtojai, bet kaip aktyvūs dalyviai (Masiulis, 2006).

1.3. Piliečių ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo sprendimų priėmimo procese galimybės

Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese – tai viešųjų sprendimų priėmimo metodas, pagrįstas atskirų piliečių ar suinteresuotų jų grupių įtraukimu į sprendimo rengimo, svarstymo, derinimo, priėmimo procedūras, kurios turi būti suderintos su teisės aktais. Šiuo metodu siekiama, kad bendri lūkesčiai, patirtis, interesai būtų visapusiškai išnagrinėti ir įvertinti prieš sprendimų priėmimą

(Bernotienė, 2010). Glaudus valdžios ir piliečių bendradarbiavimas visuomenėje sukuria pageidautiną atvirumo atmosferą, abipusę pagarbą ir pasitikėjimą, todėl kartais net ir nepopuliarūs valdžios sprendimai priimami palankiai (Raipa, 2001). Piliečių išreiškiamas noras aktyviai dalyvauti vietos savivaldoje rodo esant brandžią pilietinę visuomenę, o sprendimų realizacijos efektyvumas padidėja, kai piliečiams yra sudaroma galimybė dalyvauti sprendimo **parengimo** ir **priėmimo** procesuose. Be to ir demokratiškumo principas įpareigoja įtraukti kuo platesnį visuomenės ratą į sprendimo rengimo ir priėmimo procesus (Mikulskienė, 2011). Svarbus aspektas sprendimo priėmimo procese yra piliečių motyvacija dalyvauti tvarkant vietos savivaldos viešuosius reikalus bei vietos savivaldos institucijų pareigūnų paskatos motyvuoti piliečius, organizuotas jų grupes įsitraukti į šį procesą. Norint pasiekti geriausio rezultato, turėtų egzistuoti tiek įsitraukimo, tiek įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą iniciatyvos.

Kaip jau buvo įvardyta anksčiau, piliečių dalyvavimo iniciatyvos sprendimų priėmimo procese veiksmingiausiomis laikomos tada, kai jų **įgyvendinimas** yra organizuojamas vietiniu lygmeniu, „kur gyventojai yra lengviausiai pasiekiami ir geriausiai žino, išmano rūpimus, probleminius klausimus“ (Raipa ir kt., 2007). Taip pat tokiu atveju pavieniai piliečiai ar NVO turi realias galimybes daryti įtaką savivaldos institucijų priimamiems sprendimams ar kitaip dalyvauti viešajame valdyme vietos lygmeniu, kadangi savivaldybės institucijos eiliniams piliečiams yra „lengviau pasiekiamos“.

Bene svarbiausia fazė sprendimų priėmimo procese, po jo parengimo, priėmimo ir įgyvendinimo, yra **grįžtamasis ryšys**, kadangi visuomenė tik tuo atveju jaus poreikį dalyvauti, jei jai bus sudaryta galimybė susipažinti su dalyvavimo rezultatais. **Kontrolės priemonės** taip pat yra itin svarbios siekiant palyginti faktinius rezultatus, su tais, kurių buvo siekta prieš priimant sprendimą, atlikus šiuos veiksmus, sužinoma, kas sprendimų priėmimo procese veikė taip, kaip ir buvo tikėtasi, o kurioms fazės turi būti tobulinamos. Kontrolė svarbi kiekvienoje iš aptartų fazių, tačiau svarbu paminėti, kad šios fazės nevyktų be tam tikrų suinteresuotų pusių iniciatyvos.

1.3.1. Vietos savivalda ir joje veikiantis sprendimų priėmimo mechanizmas

Kadangi šiame magistro baigiamajame darbe yra analizuojamas piliečių ir jų organizuotų grupių – NVO – dalyvavimas viešajame valdyme *vietos savivaldybės lygmeniu*, tai svarbu aptarti savivaldybės sąvoką. *Vietos savivaldos įstatyme* apibrėžiama, kad savivaldybė yra „įstatymo nustatytas valstybės teritorijos administracinis vienetas, kurio bendruomenė turi LR Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę“ (3 str. 1 dalis). Remiantis minėtu įstatymu, ši teisė įgyvendinama per valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų išrinktą savivaldybės tarybą ir jos sudarytas, jai atskaitingas savivaldybės institucijas ir įstaigas (3 str. 2 dalis).

Kanitzas, aptardamas vietos valdžią, išskiria šiuos vietos valdžiai būdingus požymius:

- **apibrėžta teritorija.** Vietos savivaldos teisės įgyvendinimas yra susijęs su tam tikra valstybės teritorijos dalimi. Vietos savivaldybių teritorijos skiriasi dydžiu, gyventojų skaičiumi, ekonomine reikšme.
- **juridinio asmens statusas.** Savivaldybės ir jos institucijų įsteigti juridiniai asmenys, tenkinantys viešuosius interesus, yra viešieji juridiniai asmenys.
- **gyventojų bendrumo pagrindas (savivaldybės bendruomenė)** – socialinių grupių bendrumo pagrindas yra žmonių gyvenimas toje pačioje erdvėje, teritorijoje.
- **bendras tikslas.** Vietos savivaldos įstatyme nurodoma, jog savivaldybės atsakingos už savo funkcijų įgyvendinimą bendruomenės interesais. <...> Savivaldybės institucijų priimti sprendimai, neturi pažeisti įstatymais garantuotų atskirų gyventojų teisių (1995).

Kalbant apie savivaldybę, neišvengiamai tenka aptarti ir svarbią savivaldybės egzistavimą užtikrinančią žmonių grupę – **savivaldybės bendruomenę**. XVII a. suformuluoti kartiniai bendruomenės teoriją apibendrinantys teiginiai teigė, jog bendruomenė yra senesnis darinys už valstybę, todėl ji turi nepriklausomą nuo centrinės valdžios reikalų sprendimo teisę (Nefas, 2007).

Tonines išskiria du idealius žmonių organizacijos būdus – visuomenę ir bendruomenę. Bendruomenė, pasak jo, pasižymi betarpišku santykių pobūdžiu, narių tarpusavio bendradarbiavimu, glaudesniais ir emocingesniais negu visuomenėje asmeniniais ir socialiniais saitais. Bendruomenė paprastai yra suvokiama, kaip mažesnis darinys, lyginant su visuomene (Vosyliūtė, 2002, p. 56.).

Bendruomenės pagrindu gali būti darbas, šeima, mokslas, pomėgiai, religija, **teritorija** arba kiti žmones vienijantys veiksniai. Dideliu bendruomeniškumu pasižyminti **teritorinė bendruomenė** yra ideali aplinka kolektyvinių tikslų siekimui, o tai lengviausiai įgyvendinama bendradarbiaujant ir konsultuojantis su vietos savivaldos institucijų pareigūnais (Imbrasaitė, 2004, p. 46). Nefo teigimu, vietos bendruomenę galima apibrėžti kaip „grupę žmonių, gyvenančių ir veikiančių apibrėžtoje teritorijoje, susijusių bendru interesu ir vidiniu jausmu, jog jie priklauso tai žmonių grupei“ (Nefas, 2006, p. 83).

Savivaldybės bendruomenė gali būti suprantama dviem aspektais:

- 1) kaip individų visuma, kurią valdo specialūs savivaldybės subjektai (valdymo objektas), arba
- 2) kaip individų visuma – aukščiausios valdžios subjektas savivaldybėje (Astrauskas, 2003, p. 9-10).

Pirmuoju atveju bendruomenės nariai yra valdomieji, valdomi aukštesnių savivaldos organų, o antruoju atveju – valdantieji, kurie patys įsitraukia į valdymą. Todėl ir savivaldybės valdymas gali būti įgyvendinamas keliais **būdais**:

- per savivaldybės institucijose dirbančius išrinktus bendruomenės narius, veikiančius savivaldybės politinėse valdžios institucijose (*atstovaujamoji demokratija*);
- *tiesiogiai*, tiesioginės demokratijos būdu, dalyvaujant savivaldybės valdyme įvairiomis tiesioginio dalyvavimo formomis (Astrauskas, 2003, p. 10).

Pastaruoju metu, viešojo valdymo teorijos kontekste vis labiau akcentuojamas kuo platesnio žmonių rato įtraukimas į viešųjų sprendimų priėmimo procesą (Guogis, 2010), todėl aktualesnis yra antrasis savivaldybės valdymo būdas. Šiuo būdu piliečių (savivaldybės bendruomenės) daroma įtaka vietos savivaldybei yra realesnė, kadangi patys piliečiai imasi atsakomybės už būsimus sprendimus.

Galima teigti, kad savivaldybės bendruomenė yra ypač svarbus savivaldybės elementas, ne tik formuojantis atstovaujamąją savivaldybės instituciją, bet atsakingas už tos vietovės, kurioje gyvena, būklę. Kaip teigia A. Šakočius, savivaldos poreikis didėja, kai asmuo suvokia tam tikrą teritoriją su joje esančiais objektais kaip savo gyvenamosios aplinkos dalį (2000).

Sprendimų priėmimo mechanizmo vietos savivaldoje veikimo ypatybės

Svarbu ne tik suvokti vietovę, kurioje asmuo gyvena, bet ir žinoti savo, kaip piliečio, teises ir pareigas dalyvauti tvarkant viešuosius vietos reikalus (šiuo tikslu 1.2. poskyryje aptarta dalyvavimą reglamentuojanti teisinė bazė, žr. p. 19-23), o taip pat suvokti sprendimų priėmimo vietos lygmeniu mechanizmą.

Vienas iš minėtų viešojo valdymo akcentų – *skaidrumas rengiant viešuosius sprendimus*, remiasi šiais demokratijos principais:

- *visuomenė turi turėti galimybę suprasti, kaip vyksta viešųjų sprendimų priėmimo procesas;*
- *visuomenei turi būti sudaryta galimybė išreikšti savo pageidavimus ir prioritetus rengiamų ir priimamų sprendimų klausimais;*
- *visuomenei privalu sudaryti prieigą prie dalyvavimo sprendimų įgyvendinime ir stebėti sprendimo priėmimo procesą* (Mikulskienė, 2011, p. 26).

Viešojo valdymo specialistai sutaria, kad sprendimo priėmimas viešajame valdyme tampa sudėtingu, sunkiai valdomu procesu dėl globalizacijos įtakos, didinančios situacijos neapibrėžtumą bei besiformuojančios tinklinės visuomenės vaidmens. Minėtoje struktūroje asmeninė atsakomybė perduodama dalyvių arba visuomenės tinklui (Kickert et al., 1997). Taigi visuomenės įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą tampa bene esmine motyvuoto ir pagrįsto sprendimo priėmimo sąlyga.

Kalbant apie piliečių dalyvavimo vaidmenį sprendimų priėmimo procese, svarbūs išlieka viešojo valdymo instrumentai. Daugelis autorių naujojo viešojo valdymo priemonės ir instrumentus identifikuoja per viešųjų, privačiųjų ir nevyriausybinį organizacijų tinklus ir poslinkį nuo vertikalaus

sprendimų priėmimo prie horizontalaus (Bingham et al., 2005, p. 1). Tačiau Smismans pastebi, kad labiau horizontalus valdymas ir sprendimų priėmimas naujojo viešojo valdymo modelio kontekste automatiškai nereiškia, kad piliečiai ims aktyviau dalyvauti valstybės valdyme (2006, p. 3). Bingham et al. taip pat identifikuoja, kad naujojo viešojo valdymo sąvoka apima ir *žmones* – priemonių gamintojus ir vartotojus, – ir *procesus*, per kuriuos žmonės veikia vyriausybės veikloje. Minėti autoriai išskiria dviejų rūšių *procesus*, veikiančius *tarptautiniu*, *nacionaliniu* ir *vietiniu lygmenimis*, per kuriuos piliečiai gali daryti įtaką valstybės valdymo ir sprendimų priėmimo procesams:

- *Kvazi-įstatymų leidžiamosios valdžios procesai*, į kuriuos įtraukiama patariamoji demokratija, e-demokratija, vieši svarstymai, biudžeto sudarymas, dalyvaujant visuomenei, piliečių komisijos, bendradarbiavimu paremta politika ir kitos dialogu tarp grupių grįstos dalyvavimo formos.
- *Kvazi-teisminės valdžios procesai*, apimantys alternatyvius ginčų sprendimo būdus, tokius, kaip tarpininkavimas, išankstinis neutralus vertinimas, arbitražas (2005, p. 1-2).

Minėti autoriai teigia, kad kvazi-įstatymų leidžiamosios valdžios ir kvazi-teisminės valdžios procesai naujojo viešojo valdymo kontekste, reikalauja atitinkamų įgūdžių ir sugebėjimų iš *viešojo sektoriaus administratorių*. Šie administratoriai turi sugebėti aktyviai klausytis, vertinti konfliktines situacijas, gebėti derėtis, bendradarbiauti, priimti pasvertus sprendimus, gebėti daugelį dalykų išspręsti konsensuso būdu, įtraukdami didžiąją suinteresuotosios visuomenės dalį į sprendimų priėmimo procesą (Bingham et al., 2005, p. 4).

Vietos gyventojų ir NVO įtraukimas į visuomeninę veiklą yra ketinimas pagerinti priimamus sprendimus ir suteikti visuomenei efektyvesnę naudą (Irvin, Stansbury, 2004). Viešųjų institucijų vadovai turi įvertinti konsultavimosi su visuomene naudą ir įtraukti ją į sprendimų priėmimo procesą, kadangi taip lengviau pasiekiamas tam tikro sprendimo legitimumas.

Savivaldybės vykdomųjų institucijų sprendimai turi būti grindžiami įstatymais, Vyriausybės ir (arba) savivaldybės tarybos sprendimais (Vietos savivaldos įstatymas, 10 str.), kitaip jie nebus teisėti.

Savivaldybės taryba savo įgaliojimus vykdo kolegialiai savivaldybės tarybos posėdžiuose (Vietos savivaldos įstatymas, 12 str.). Tarybos sprendimai yra priimami savivaldybės tarybos posėdžiuose, kurie yra teisėti, jei juose dalyvauja tarybos narių dauguma. Po pirmojo tarybos posėdžio, išrinkus savivaldybės tarybą, kiti posėdžiai organizuojami ne vėliau kaip kas tris mėnesius, o juos skelbia meras (ar mero pavaduotojas). Minėtuose posėdžiuose svarstyti klausimai kartu su sprendimų projektais yra pateikiami merui (Vietos savivaldos įstatymas, 14 str.).

Inicijuoti klausimus svarstyti tarybos posėdyje gali meras, mero pavaduotojas, savivaldybės kontrolierius, tarybos komitetai, tarybos komisijos, frakcijos, koalicijos, tarybos narių grupės, atskiri tarybos nariai, savivaldybės administracija, Vyriausybės atstovas apskrityje, NVO ir gyventojai ar jų

įgalioti atstovai. NVO, gyventojai ar jų įgalioti atstovai dėl siūlomo svarstyti tarybos posėdyje klausimo gali raštu kreiptis į merą, tarybos komitetą ar atskirą tarybos narį (Tauragės raj. savivaldybės reglamentas, XI sk., 166 str.).

Tarybos posėdžiai paprastai yra atviri, išskyrus tam tikrus atvejus, kai svarstomas su valstybės, tarnybos ar komercine paslaptimi susijęs klausimas. Posėdžio primininko sprendimu, posėdyje gali pasisakyti ir kviestiniai asmenys, o kitiems posėdyje dalyvaujantiems asmenims leidžiama pasisakyti savivaldybės tarybos veiklos reglamento nustatyta tvarka (Vietos savivaldos įstatymas, 13 str.). Taigi, įstatyme numatyta teisė leidžia tvirtinti apie egzistuojančią minimalią galimybę vietos bendruomenės gyventojams dalyvauti darant įtaką vietos savivaldos sprendimams.

Kai nagrinėjamas klausimas yra susijęs su atstovaujama gyvenamosios vietos bendruomene, apie posėdį, ne vėliau kaip per tris darbo dienas yra pranešama gyventojams, gyvenamosios bendruomenės atstovui – seniūnaičiui. Kai yra galimybės, tarybos posėdis gali būti transliuojamas ir internetu (Vietos savivaldos įstatymas, 13-14 str.). Ši galimybė labai praplečia asmenų, kurie yra suinteresuoti sprendžiamu klausimu, informuotumo galimybes.

Savivaldybės tarybos sprendimai yra priimami posėdyje dalyvaujančių tarybos narių dauguma, o jiems pasiskirsčius po lygiai, lemiamą įtaką turi mero balsas. Duomenys apie tai, kaip balsavo kiekvienas iš tarybos narių, yra vieši (Vietos savivaldos įstatymas, 13 str.), su jais gali susipažinti kiekvienas asmuo, kuris yra tuo klausimu suinteresuotas. Taigi sprendimų priėmimo mechanizmas yra viešas ir skaidrus, o sprendimus priima tarybos nariai, kurie yra deleguoti savivaldybės bendruomenės atstovauti jų interesus. Sprendimo priėmimo fazėje daryti įtaką sprendimams įmanoma, tačiau tik tuo atveju, kai posėdžio pirmininkas leidžia pasisakyti kviestiniams asmenims.

Tačiau sprendimams įtaka turėtų būti daroma dar jų projektų rengimo fazėje, pasitelkiant pilietines iniciatyvas. Kadangi savivaldybės tarybos nariai turi atsiskaityti bendruomenei už savo veiklą – taip sudaroma galimybė vietos bendruomenei pateikti savo pasiūlymus, pastabas ar prioritetus nagrinėjamais klausimais. Taip pat piliečiams yra galimybė susitikti su tarybos nariais ir pareikšti savo poziciją vietos savivaldos viešųjų reikalų tvarkymo klausimais. Todėl toliau tikslinga aptarti dalyvavimo viešajame valdyme formas bei savivaldybės institucijų ir piliečių, jų savanoriškų organizacijų bendradarbiavimo modelius.

1.3.2. Piliečių dalyvavimo viešajame valdyme formos

Kalbant apie gyventojų dalyvavimo galimybes vietos valdžios institucijų veikloje, reikia pabrėžti, kad dalyvavimą lemia trys faktorių grupės:

- *asmeninės charakteristikos* (socialinis statusas, amžius, išsilavinimas, lytis);
- *grupės įtaka* (dalyvavimas kitose visuomeninėse organizacijose);
- *politiniai požiūriai* (prioritetai) (Sociologijos pagrindai, 1997, p. 148-153).

Nuo minėtų faktorių priklauso ne tik piliečių aktyvumas dalyvaujant vietos savivaldos institucijų veikloje, bet ir didžiąja dalimi tai, koku būdu piliečiai dalyvaus – kokią dalyvavimo formą jie pasirinktų, siekdami tam tikrų tikslų bei kas juos motyvuoja dalyvauti vienokių ar kitokių sprendimo rengimo ir priėmimo procesuose.

Riekašius teigia, kad nagrinėjant dalyvavimą valstybės valdyme yra teisingiausia pasirinkti S. H. Barnes ir M. Kaase pateiktą politinio dalyvavimo suskirstymą į **konvencines** ir **nekonvencines** politinio dalyvavimo formas. Pirmąją kategoriją sudarytų teisėtos, institucionalizuotais politinio proceso elementais besiremiančios dalyvavimo formos (*balsavimas rinkimuose ir referendumuose, rinkiminių kampanijų ir bendruomeninė veikla*) (Krupavičius, Lukošaitis, 2004).

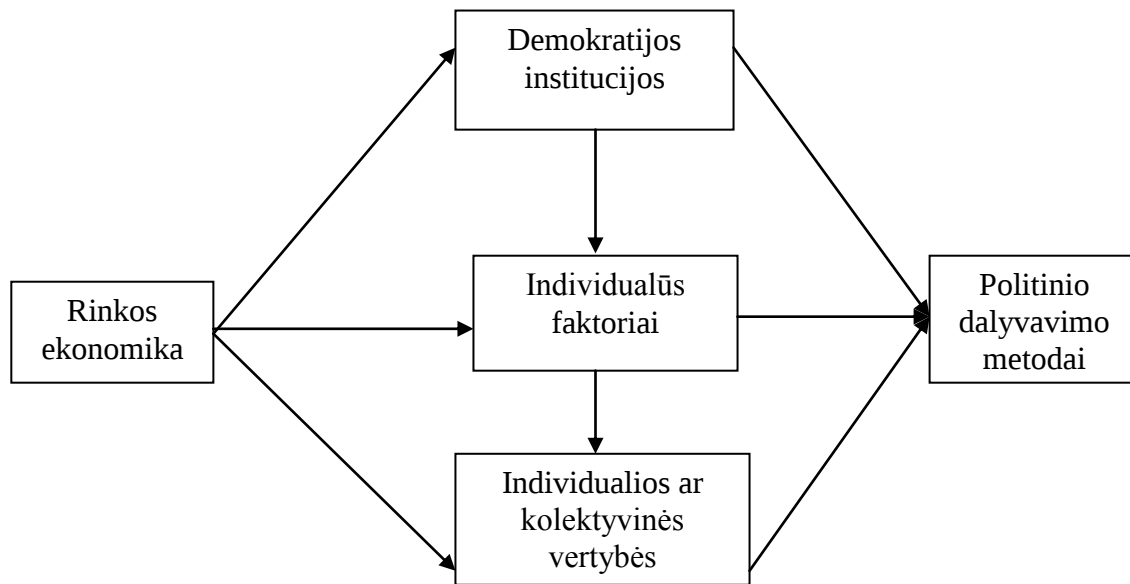
Tuo tarpu *nekonvencinis* politinis dalyvavimas apibrėžia tokius piliečių veiksmus, kurie nesiremia institucinėmis politinio proceso įtakos formomis (Krupavičius, Lukošaitis, 2004, p. 217). Gineitienė bei Domarkas teigia, kad demokratinėse valstybėse nekonvencinių dalyvavimo formų piliečiai dažnai imasi tuomet, kai įstatymais reglamentuojamas visuomenės dalyvavimas yra neveiksmingas: „<...> nors piliečiai kalba apie problemas, siūlo jų sprendimų būdus, bet valdžia ne visada klauso visuomenės nuomonės. Tokiu atveju visuomenei tenka priimti daugiau atsakomybės ir imtis neformalių poveikio valdžiai būdų“ (2000, p. 7). Kaip nurodo Krupavičius ir Lukošaitis, A. Marsh pateikiamoje slenkstinėje netradicinio politinio elgesio koncepcijoje geriausiai atsispindi *nekonvencinių* dalyvavimo formų suskirstymas nuo paprastų iki kraštutinių:

1. Netradicinė, bet demokratinė normų ribas išlaikanti veikla (*peticijų pasirašinėjimas, teisėtos demonstracijos, mitingai, beginkliai susirinkimai*).
2. Perėjimas prie tiesioginės veiklos (*boikotas*).
3. Nekonvencinė veikla, apimanti nelegalius, tačiau neprievartinius veiksmus (*nesankcionuoti streikai*).
4. Veikla, apimanti prievartinius veiksmus (*asmenų užpuolimas, fizinis sužalojimas*) (2004).

Bučinskas ir Raipa skirsto politinio dalyvavimo formas į **tradicines** ir **netradicines**. *Tradicinės* dalyvavimo formos, kaip jas apibūdina minėti autoriai, atitinka jau aptartų konvencinių dalyvavimo formų apibūdinimą, o *netradicinės* – nekonvencinių. Šie autoriai dar skirsto tradicines ir netradicines dalyvavimo formas į: 1) **organizacines** (*piliečių grupės, piliečių komitetai*), 2) **individualias** (*balsavimas, dalyvavimas projektuose*), 3) **informacijos sklaidos** (*dalyvavimas mitinguose, konferencijose*), 4) **informacijos paieškos** (*darbas su dokumentais, analizė*) ir kt. dalyvavimo formas (Bučinskas, Raipa, 2001).

Imbrasaitė pateikia politinio dalyvavimo Lietuvoje analizės schemą (žr. 3 pav.). Remiantis minėta schema, galima teigti, jog rinkos ekonomika yra svarbus veiksnys, nulemiantis demokratijos institucijų, individualių faktorių, kolektyvinių ir individualių vertybių formavimąsi, o šios, sąveikaudamos tarpusavyje, lemia politinio dalyvavimo metodus.

3 pav. Analitinė politinio dalyvavimo schema

Šaltinis: Imbrasaitė J. The Dynamics of Political Participation in Lithuania (1999-2006), 2008, p. 13.

Kaip ypač svarbią dabartinių laikų politinio dalyvavimo formą (kuri nėra įtraukta į nei vieną prieš tai minėtą klasifikacijos modelį), kai kurie autoriai išskiria **kompiuteriu** (ir kitomis informacinėmis technologijomis) **vykstantį bendradarbiavimą** (angl. *computer mediated communication* – CMC). Jie teigia, kad pažanga minėtame bendravime, pasireiškia daugelyje gyvenimo sričių ir ateityje pretenduoja pakeisti įprastą bendravimą „akis į akį“ ne tik kasdieniame bendravime tarp žmonių, bet ir darant įtaką viešiesiems sprendimams (De Zúñiga et al., 2009, p. 554). Kaip parodė empiriniai tyrimai, internetas pagerina informacijos paieškos ir bendradarbiavimo galimybes. Naujausi tyrimai rodo, kad internetu paremtas bendradarbiavimas prisideda:

- prie pilietinio aktyvumo ir pasitikėjimo valdžia didinimo (Shah et al., 2005);
- savanorystės skatinimo (Jennings, Zeitner, 2003);
- sąveikos tarp piliečių gerinimo ir viešųjų sprendimų priėmimo efektyvinimo (Hampton Wellman, 2003);
- padidėjusio naujienų vartojimo (Althaus, Tewksbury, 2000 cit. iš De Zúñiga et al., 2009, p. 555).

Bendravimą informacinėmis technologijomis galima lengvai pritaikyti ir vietos savivaldoje, kai žmonės savo nuomonę, pageidavimus ar reikalavimus išsako internetinėje erdvėje (pavyzdžiui, tam tikros savivaldybės internetinėje svetainėje), su vietos savivaldos atstovais, sprendžiant klausimus, susirašinėja elektroniniu paštu. Taip pat užduoti klausimus atstovams ar per juos savivaldybės pareigūnams bei kitaip daryti įtaką vietos savivaldos pareigūnų priimamiems sprendimams.

Nagrinėjant kitas dalyvavimo formas *vietos savivaldoje*, svarbu aptarti Vietos savivaldos įstatyme nurodytus principus, kadangi šiuose principuose galima identifikuoti ne tik savivaldybės

bendruomenės poveikį savivaldybės institucijų vykdomai veiklai, bet ir tam tikras bendruomenės dalyvavimo vietos valdžios reikaluose formas (tiesioginės, netiesioginės). **Principai**, kuriais grindžiama vietos savivalda:

- *atstovaujamosios demokratijos ir savivaldybių savarankiškumo ir veiklos laisvės pagal LR Konstitucijoje ir įstatymuose apibrėžtą kompetenciją;*
- *savivaldybės tarybos viršenybės prieš jai atskaitingas savivaldybės vykdomąsias institucijas ir savivaldybės vykdomųjų institucijų atskaitingumo savivaldybės tarybai;*
- **atsakingumo savivaldybės bendruomenei.** Savivaldybės tarybos nariai (toliau – tarybos nariai) už savo veiklą yra atsakingi ir atskaitingi **rinkėjams** ir visai **savivaldybės bendruomenei**;
- *savivaldybės veiklos ir savivaldybės institucijų priimamų sprendimų teisėtumo, kas reiškia atitikimą įstatymams ir kitiems teisės aktams;*
- **bendruomenės ir atskirų savivaldybės gyventojų interesų derinimo.** Šis principas reiškia, Savivaldybės institucijų priimti sprendimai neturi pažeisti įstatymų garantuotų gyventojų teisių;
- **savivaldybės gyventojų dalyvavimo tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus.** Savivaldybės institucijos sudaro sąlygas savivaldybės gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitas pilietinės iniciatyvos formas;
- **veiklos skaidrumo.** Savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų veikla turi būti aiški ir suprantama savivaldybės gyventojams, kurie tuo domisi;
- **viešumo ir reagavimo į savivaldybės gyventojų nuomonę.** Savivaldybės gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus į pareikštą nuomonę apie savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų ar atskirų valstybės tarnautojų darbą;
- **žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo ir gerbimo.** Savivaldybės institucijų ar valstybės tarnautojų priimami sprendimai negali pažeisti žmogaus orumo, jo teisių ir laisvių, lygių galimybių (4 str.).

Analizuojant išvardintus principus, galima pastebėti, kad dauguma jų (*atsakingumo savivaldybės bendruomenei, bendruomenės ir atskirų savivaldybės gyventojų interesų derinimo, viešumo ir reagavimo į savivaldybės gyventojų nuomonę, veiklos skaidrumo*) nurodo reikšmingą savivaldybės bendruomenės įtaką ar net savo viršenybę vietos savivaldos institucijų ir jų pareigūnų atžvilgiu, bet

daugelis iš jų pasireiškia **netiesiogine gyventojų įtaka**. Tuo tarpu kitas principas nurodo gyventojų teisę ir pareigą **tiesiogiai** dalyvauti tvarkant viešuosius vietos reikalus (*savivaldybės gyventojų dalyvavimo tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus*). Taigi, remiantis šiais principais, galima teigti, kad savivaldybės bendruomenė yra įtakingas darinys, kurio interesai privalo būti derinami, o į bendruomenės pareikštą poziciją, nuomonę ar pageidavimus savivaldybės institucijos privalo atsižvelgti. Be to svarbu paminėti tai, kad gyventojai turi ne tik teisę, dalyvauti vietos savivaldos veikloje, bet dalyvavimas minėtoje veikloje yra viena iš jų pareigų. Kad ši teisė ir pareiga būtų realizuota, Vietos savivaldos įstatyme nurodomi šie **tiesioginiai** dalyvavimo savivaldoje būdai:

- bendruomenės susirinkimas;
- balsavimas vietos savivaldybės tarybos rinkimuose;
- viešas svarstymas;
- apklausa;
- veikla per savo atstovus;
- bendruomeninės organizacijos ir kt. (38 str. 1 dalis).

Pastebima, kad Vietos savivaldos įstatyme ypač daug dėmesio aptariant dalyvavimo formas savivaldybėse, skiriama **vietos gyventojų apklausos**, kuri *sąlyginai* gali būti priskiriama vietinio referendumo atitikmeniui, reglamentavimui. Minėtos apklausos bendriesiems principams, būdams, iniciatyvos teisei įvardinti skirtas Įstatymo IX skirsnis (36-47 str.). Įstatyme nurodoma, jog egzistuoja šie apklausos būdai:

- 1) Tiesioginis gyventojų nuomonės įrašymas apklausos dalyvių sąrašo lapuose.
- 2) Gyventojų nuomonės pareiškimas sueigoje balsuojant.
- 3) Atrankinė gyventojų apklausa apklausos dalyvių būstuose.
- 4) Atrankinė gyventojų apklausa telefonu.

Įstatyme įtvirtinta nuostata, jog vietos gyventojų apklausos paskelbimo iniciatyvos teisė priklauso *savivaldybės gyventojams* ir *savivaldybės tarybai*. Gyventojai šią teisę įgyvendina ne mažiau kaip 10 proc. apklausos teritorijos gyventojų, turinčių teisę rinkti šios savivaldybės tarybą, reikalavimu, o savivaldybės taryba – ne mažiau kaip 1/4 savivaldybės tarybos narių grupės reikalavimu reglamento nustatyta tvarka (40 str.).

Gyventojų apklausos suteikia papildomų duomenų, leidžia palyginti viešųjų institucijų paslaugas ir sužinoti gyventojų idėjas ir pasiūlymus (Thom, Ritz, 2004). Nors vietos savivaldybių vykdomos apklausos yra tik patariamąjo pobūdžio, jų rezultatai turi būti svarstomi savivaldybės tarybos posėdyje,

tačiau į juos gali būti ir neatsižvelgiama priimant sprendimą dėl apklausai pateikto klausimo. Taigi, reali galia daryti įtaką savivaldybės sprendimų priėmimo procesui apklausų būdu yra menka, todėl yra svarbu naudotis ir kitomis dalyvavimo formomis.

Ilgą laiką buvo manoma, kad viena iš pagrindinių ar net vienintelė dalyvavimo forma vietos valdžios veikloje yra balsavimas renkant savivaldybės tarybą, tačiau demokratija apima kur kas platesnį piliečių dalyvavimą darant įtaką sprendimams. Brunk teigia, kad esminė priežastis, kodėl piliečiai eina į rinkimus – tai pareigos dalyvauti jausmas, tačiau tie piliečiai, kurie nejaučia moralinio įsipareigojimo dalyvauti rinkimuose, juose ir nedalyvaus, netgi jei jie ir domisi rinkimais (1980).

Anot Kanitzo, vietos savivalda įtraukia pilietį į vietos uždavinių sprendimą, išplečia politinio dalyvavimo bazę, laiduoja pliuralizmą įvairiais lygiais, sudaro galimybę priimti vietos sąlygoms bei problemoms pritaikytus ir piliečiams palankius sprendimus (1995, p. 5). Taigi, piliečiai turėtų būti aktyvūs ne tik rinkdami vietos valdžios atstovus, bet ir aktyviai reikštis darydami įtaką sprendimams. Būtina suvokti, kad balsavimas rinkimuose yra gana svarbi, tačiau ne vienintelė ir ne pati veiksmingiausia priemonė siekiant paveikti vietos valdžios sprendimus, todėl būtina atsisakyti dar ir šiais laikais populiaraus požiūrio, kad pilietis atlieka savo pareigą – demokratiškuose rinkimuose išrenka atstovus į vietos valdžią ir tuo jo teisės bei pareigos darant įtaką vietos valdžios sprendimams pasibaigia. Tokio mąstymo galima atsisakyti aiškinant ir kitų dalyvavimo formų darant įtaką vietos valdžios sprendimams reikšmę ir svarbą tiek visai bendruomenei, tiek kiekvienam iš piliečių atskirai.

Milbrath aptardamas dalyvavimą, išskiria dešimt dalyvavimo politiniuose sprendimuose lygių: 1) vadovavimas politinei ar administracinei įstaigai; 2) siekimas vadovauti politinei ar administracinei įstaigai; 3) aktyvi narystė politinėje organizacijoje; 4) aktyvi narystė kvazi-politinėje organizacijoje; 5) dalyvavimas viešuosiuose mitinguose, demonstracijose ir pan.; 6) pasyvi narystė politinėje organizacijoje; 7) pasyvi narystė kvazi-politinėje organizacijoje; 8) dalyvavimas neoficialiose politinėse diskusijose; 9) tam tikras susidomėjimas politika; 10) balsavimas rinkimuose.

Šiame skirstyme *balsavimas per rinkimus* laikomas žemiausiu dalyvavimo lygiu, o aukščiausiu – *vadovavimas politinei ar administracinei įstaigai* (1981, p. 18).

Vietos gyventojai daryti įtaką sprendimams gali per seniūnus ir seniūnaičius. Seniūnai šaukia seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojų sueigas ir organizuoja gyventojų susitikimus su savivaldybės ir valstybės institucijų pareigūnais (Vietos savivaldos įstatymas, 32 str. 14 punktą). Ši dalyvavimo forma turėtų būti ypač efektyvi, kadangi vietos gyventojams yra sudaromos sąlygos išreikšti savo nuomonę, pateikti pasiūlymus viešų svarstymų metu. Seniūnas taip pat konsultuoja gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovus ir teikia jiems informaciją apie savivaldybės institucijų ir savivaldybės administracijos bei valstybės institucijų veiklą savivaldybės teritorijoje.

Kaip nurodoma literatūroje (Gineitienė, Domarkas, 2000, Bingham et al., 2005), ypač veiksminga priemonė daryti įtaką vietos valdžios priimamiems sprendimams, yra ne pavienių

gyventojų, o bendruomeninių organizacijų (ypač NVO) iniciatyvos, todėl toliau tikslinga aptarti minėtų darinių ir savivaldybės institucijų bendradarbiavimo modelius.

1.3.3. Savivaldybės institucijų ir NVO bendradarbiavimo modeliai

Santykiai tarp NVO ir viešojo administravimo institucijų turi ilgą istoriją ir kiekvienoje šalyje yra skirtingi. Teigiama, kad NVO ir savivaldybių santykis Lietuvoje yra aktualus nuo pat nepriklausomybės atkūrimo. J. M. Brinkerhoff ir D. W. Brinkerhoff teigimu, santykiai tarp NVO ir viešojo administravimo institucijų didžiąja dalimi priklauso nuo to, **kas tuos santykius inicijuoja ir kokio tikslo** tokiais santykiais **yra siekiama** (2002, p. 8).

Šio amžiaus pabaigoje tiek NVO, tiek valdžios institucijos ėmė suvokti, kad valstybinė valdžia negali viena susidoroti su visuomenės problemomis (Gineitienė, Domarkas, 2000), todėl 2004 m. buvo priimtas LR Vyriausybės nutarimas *Dėl NVO reikalų komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo*. Šio nutarimo pagrindinis tikslas yra padėti NVO operatyviau reaguoti į valstybės tarnautojų priimamus ar rengiamus sprendimus, skatinti šių organizacijų aktyvų dalyvavimą valstybės valdyme (Šiliauskas, 2006, p. 162).

Pastebima, kad pastaruoju metu NVO veikla yra ypač suaktyvėjusi, o NVO vaidmuo santykiuose su vyriausybėmis organizacijomis yra ypač išaugęs (Salamon, Anheier, 1998). Piliečiai suvokia dalyvavimo NVO naudą ir prasmę bei jungiasi į įvairaus pobūdžio NVO.

Piliečiai, dalyvaujantys NVO veikloje, tampa vis aktyvesni dalyvaudami ir vietos valdžios sprendimų priėmimo procese – siūlo savo idėjas ir prižiūri jų realizavimo mechanizmą. Politikos žurnale *Citizens: Towards a Citizenship Culture* pabrėžiama savanoriškos veiklos NVO svarba pilietinei visuomenei. Akcentuojama, jog egzistuoja glaudus ryšys tarp NVO ir pilietinės visuomenės. NVO atlieka svarbų vaidmenį politikos kūrime, iškeliant svarbias visuomenei problemas tokiose srityse kaip tarptautinė pagalba, aplinkosauga, skurdas, diskriminacija. Taip pat pabrėžiama, kad ypač efektyvios būna NVO ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo iniciatyvos (2001). Ši idėja atitinka naujojo viešojo valdymo koncepcijos pagrindą, kur piliečiai ar jų grupės yra suvokiami kaip lygiaverčiai viešųjų sprendimų priėmėjų partneriai. Naujojo viešojo valdymo modelio rėmuose piliečiai yra traktuojami kaip asmenys, galintys kompetentingai dalyvauti inicijuojant, priimant ir įgyvendinant valdžios sprendimus (Patapas, 2010).

Pastaruoju metu viešosios valdžios institucijos stengiasi formalizuoti bendradarbiavimo su NVO mechanizmą, tačiau jis vis dar nėra reglamentuotas teisiškai. Yra skiriamos tokios savivaldybių ir NVO bendradarbiavimo formos (Savivaldybių ir NVO partnerystė, 2001, p. 119):

- 1) *NVO interesų atstovavimas*, kai NVO vadovams suteikiama galimybė dalyvauti savivaldybių politinių struktūrų ar vykdomųjų institucijų veikloje.
- 2) *finansinė parama*, kai NVO gali gauti vykdomų projektų finansavimą savivaldybės lėšomis.
- 3) *kita parama*, pavyzdžiui, kai savivaldybė lengvatinėmis sąlygomis suteikia NVO patalpas veiklai, savivaldybė gali atleisti NVO nuo tam tikrų mokesčių, padeda užmegzti tarptautinius ryšius ir pan.

Šiame magistro baigiamajame darbe svarbiausia yra pirmoji funkcija, kada NVO vadovai ir nariai, siekdami palankesnių sąlygų vietos savivaldybės bendruomenei, įsitraukia į savivaldybės politinių ar vykdomųjų institucijų veiklą ir daro įtaką jų priimamiems sprendimams.

Bene žinomiausias *viešojo administravimo kontekste* yra Najam'o (sk. Nadžiamo) 4C – NVO ir vyriausybės (vietos savivaldos institucijų) bendradarbiavimo – modelis (žr. 1 lent.). Šiame modelyje išreikštos dvi perspektyvos:

- 1) vietos valdžios pozicija NVO atžvilgiu;
- 2) NVO pozicija vietos valdžios institucijų atžvilgiu.

1 lentelė. Vietos savivaldos institucijų ir NVO partnerystės modelis

		<i>Tikslai</i>	
		Vienodi	Skirtingi
<i>Strategijos (priemonės)</i>	Vienodos	Kooperacija	Kooptacija
	Skirtingos	Papildymas	Konfrontacija

Šaltinis: A. Najam, 2002, p. 383

Remdamasis šiomis perspektyvomis, Najam'as pateikia vietos savivaldos ir NVO partnerystės tipologiją, kurioje, kad vyktų bendradarbiavimas tarp minėtų šalių, išskiriami būtini tikslai ir būtinos strategijos. Modelis apima 4 galimus bendradarbiavimo modelius:

- **Kooperaciją** (angl. *Cooperation*), kai valstybinės ir nevyriausybines organizacijos siekia vienodų tikslų, turėdamos vienodą strategiją. Kooperatyvūs santykiai tikėtini tada, kai tam tikroje situacijoje vyriausybės agentūros, vietos valdžios institucijos ir NVO ne tik dalijasi vienodais politikos tikslais, bet taip pat teikia pirmenybę vienodoms strategijoms, siekdamos tų tikslų. Iš esmės, tai yra NVO ir viešojo administravimo institucijų siektinų tikslų ir priemonių supanašėjimas.

- **Konfrontacija** (angl. *Confrontation*), kai vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos siekia nevienodų tikslų ir remiasi nevienoda strategija jų siekdamos. Tokie santykiai yra tikėtini, kai valstybinės ir nevyriausybės organizacijos laiko viena kitos tikslus ir strategijas priešingais jų reiškiamais tikslams ir strategijoms, tai yra, visiškai skirtingas jų siekiamiems tikslams ir priemonėms.
- **Papildymą** (angl. *Complementarity*) – tai tokie santykiai, kai vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos turi vienodus tikslus, bet pirmenybę teikia skirtingoms strategijoms. Iš esmės, jos turi skirtingas strategijas, kuriomis siekia tikslo, bet vienodus tikslus.
- **Kooptacija** (angl. *Co-optation*), kai organizacijos teikia pirmenybę skirtingiems tikslams, bet jų siekia vienodomis ar panašiomis priemonėmis. Tokios situacijos, kurios yra paremtos skirtingais tikslais, bet vienodomis strategijomis, dažnai yra trumpalaikės (Najam, 2000, p. 375-396 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/nml.10403/pdf> [žiūrėta 2010-10-09]).

Kitą populiarių vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo modelį pateikė D. Young (2000) (sk. Jangas). Young plėtoja bendradarbiavimo tipologiją tarp NVO ir vyriausybės priklausomai nuo dviejų pozicijų:

- 1) „NVO skatina vyriausybę daryti pakeitimus viešojoje politikoje ir palaikyti atsiskaitomybę visuomenei“;
- 2) atitinkamai, „vyriausybė bando įtakoti NVO veiksmus, reguliuodama jų teikiamas paslaugas ir taip pat reaguodama į jų ginamąsias iniciatyvas“ (Young, 2000, p. 151).

D. Young išskiria tris analitinius požiūrius į bendradarbiavimą (2000):

- NVO kaip *priedai* vyriausybei (angl. *Supplements*).
- NVO vyriausybei kaip *papildiniai* (angl. *Complements*).
- NVO ir vyriausybė kaip *konkurentai, priešininkai* (angl. *Adversaries*).

Pagal Young tipologiją, **NVO, kaip priedų, vyriausybei modelyje**, NVO patenkina viešųjų gėrybių poreikį, kuris nėra patenkinamas vyriausybės (Young, 2000). Tezė, jog NVO teikia viešąsias gėrybes savanoriškai pirmą kartą buvo paskelbta Weisbrod'o (1977) darbe apie vyriausybės nesėkmes. Pagrindinė prielaida yra ta, kad piliečiai turi skirtingus poreikius ir pageidavimus dėl viešųjų gėrybių lygio, kokybės ir tipų, be to skiriasi tai, kiek jie tų gėrybių nori ir kiek yra pasiryžę už jas mokėti.

Vyriausybės sprendimas dėl aprūpinimo viešosiomis gėrybėmis kiekio ir kokybės yra paremtas piliečių pageidavimais ir suvaržytas nešališkumo bei biurokratinių procedūrų aplinkybių (Douglas,

1997). Weisbrod'as pažymi, kad NVO yra ne tik viešųjų gėrybių tiekimo sprendimo problema, kai piliečių pageidavimai yra nevienalyčiai. Įvairūs privačios rinkos pakaitalai gali būti piliečių perkami vietoj viešųjų gėrybių (pavyzdžiui, sarginiai šunys viešajai policijai) (Young, 2000).

NVO, kaip papildinių, vyriausybei modelyje NVO bendradarbiauja su vyriausybe, patenkindamos viešųjų prekių ir paslaugų poreikį. Salamon (1995) buvo pagrindinis nuomonės, kad NVO ir vyriausybė pirmiausiai yra suinteresuotos partnerystė ar kontraktiniais santykiais, kuriose vyriausybės finansus viešosioms paslaugoms dalijasi su NVO, šalininkas (Deakin, 2001).

NVO ir vyriausybės konkuravimo modelyje NVO skatina vyriausybę keisti viešąją politiką ir atsiskaityti visuomenei. Kaip pabrėžiama, dažniausiai NVO ir vyriausybė veikia kaip priešininkai, kai reikia leisti įstatymus ar pakeisti visuomenės požiūrį. Be to, yra atvejų, kada vyriausybė išipareigoja skatinti, raginti ir stimuliuoti privatų sektorių, savanoriška veikla remti socialinius tikslus (Deakin, 2001, p. 210, Young, 2000, p.151-170).

Siekiant išanalizuoti, kaip aptarti modeliai veikia konkrečiu atveju, būtina analizuoti kiekvieną situaciją atskirai ir identifikuoti specifinius santykius tarp piliečių organizacijų ir valdžios institucijų. Šie santykiai bus analizuojami 3 skyriuje, o analizei pasirinkta Tauragės rajono savivaldybė.

1.4. Tauragės rajono savivaldybės apžvalga

Tauragės rajono savivaldybė šiame moksliniame darbe buvo pasirinkta ne atsitiktinai, o turint tikslą išanalizuoti piliečių dalyvavimo galimybes nuo centro nutolusioje – periferinėje savivaldybėje. Analizuoti periferiją yra ypač svarbu, kadangi periferinės savivaldybės dažniausiai „lieka už borto“

atliekamų tyrimų atžvilgiu. Todėl kitas kriterijus, lėmęs būtent šios savivaldybės pasirinkimą buvo tai, kad minėtoje savivaldybėje anksčiau nebuvo vykdyta panašių tyrimų, nors tokį poreikį įvardijo savivaldybės bendruomenės atstovai.

Bendroji apžvalga. Tauragės rajono savivaldybė yra pietvakarių Lietuvoje, Tauragės apskrityje. Didelė jos dalis išsidėsčiusi Karšuvos žemumoje. Mažesnę dalį užima Vilkyškių kalvagūbris ir Žemaičių aukštumos pietinė dalis. Vienas iš aiškinimų apie Tauragės vardo kilmę remiasi tuo, kad jis sudarytas iš dviejų žodžių – *tauras* ir *ragas* junginio. Šis aiškinimas grindžiamas tuo, jog manoma, kad šiose žemėse buvo taurų, o iš jų buvo gaminami ragai (trimitai) ir kiti reikmenys, todėl minėtas junginys tapo būsimą miesto pavadinimu (Lietuvos regionų portretas, http://regionai.stat.gov.lt/lt/taurages_apskritis/taurages_rajono_savivaldybe.html [žiūrėta 2011-02-03], Klajūmienė, 2007).

Istorija. Istoriniuose šaltiniuose Tauragė minima tik XVI a. pradžioje, kai 1507 m. Tauragėje pastatoma bažnyčia, tačiau manoma, kad miesto įkūrimas siekia dar ankstyvesnius laikus – XIII–XIV a., kai per jo apylinkes ėjo svarbūs kryžiuočių keliai į Lietuvą.

1836–1844 m. nutiesus per Tauragę naują plentą, miestas ėmė sparčiai augti. Tam turėjo reikšmės patogi miesto geografinė padėtis, pasienio gyvenvietės statusas, nulėmęs aktyvų prekybinį gyvenimą. Tauragė buvo muitinė, per kurią iš Lietuvos į Prūsiją buvo gabenama daug javų, linų, arklių, o į Lietuvą – įvairių prekių (Lietuvos regionų portretas, http://regionai.stat.gov.lt/lt/taurages_apskritis/taurages_rajono_savivaldybe.html [žiūrėta 2011-02-03]).

Augant Tauragei, daugėjo ir gyventojų: 1833 m. gyveno 630 gyventojų, 1892 m. – 4722, 1897 m. – 6655, o prieš Pirmąjį pasaulinį karą – jau 10 000 gyventojų. Mieste ir jo apylinkėse tautinis atgimimas prasidėjo XIX a. antroje pusėje. Per Tauragę eidavo knygnešiai, gabendami knygas. (Tauragės rajono savivaldybė, <http://www.taurage.lt/index.php?-1086052188>, [žiūrėta 2010-10-10]).

Tauragės rajono savivaldybė. Šiandien Tauragė ne tik rajono savivaldybės, bet ir apskrities centras, svarbiausias apskrities pramonės (medžio apdirbimo, statybinių medžiagų, maisto), prekybos ir paslaugų miestas. 2002 m. Tauragėje įsteigtos Kauno technologijos universiteto filialas, tikintis, kad aukštojo mokslo studijos Tauragėje kels intelektualinių ir administracinių gebėjimų lygį (Tauragės rajono savivaldybė, <http://www.taurage.lt/index.php?-1734563004> [žiūrėta 2010-12-11]).

Tauragės mieste ir rajone kultūrinės, edukacinės, mokomąsias programas vykdo Tauragės rajono savivaldybės viešoji biblioteka su filialais visame rajone ir Tauragės rajono savivaldybės kultūros centras. (Lietuvos regionų raida, http://regionai.stat.gov.lt/lt/taurages_apskritis/taurages_rajono_savivaldybe.html, [žiūrėta 2010-12-31]).

Tauragės rajono savivaldybėje yra 2 miestai – Skaudvilė ir Tauragė, 4 miesteliai – Batakliai, Gaurė, Pagramantis, Žygaičiai – ir 8 seniūnijos. Tauragės apskrityje 2010 metais gyveno 124,8 tūkst. gyventojų, Tauragės rajono savivaldybėje – beveik 50 tūkst., o Tauragės mieste – 27,5 tūkst. gyventojų (žr. 2 lent.) (Tauragės rajono savivaldybė, <http://www.taurage.lt/index.php?-1734563004> [žiūrėta 2010-12-11]).

Tauragės rajono savivaldybę sudaro: meras, mero pavaduotojas, Taryba, Administracija, Kontrolės ir audito tarnyba (Tauragės rajono savivaldybė, <http://www.taurage.lt/index.php?-1717200049> [žiūrėta 2010-10-29]). Taryba yra savivaldybės atstovaujamoji institucija, turinti vietos valdžios ir viešojo administravimo teises ir pareigas ir įgyvendinanti savivaldos teisę teritorijos administraciniame vienetu – Tauragės rajono savivaldybėje. Taryba susideda iš įstatymų nustatyta tvarka demokratiškai išrinktų 27 savivaldybės bendruomenės atstovų (Tauragės rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2009).

2 lentelė. Gyventojų skaičius, natūrali kaita, santuokų, ištuokų skaičius apskrityse ir regionuose

	Gyventojų skaičius metų pradžioje	Gimusiųjų skaičius	Mirusiųjų skaičius	Natūrali kaita (prieaugis/sumažėjimas)	Santuokų skaičius	Ištuokų skaičius
	2010	2009				
Tauragės apskritis	124755	1234	1690	-456	711	347
Tauragės r. sav.	49925	461	640	-179	273	141
Miestas	29383	250	335	-85	175	88
Skaudvilė	1883	18	40	-22	15	7
Tauragė	27500	232	295	-63	159	81
Kaimas	20542	211	305	-94	99	53

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV,
http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/naturali_kaita%202009_galutinis.pdf [žiūrėta 2010-12-11]

Tauragės rajono savivaldybės taryba. Gyventojų aktyvumas rinkimuose į Savivaldybės tarybą per pastarąsias tris kadencijas kito: jei 2002 m. daugiau nei pusė Tauragės rajono savivaldybės rinkėjų dalyvavo rinkimuose (apie 53 proc.), tai 2007 m. aktyvumas siekė vos 40 proc. 2011 m. matoma tendencija rinkėjų aktyvumo didėjimo linkme, tačiau jis vis dar išlieka pakankamai žemas (apie 41 proc.), lyginant su 2002 m. (žr. 3 lent.) Žemo rinkėjų dalyvavimo aspektas gali atskleisti ir gilesnes dalyvavimo sprendimų priėmimo procese problemas.

3 lentelė. Gyventojų aktyvumas savivaldybių tarybų rinkimuose Tauragės rajono savivaldybėje

	2002 m.	2007 m.	2011 m.
Rinkimų teisę turinčių piliečių skaičius	40637	40933	39762
Dalyvavusių rinkėjų skaičius	21464	16330	16357
Dalyvavusių rinkėjų skaičius, palyginti su visu rinkėjų skaičiumi, proc.	52,82	39,89	41,14

Šaltinis: Statistikos departamento prie LRV, <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta, 2011-10-21]

Remiantis Tauragės rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentu, minėtos savivaldybės tarybos (toliau – Savivaldybės tarybos) veiklą reglamentuojantys **teisės aktai**, nustatantys Tarybos veiklos tvarką ir formas yra:

- *LR vietos savivaldos įstatymas,*

- *Tarybos veiklos reglamentas*, kuris yra parengtas vadovaujantis LR Konstitucijos, Europos vietos savivaldos chartijos, Vietos savivaldos įstatymo ir kitų įstatymų nuostatomis.

Tauragės rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas nustato: 1) savivaldybės tarybos, mero, savivaldybės mero pavaduotojo (pavaduotojų), savivaldybės tarybos komitetų ir savivaldybės komisijų, frakcijų bei atskirų tarybos narių veiklos tvarką ir formas; 2) tarybos atlikto darbo ataskaitos pateikimo savivaldybės bendruomenei tvarką; 3) informacijos gyventojams pateikimo tvarką; 4) kalbėjimo tarybos posėdyje dalyvaujantiems asmenims tvarką; 5) tarybos sprendimų projektų pateikimo tvarką; 6) komitetų darbo tvarką; 7) visuomenės atstovų, ekspertų ir savivaldybės darbuotojų dalyvavimo komitetų posėdžiuose tvarką ir kita (Tauragės rajono savivaldybės veiklos reglamentas, 2009).

Minėto reglamento nuostatos yra ypač reikšmingos vietos bendruomenei, kadangi reglamente nustatyta tarybos posėdyje dalyvaujančių asmenų pasisakymo tvarka, taip pat laikotarpiai, per kuriuos taryba turi atsiskaityti bendruomenei už savo veiklą, priimtus sprendimus bei informacijos bendruomenei pateikimo ir bendruomenės dalyvavimo darant įtaką viešiesiems vietos sprendimams tvarka.

NVO Tauragės rajono savivaldybėje. Tauragės rajono savivaldybėje NVO tinklą sudaro apie 90 visuomeninių organizacijų, 46 jaunimo organizacijos, 25 kaimo ir 3 miesto bendruomenės, bažnyčios (Tauragės rajono savivaldybė, <http://www.taurage.lt/index.php?-509251435#>, [žiūrėta 2011-02-13]). Informacijos apie šių organizacijų aktyvumą įvairiuose šaltiniuose labai stokoja, todėl jam nustatyti skirtas trečias šio magistro baigiamojo darbo skyrius.

Svarstytinų klausimų iniciavimas. Inicijuoti klausimus svarstyti tarybos posėdyje gali meras, mero pavaduotojas, savivaldybės kontrolierius, tarybos komitetai, tarybos komisijos, frakcijos, koalicijos, tarybos narių grupės, atskiri tarybos nariai, savivaldybės administracija, Vyriausybės atstovas apskrityje, *NVO ir gyventojai ar jų įgalioti atstovai*.

Nevyriausybinių organizacijų, gyventojų ar jų įgalioti atstovai dėl siūlomo svarstyti tarybos posėdyje klausimo gali raštu kreiptis į merą, tarybos komitetą ar atskirą tarybos narį. Mero pavaduotojas, savivaldybės administracija ir Vyriausybės atstovas apskrityje apie siūlomą svarstyti klausimą privalo informuoti merą. Savivaldybės kontrolierius, tarybos komitetai, tarybos komisijos, frakcijos, tarybos narių grupės ir atskiri tarybos nariai gali patys rengti tarybos sprendimų projektus inicijuojamais klausimais arba kreiptis į merą dėl jų rengimo. Meras siūlomiems klausimams parengti gali sudaryti komisiją, į kurią įtraukiami klausimų iniciatoriai, arba įpareigoti savivaldybės administraciją ar politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojus atitinkamu klausimu parengti sprendimo projektą (Tauragės rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, 2009, XI skirsnis, 166 str.).

1.5. Apibendrinimas

1. Aptarti klasikiniai demokratijos modeliai neveikė be trūkumų – pastebima keletas kiekvieno jų ribotumų. Tačiau nepaisant to, jie išlieka svarbūs ir šių laikų visuomenėms, kadangi išanalizavus ir palyginus minėtus modelius tarpusavyje, galima geriau suvokti ne tik to meto, bet ir šiuolaikines piliečių ir organizuotų jų grupių dalyvavimo valstybės valdyme ypatybes, pasiremti gerąja praktika ir įdiegti tinkamą valdymo modelį šiuolaikinėse visuomenėse.

2. Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, kad pilietinė visuomenė, kaip ji suvokiama šiais laikais, yra demokratinės santvarkos elementas, turintis savo teises ir pareigas, iš kurių bene esminės yra dalyvavimas valstybės valdyme bei gebėjimas savarankiškai spręsti teisinius klausimus.

3. Naujojo viešojo valdymo modelyje³ pastebima žymi slinktis nuo *atstovaujamosios* prie *dalyvavimo demokratijos*, kur ypač plačiai į valstybės valdymą, sprendimų priėmimo procesą įsitraukia NVO – efektyviausios tarpininkės tarp žmonių ir valstybinių institucijų darant įtaką pastarųjų priimamiems sprendimams, o piliečiai tampa trečiu valdžios galios centru.

4. Kaip galima pastebėti, analizuojant teisinį dalyvavimo reglamentavimą, teisinė bazė piliečių dalyvavimo iniciatyvoms plėsti yra atvira, todėl daug kas priklauso tiek nuo pavienių individų, tiek nuo NVO aktyvumo, siekiant tobulinti teisinę bazę. Pagrindinės problemos – skirtingas dalyvavimo traktavimas, dalyvavimo praktikos bei galimybių ir sąlygų dalyvavimui supratimo trūkumas.

5. Demokratinėje valstybėje egzistuoja nemažai pilietinio dalyvavimo formų. Skirtingi autoriai linkę šias formas grupuoti, atsižvelgdami į tam tikrus kriterijus. Nuo dalyvavimo formų viešajame valdyme pasirinkimo įvairovės didžiąja dalimi priklauso ir galimybės dalyvauti, kadangi kuo daugiau dalyvavimo formų, būdų ir kuo jie geriau žinomi visuomenei, tuo lengviau piliečiai gali įsitraukti ir daryti įtaką sprendimams.

6. NVO ir vyriausybinių organizacijų santykiai yra tarsi kontinuumas, kurio viename gale egzistuoja efektyvi partnerystė, o kitame konfrontacija (konkurencija). Kokie santykiai yra palaikomi tarp vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų, didžiąja dalimi priklauso nuo to, ko konkrečiu metu yra siekiama (koks tikslas), kas to siekia ir kokios priemonės, strategijos tam tikslui pasiekti yra naudojamos. Idealiausiu atveju, NVO ir vyriausybės institucijos siekia bendrų tikslų vienodomis priemonėmis, tokiu atveju bendradarbiavimo iniciatorius yra abi pusės.

7. Tendencijos dalyvavimo atžvilgiu Tauragės rajono savivaldybėje pasižymi: pastaraisiais metais sumažėjusiu gyventojų aktyvumu dalyvaujant Savivaldybės tarybos rinkimuose bei informacijos apie pačias NVO ir jų dalyvavimo, siekiant daryti įtaką viešiesiems sprendimams vietos savivaldybėje tendencijas, stoka.

³ Būtina pabrėžti, kad *naujojo viešojo valdymo modelis* yra normatyvinis – šio modelio idėjos apibūdina ne esamą dabartinę situaciją, o siekiamybę, todėl šiame magistro baigiamajame darbe kalbant apie minėtą modelį, būtina atsižvelgti į šį faktorių.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Teigiama, kad sprendimų priėmimą perkėlus iš centrinio (vyriausybės) lygmens į vietinį (savivaldybių), piliečių įsitraukimas į viešųjų reikalų tvarkymo procesą yra realiai įmanomas ir įgyvendinamas (Andrews, De Vries, 2007). Šiame lygmenyje vietos gyventojai geriau suvokia ir gali išreikšti bendruomenei rūpimus klausimus, kylančias problemas bei gali įsitraukti į jų sprendimo procesą.

Skatinant savivaldybės bendruomenės aktyvumą dalyvauti Tauragės rajono savivaldybės reikalų tvarkyme, svarbi *sprendimus priimančios* (vietos savivaldos institucijų pareigūnų) ir (arba) *sprendimų priėmimo dalyvaujančios* (vietos bendruomenės)⁴ pusių iniciatyva. Be minėtų pusių iniciatyvos, svarbus ir komunikacijos, skaidrumo, partnerystės principų užtikrinimas, kurie garantuoja sėkmingą bendradarbiavimą tarp piliečių, jų organizuotų grupių ir vietos savivaldybės institucijų pareigūnų.

Nagrinėjant dalyvavimo vietos savivaldybėje aspektą, tikslinga analizuoti ne pavienių piliečių, tačiau organizuotų jų grupių – NVO – dalyvavimo iniciatyvas. Kadangi mokslinėje literatūroje akcentuojama, jog piliečiai, susibūrę į bendrijas, organizacijas, geba reikšti ne pavienius, o *koncentruotus* pasiūlymus, reikalavimus ir vieningai siekti bendro tikslo. Be to, aktyvus NVO dalyvavimas ir interesų raiška yra laikomos vienu iš svarbiausių naująjį viešąjį valdymą apibūdinančių aspektų.

Siekiant atsakyti į klausimus, kas turėtų inicijuoti dalyvavimo darant įtaką sprendimams vietos savivaldybėje procesą, kokios galimybės sudarytos NVO dalyvavimui vietos savivaldybės veikloje bei kokios problemos kyla dalyvaujant, būtina į analizuojamą reiškinį pažvelgti iš kelių perspektyvų – tiek iš sprendimą priimančios, tiek iš sprendimo priėmimo dalyvaujančios pusės. Šiam tikslui pasitelktas *integruotas* – kokybinis ir kiekybinis – tyrimas (tyrimo metodų trianguliacija). Šie tyrimo metodai pasirinkti ne atsitiktinai, o darant prielaidą, kad tik į analizuojamąjį reiškinį pažvelgus iš kelių perspektyvų, galima daryti pagrįstas, tam tikrai situacijai pritaikomas išvadas, kadangi „išklausomos“ abi pusės ir galima susidaryti tikslesnį analizuojamos problemos vaizdinį.

Šio skyriaus poskyryje „Tyrimo organizavimas“ pateikiamas tyrimo planas, poskyryje „Tyrimo instrumentarijaus konstravimas“ apibūdinami kokybinis bei kiekybinis tyrimo instrumentai ir jų taikymas atliekant tyrimą, o poskyryje „Tyrimo imtis“, detalai aptariamas ir pagrindžiamas organizuotų tyrimų imties dydis.

⁴ Skirstymas į sprendimą priimančią ir sprendimo įgyvendinimo priėmimo dalyvaujančią puses naudojamas remiantis Bernotienės (2010) terminologija.

2.1. Tyrimo organizavimas

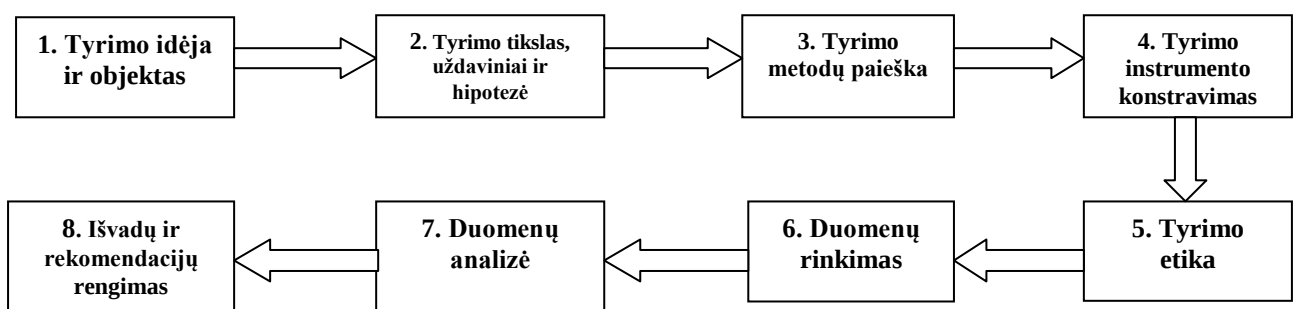
Analizuojant įvairius literatūros šaltinius, pastebėta, jog dalyvavimo problemai įvairių šalių mokslininkai skiria pakankamai dėmesio, analizuodami tokius aspektus, kaip dalyvavimas vietiniu, nacionaliniu, tarptautiniu lygmenimis, identifikuodami įvairias dalyvavimo formas bei būdus, ieškodami nedalyvavimo ar pasyvaus dalyvavimo priežasčių, dalyvavimo skatinimo būdų. Tačiau pastebėta, jog klausimo, kas turėtų inicijuoti piliečių įtraukimą į viešųjų sprendimų priėmimo procesą metodologinio tyrinėjimo stokojama – Lietuvoje teoriniu lygmeniu šis klausimas beveik neanalizuojamas. Siekiant skatinti įsitraukimo į sprendimų priėmimo procesą mastą, reikėtų išsiaiškinti, kurios pusės (ar pusių) iniciatyva tai pavyktų atlikti sėkmingiausiai⁵.

Atsižvelgus į faktą, kad ne tik siekiant adaptuoti naujojo viešojo valdymo modelį, bet ir apskritai, piliečių ir organizuotų jų grupių (NVO) įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą poreikis nuolat didėja, o dalyvavimo šiame procese inicijavimo problema lieka neišspręsta, būtina aptarti, kaip abi iš pusių suvokia dalyvavimo svarbą, kokiomis priemonėmis skatina plėsti dalyvavimo mastą ir kaip kiekviena iš jų suvokia atsakomybę už įtraukimą (ar įsitraukimą) į sprendimų priėmimo procesą.

2.1.1. Tyrimo planas

Siekiant įgyvendinti tyrimą, labai svarbu susidaryti aiškų ir suprantamą veiksmų planą, kuriame išskirti etapai padeda geriau siekti iškeltų tikslų ir rasti atsakymus į dar neatsakytus klausimus. Šiam tikslui buvo sudarytas planas (žr. 1 schemą).

1 schema. Tyrimo etapai

Šaltinis: sudaryta autorės

⁵ Daroma prielaida, kad sėkmingas įsitraukimas darant įtaką viešosios valdžios sprendimams gali būti matuojamas įsitraukusių narių skaičiumi, pasiektais tikslais bei sprendimų priimančios ir sprendimo priėmimo dalyvaujančios pusių bendradarbiavimo kokybės vertinimu.

1 etapas – tyrimo idėja ir objektas

Tyrimas atliekamas pasitelkus *trianguliacijos principą*, kad į analizuojamą reiškinį – piliečių dalyvavimą darant įtaką vietos savivaldos viešųjų sprendimų procesui – būtų galima pažvelgti iš kelių pozicijų (Kardelis, 2007), o jas apibendrinus, pateikti pagrįstas išvadas. Šiuo tyrimu svarbu rasti atsakymus į klausimus, kas turėtų būti iniciatorius skatinant piliečių dalyvavimą vietos savivaldoje, kokios paskatos motyvuoja piliečius, o tiksliau NVO, įsitraukti į vietos savivaldos institucijų sprendimų priėmimo procesą. Taip pat nustatyti, su kokiomis problemomis susiduriama (vietos institucijos nenoru bendradarbiauti, teisinės bazės spragomis ar kt.) siekiant bendradarbiavimo, kokie privalumai yra įžvelgiami dabartinėje situacijoje ir kokios perspektyvos numatomos bendradarbiavimo kokybei gerinti ateityje.

Tyrimo objektas – NVO dalyvavimas Tauragės rajono savivaldybėje darant įtaką sprendimų priėmimo procesui.

2 etapas – tyrimo tikslo, uždavinių ir hipotezės formulavimas

Tyrimo tikslas – identifikuoti dalyvavimo Tauragės rajono savivaldybės valdžios sprendimų priėmimo procese galimybes ir būdus, iniciatorius, problemas bei perspektyvas.

Siekiant šio tikslo, iškelti šie **uždaviniai**:

1. Identifikuoti paskatas, motyvuojančias bendradarbiauti, problemas (tikslus), dėl kurių sprendimo NVO yra labiausiai suinteresuotos bendradarbiauti su Tauragės rajono vietos valdžia;
2. Nustatyti dažniausias (priimtinausias) NVO dalyvavimo Tauragės rajono savivaldybėje būdus, formas;
3. Nustatyti, kuri iš pusių – sprendimą priimanti ar sprendimo priėmimo dalyvaujanti – turėtų inicijuoti įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą;
4. Identifikuoti dažniausius bendradarbiavimo tarp NVO ir Savivaldybės institucijų modelius ir realias NVO galimybes daryti įtaką vietos valdžios priimamiems sprendimams;
5. Įvertinti, kokie veiksniai lemia NVO dalyvavimo pasyvumą sprendžiant vietinės reikšmės klausimus (įvardyti dalyvavimo vietiniu lygmeniu trukdžius);
6. Nustatyti NVO potencialo panaudojimo perspektyvas.

Tyrimo hipotezė – Tauragės rajono savivaldybės gyventojams ir organizuotoms jų grupėms yra sudarytos galimybės dalyvauti vietos valdžios institucijų sprendimų priėmimo procese, tačiau NVO dalyvavimo, minėtame procese, pasyvumą lemia asmeninės priežastys bei vietos valdžios institucijų nesuinteresuotumas įtraukti vietos gyventojus į minėtą procesą.

3 etapas – tyrimo metodų paieška

Siekiant tyrimo tikslo, tyrimo duomenys renkami pasitelkiant struktūruoto kokybinio klausimyno bei kiekybinės anketinės apklausos duomenų analizės metodus. Tyrimas remiasi *trianguliacijos principu* – analizuojamos *sprendimus priimančios* (Savivaldybės tarybos narių) ir *sprendimų priėmimo dalyvaujančios* (NVO) požiūrių, trečiajame skyriuje aptariamais klausimais, perspektyvos.

4 etapas – tyrimo instrumentų konstravimas

Tyrimo instrumentai konstruojami teorinės magistro baigiamojo darbo dalies (žr. 1 skyrių) pagrindu, taip pat renkama papildoma informacija, padedanti suformuluoti tyrimui reikalingus klausimus ir teiginius.

Pirmasis instrumentas – struktūruoti kokybiniai klausimynai – Tauragės rajono savivaldybės pareigūnams (Tarybos nariams) konstruojami siekiant sužinoti jų poziciją vertinant bendradarbiavimo su NVO situaciją. Antrasis instrumentas – kiekybinė apklausa – pateikiama NVO atstovams, siekiant išsiaiškinti, kaip jie vertina bendradarbiavimo viešųjų sprendimų priėmimo procese sąlygas. Plačiau šie instrumentai bus aptariami poskyryje „Tyrimo instrumentų konstravimas“.

5 etapas – tyrimo etika

Tyrimo etikos klausimai apima visus su konkrečiu tyrimu susijusius asmenis: tyrėjus, tiriamuosius bei, jei yra, užsakovus (Bitinas, 2008). Tyrimo metu buvo laikomasi tyrimo etikos principų. Siekiant tyrimo etikos užtikrinimo, tyrimo instrumentai – kiekybinė anketa ir kokybinis klausimynas – yra anoniminiai, tyrimui atlikti gautas Tauragės rajono savivaldybės mero raštiškas sutikimas (žr. 12 priedą), o kitų tiriamųjų – žodiniai sutikimai. Tiriamiesiems buvo atskleista tyrimo esmė, jie buvo informuoti apie savo teises, taip pat buvo užtikrintas gautos informacijos konfidencialumas.

6 etapas – duomenų rinkimas

Šiame etape renkama informacija, kuri reikalinga tyrimo įgyvendinimui. Informacija renkama iš pirminių, tiek iš antrinių šaltinių. Paminėtini pirminiai šaltiniai – kokybinė apklausa elektroniniu paštu (bei raštu) su Tauragės rajono savivaldybės Tarybos nariais bei NVO atstovams pateikiamas klausimynas – kiekybinė anketa. Taip pat svarbiu informacijos šaltiniu laikomas Tauragės rajono

savivaldybės Tarybos veiklos reglamentas, Statistikos departamento pateikta informacija, Tauragės rajono savivaldybės internetinis tinklapis www.taurage.lt ir kita.

7 etapas – tyrimo duomenų analizė

Šio etapo metu, remiantis tyrimo metodologija, studijuojama ir analizuojama kokybinio ir kiekybinio tyrimų metu surinkta informacija. Ruošiami apibendrinti, susisteminti teiginiai ir argumentai. Analitinė dalis iliustruojama diagramomis ir lentelėmis.

8 etapas – išvadų ir rekomendacijų rengimas

Remiantis tyrimo duomenimis, rengiamos magistro baigiamojo darbo išvados. Įgyvendinami magistro baigiamojo darbo pradžioje iškelti uždaviniai bei pateikiamos rekomendacijos esamai situacijai pagerinti.

2.2. Tyrimo instrumentarijaus konstravimas

Tyrimui įgyvendinti būtina parengti reprezentatyvius duomenis padedančius surinkti instrumentus. Šiam tikslui, magistro baigiamojo darbo teorinės dalies bei mokslinių šaltinių, teisės aktų ir statistinių duomenų pagrindu, buvo konstruojami tyrimo instrumentai – struktūruota kiekybinė anketa bei kokybinis klausimynas.

2.2.1. Kiekybinio instrumento konstravimo ir taikymo ypatumai

„Manoma, kad tinkamai anketai būdingos tokios pat geros savybės, kaip ir geram įstatymui“ (cit. iš Kardelis, 2007, Cohen, Manion, 1989). Siekiant išanalizuoti NVO atstovų nuomonę dalyvavimo galimybių vietos savivaldybės veikloje klausimu, konstruotas kiekybinis tyrimas – **anketinė apklausa**. „Kiekybinis tyrimas – tai struktūrizuotas, besiremiantis iš mokslinės problemos kylančia hipoteze tyrimas, taikant matematinius analizės metodus tyrimo duomenims apdoroti bei nagrinėjamam reiškiniui aprašyti“ (Žukauskienė, 2008). Galima išskirti šiuos anketinės apklausos teikiamus privalumus:

- užtikrinamas pakankamas atrankos dydis;
- pagal respondentų reakciją, preliminarai galima spręsti apie problemos reikšmingumą, anketos klausimų sudarymo ir išdėstymo techniką;
- anketavimas trunka trumpiau ir teikia labiau koncentruotą informaciją nei kiti apklausos būdai (Liubikienė, 1997, p. 60).

Teorinės dalies pagrindu, taip pat remiantis Lietuvos ir užsienio autorių moksliniais literatūros šaltiniais bei statistiniais duomenimis, parengti tyrimo uždavinius atitinkantys anketinės apklausos klausimai bei teiginiai.

Tyrimo instrumentarijaus pagrindą sudaro: teorinėje dalyje aptarti NVO ir vietos valdžios bendradarbiavimo modeliai, atsakymo į magistro baigiamojo darbo probleminį klausimą, kas turėtų būti dalyvavimo sprendimų priėmimo procese iniciatorius, paieška, dalyvavimo formos, kurios teorinės bazės analizės metu buvo identifikuotos kaip dažniausios, teorinėje dalyje aptarta teisinė bazė, kuri identifikuojama kaip vienas iš galimų trukdžių sėkmingam NVO dalyvavimui vietos valdžios reikaluose, kiti trukdžiai dalyvaujant vietos sprendimų priėmimo procese.

Klausimyną sudaro į dvi grupes skirstomi klausimai:

- dichotominiai;
- uždari.

Dichotominiais klausimais vadinami klausimai, į kuriuos galima atsakyti tik „taip“ arba „ne“. Parengtame klausimyne šalia atsakymų „taip“ arba „ne“ pateikiamas papildomas – „mūsų organizacijai tai nėra aktualu“, kai respondentas mano, kad nė vienas iš dichotominių klausimų nėra pakankamas dėl klausimo neaktualumo jo organizacijai.

Uždaruose klausimuose pateikiamas tam tikras skaičius atsakymų, iš kurių respondentas pasirenka vieną, jo nuomone, tinkamiausią. Kai kuriuose atsakymuose leidžiama žymėti kelis atsakymo variantus, apie tai įspėjama skliausteliuose pateikta informacija.

Anketinės apklausos duomenys turi būti sugrupuojami – tam tikslui naudojamos įvairios skalės: ***nominalinė*** (amžius, lytis, išsilavinimas ir pan.), ***ranginė***, iš kurių populiariausia Likerto skalė bei ***intervalinė***, padedanti išmatuoti bei palyginti kai kuriuos požymius, turinčius skaitmeninę išraišką (amžiaus grupė, kreipimosi dažnumas ir kita) (Kardelis, 2007). Sudarant kiekybinę anketą, buvo panaudotos dvi iš aptartų skalių – ranginė bei intervalinė.

Tyrimo anketą sudaro dvi sąlyginės dalys: įvadinė ir pagrindinė. Įvadinėje anketos dalyje pateikiamas paaiškinimas, koku tikslu yra atliekama apklausa, kur bus panaudojami anketos rezultatai, pateikiama anketos pildymo instrukcija ir nurodoma, jog bus užtikrintas respondento anonimiškumas. Taip pat šioje dalyje buvo nurodyta pasirinkti tinkamo atsakymo variantą, pabrėžiant, jog kai kuriuose klausimuose yra galimi ir keli atsakymų variantai bei prašoma atkreipti dėmesį į papildomus komentarus prie klausimų, paaiškinant, kad kiekvienas atsakymas, kurį respondentas pateiks, yra svarbus. Pagrindinę anketos dalį galima suskirstyti į tam tikras klausimų grupes (žr. 4 lent.).

4 lentelė. Kiekybinio tyrimo modelis

Eil. nr.	Klausimų grupės	Klausimai
1.	Dalyvavimo/bendradarbiavimo dažnumas, tikslas/paskatos (siauri asmeniniai, bendri visai savivaldybės bendruomenei tikslai)	A, B, C
2.	Dalyvavimo iniciatoriai, svarba, skatinimo būdai	J, K, L, N
3.	Veiksniai, lemiantys NVO dalyvavimo pasyvumą, priemonės šiai problemai spręsti	I, P, Q, R
4.	Dažniausios NVO dalyvavimo įtakojant vietos valdžios sprendimų priėmimo procesą formos (skirstant jas į organizacines, individualias, informacijos sklaidos ir informacijos paieškos)	O1-O11
5.	NVO bendradarbiavimo su vietos valdžia modeliai	D, E
6.	Grįžtamojo ryšio NVO teikimas	F, G, M
7.	Realios galimybės, būdai dalyvauti	H, O, L

Šaltinis: sudaryta remiantis tyrimo instrumentu – struktūruotu kiekybiniu klausimynu – anketa

Tyrimo laikotarpis: kiekybinis tyrimas atliekamas 2011 m. rugpjūčio-spilio mėn.

Taikant anketavimą, kaip informacijos rinkimo būdą, respondentai raštu atsakinėjo į pateiktus anketos klausimus. Taip pat dėl laiko stokos arba kitų asmeninių priežasčių, kai kurie respondentai sutiko atsakyti į elektroniniu paštu pateiktą analogišką kiekybinę anketą. Anketas respondentai – NVO vadovai – pildė pagal nurodytas taisykles ir reikalavimus. Anketa sudaryta laikantis tyrimo etikos principų – iš jos neįmanoma identifikuoti respondento tapatybės.

Anketos duomenys analizuojami SPSS Statistics 17.0 programine įranga, panaudojant tokias šios programos galimybes kaip *aprašomąją statistiką* bei *porines dažnių lenteles* ir apdorojami MS Excel programa.

2.2.2. Kokybinio instrumento konstravimo ir taikymo ypatumai

Siekiant visapusiškai pažvelgti į problemą bei papildyti kiekybinio tyrimo metu surinktą informaciją, pasitelkiamas kokybinis tyrimas – „šių metodų grupės veiksmingai papildoma viena kitą ir, norint išsamiai pažinti tyrimo objektą, jų sąveika duoda išsamesnių, objektyvesnių ir patikimesnių rezultatų.“ (Tidikis, 2003, p. 357).

Tauragės rajono savivaldybės Tarybos narių pozicijai piliečių įtakos priimant sprendimus atžvilgiu apžvelgti konstruojamas **struktūruotas kokybinis klausimynas** (žr. 2 priedą). Tarybos

nariai minėtoje srityje apklausiami, nes jie „dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą. Iš jų tyrėjas gali gauti maksimalią ir detalią informaciją apie tiriamą objektą.“ (Tidikis, 2003, p. 467) .

Klausimai buvo paruošti iš anksto, siekiant bendruomenės išrinktus atstovus apklausti jų kompetencijos ribose bei gauti išsamią informaciją. Klausimai formuluojami teorinės šio magistro baigiamojo darbo dalies pagrindu, siekiant tyrimo uždavinių įgyvendinimo. Kokybinės apklausos metu buvo siekiama gauti informacijos apie NVO ir tarybos narių bendradarbiavimo tikslus, aptariamą dalyvavimo pasyvumo priežastys, svarstoma, kuri iš pusių (ar abi) turėtų inicijuoti dalyvavimą, klausimai turėjo padėti rasti atsakymą, ar užtikrinamas grįžtamasis ryšys tarp suinteresuotųjų pusių, ar teisinis dalyvavimo vietos lygmeniu reglamentavimas yra pakankamas ir suprantamas piliečiams bei kiti svarbūs klausimai.

Kokybiniai klausimynai Tauragės rajono savivaldybės tarybos nariams (toliau – Tarybos nariai) buvo pateikti elektroniniu paštu, kadangi dėl didelio užimtumo šie išrinkti Savivaldybės bendruomenės atstovai neturėjo galimybės teikti informacijos interviu būdu. Laiške buvo prisistatyta, kokio universiteto, kurso ir katedros studentė esu (žr. 2 priedą), nurodant tyrimo temą, tikslus, paaiškinant Tarybos narių atsakymų svarbą vykdomam moksliniam tyrimui bei maloniai prašoma atsakyti į pateiktus klausimus, pabrėžiant, kad klausimynas yra anoniminis, todėl nebus naudojami jokie respondentų asmeniniai duomenys. Kadangi tokiu būdu pateikto klausimyno grąžos kvota buvo pakankamai žema, teko siekti kompromiso ir prašyti, kad tarybos nariai atsakinėtų į popieriniame variante pateiktus klausimynus.

Elektroniniai laiškai buvo išsiųsti visiems 27 Tarybos nariams, tačiau šiuo būdu sugrįžo tik 7 atsakyti klausimynai. Tarybos sekretorė paaiškino šį reiškinį, kaip kompiuterinio raštingumo stoką bei galimybių naudotis Interneto prieiga trūkumą. Iš popierinių klausimynų variantų sugrįžo 11. Trys tarybos nariai atsisakė teikti bet kokią informaciją, motyvuodami, kad klausimynas jiems per sunkus ar nesuprantamas.

Kokybiniam tyrimui analizuoti pasitelkta *kokybinė turinio (content) analizė*, kurios esmė yra įvairių žinių grupavimas į kategorijas (Kardelis, 2007) bei *atvejo analizė*, kurios ypatumas pasireiškia tuo, jog tyrimą sudaro vienas atskiras objektas (institucija, asmuo, įvykis) (Bitinas ir kt., 2008). Analizuojamu atveju bus tiriama atstovaujamoji Tauragės rajono savivaldybės institucija, kaip sprendimų priėmimo galią turinti institucija.

2.3. Tyrimo imtis

„Planuojant tyrimus, svarbu nustatyti reikalingą minimalų tyrimų skaičių, kad būtų galima padaryti statistiškai reikšmingas išvadas“ (Kardelis, 2007, p. 311). Atliekant statistinį tyrimą reikia ištirti tam tikrų objektų ar individų grupę, kuri statistikoje vadinama *generaline aibe* arba *populiacija*.

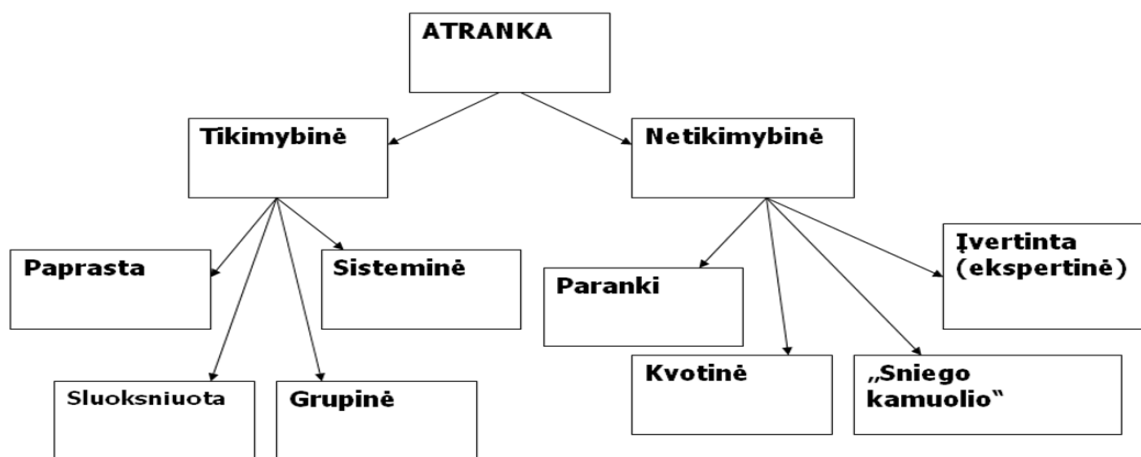
Populiacija – tai aibė dominančių objektų (asmenų, daiktų ar sąrašų), iš kurių atrenkama imtis tyrimui. Pavyzdžiui, populiaciją gali sudaryti rinkėjai, studentai, gydytojai ir t.t (Rudzkienė). Bitinas *generalinę aibę* apibrėžia kaip visumą tam tikrų stebėjimo vienetų (2008), tuo tarpu Kardelis įvardija tai, kaip „visumą, kurią tiriamo“ (2007, p. 311).

Imtis – tai populiacijos dalis, atrinkta statistiniam tyrimui, kurio tikslas gauti informacijos apie visą populiaciją (Rudzkienė). Imtys sudaromos įvairiais būdais, tačiau pagrindiniai imčių sudarymo būdai yra du:

- tikimybinis ir
- netikimybinis.

Atrenkant tikimybiniu būdu, kiekvieno elemento tikimybė patekti į imtį yra žinoma, o sudarant netikimybinės imtis, daug lemia atsitiktinumas.

2 schema. Imčių sudarymo būdai

Šaltinis: Rudzkienės pateikiama metodinės medžiagos iliustracija

Atliekant tyrimą, imtis buvo sudaroma pasinaudojant **paprasta tikimybine** atranka.

Analizuojamuoju atveju svarbu nustatyti Tauragės mieste veikiančių NVO vadovų (lyderių) imtį, kai generalinė aibė, remiantis naujausiais duomenimis, yra apie 90 asmenų.

Sprendžiant dėl tarybos narių imties dydžio, laikomasi pozicijos, jog minėti asmenys yra ekspertai, turintys tam tikrų savo srities žinių ir jų imtis pagal specialią formulę neskaičiuojama. Tokia informantų **imtis** – **kokybinė (tikslinė)** – parenkami nagrinėjamos srities specialistai, kurie geba atsakingai samprotauti tiriamos problemos rėmuose ir galintys pateikti naujų idėjų tarp teorijai žinomų teiginių bei išvadų (Bitinas ir kt. (I dalis), 2008).

Imties dydžio klausimas yra glaudžiai susijęs su tyrimo patikimumu ir todėl jis turi būti įvertintas gana tiksliai. Siekiant surinkti patikimą informaciją, buvo nustatytas tikslinis apklausos segmentas: **Tauragėje veikiančių NVO skaičius.**

Statistinis imties dydžio nustatymas, kai visuma yra nedidelė, atliekamas naudojant **Paniott formulę** (cit. iš Bartosevičienė ir kt., 2005, Bitinas, 1974):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}} \Rightarrow \Delta = \sqrt{\frac{1}{n} - \frac{1}{N}}; \quad (1)$$

Čia: n – reikiamas respondentų skaičius;

Δ – paklaida;

N – visumos narių skaičius.

Patikimumas skaičiuojamas pagal formulę:

$$p = 1 - \Delta; \quad (2)$$

Čia: p – patikimumas

Δ – paklaida.

Panaudojus (1) formulę, nustatytas reikiamas respondentų skaičius, o remiantis (2) formule, įvertintas atlikto kiekybinio tyrimo patikimumas. Remiantis (1) formule, apskaičiuota, jog iš 90 NVO vadovų, pasirinkus paklaidą 0,1 ($\Delta=0,1$), turi būti apklausti bent 48 respondentai:

$$n = 1 / ((0,1)^2 + 1/90) = 1 / (0,01 + 0,011) = 1 / 0,021 = 47,6 \approx 48.$$

Sugrįžo 72 anketos:

$$\Delta = \sqrt{1/72 - 1/90} = \sqrt{0,0138 - 0,0111} = \sqrt{0,027} = 0,05, \text{ todėl šio tyrimo paklaida } 0,05.$$

Įstačius gautą paklaidą į (2) formulę $p = 1 - 0,05 = 0,95$, gauname, kad tokios imties patikimumas yra 95 proc.

5 lentelė. Grįžtamumo kvota ir imties patikimumas

Tiriamoji populiacija	Išsiųsta anketų (kiekybinių ir kokybinių klausimynų) (vnt.)	Gauta su atsakymais, apklausta (vnt.)	Grįžtamumo kvota (proc.)	Tyrimo imties patikimumas (proc.)
NVO vadovai	90	72	80	95
Tarybos nariai	27	18	67	kokybinė imtis
Iš viso:	117	90	77	-

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis pateiktų klausimynų grįžtamumo duomenimis

3. NVO DALYVAVIMO YPATYBIŲ TAURAGĖS RAJONO SAVIVALDYBĖJE ANALIZĖ

Pilietinių teisių užtikrinimas bendradarbiaujant su viešojo administravimo institucijomis – tai visų demokratinų valstybių nuolatinis rūpestis. Kaip skelbiama 2010 metų Tauragės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus ataskaitoje, ypatingas dėmesys minėtais metais buvo skiriamas piliečių teisėms, tarp jų – ir piliečių dalyvavimo savivaldos procesuose teisei užtikrinti (Administracijos direktoriaus ataskaita, 2010).

2010 mero ataskaitoje apibrėžiamos tokios bendradarbiavimą užtikrinančios priemonės: Savivaldybės mero, tarybos narių susitikimai su seniūnijų gyventojais, švietimo, kultūros, medicinos įstaigų darbuotojais, bendruomenių pirmininkais ir atstovais, kurių metu buvo suteikta galimybė gyventojams susipažinti su svarbiausiais Tauragės mieste ir seniūnijose atliktais ir atliekamais darbais, įgyvendinamais projektais. Susitikimuose aktyviai diskutuota seniūnijoms aktualiais klausimais (Mero ataskaita, 2010).

Taip pat ataskaitoje minima, jog grįžtamajam ryšiui tarp Savivaldybės ir jos gyventojų užtikrinti, nuolat skelbiami Savivaldybės tarybos sprendimai, priimamų sprendimų santraukos, kiekvieną savaitę rajoninėje spaudoje spausdinama gyventojams aktuali informacija, o atnaujintoje interneto svetainėje kasdien pateikiama aktuali ir svarbi gyventojams informacija, skelbiamos Savivaldybės naujienos <...> (Mero ataskaita, 2010). Remiantis šia informacija, akivaizdu, kad grįžtamasis ryšys tarp Savivaldybės tarybos ir bendruomenės yra palaikomas, tačiau šioje ataskaitoje neminima apie *sprendimo priėmimo dalyvaujančios pusės* – piliečių, jų organizuotų grupių – įsitraukimo į sprendimų priėmimo procesą iniciatyvas, minimas tik netiesioginis dalyvavimas sprendimų priėmimo procese.

Siekiant identifikuoti, ar sudaromos galimybės piliečiams tiesiogiai dalyvauti sprendimų priėmimo procese, kas yra šio proceso iniciatoriai, kokie trukdžiai pasireiškia ir kokios perspektyvos numatomos, panaudojant NVO potencialą minėtame procese, buvo atlikti du metodologinėje dalyje aprašyti tyrimai. Tauragės rajono savivaldybės pareigūnų ir NVO vadovų nuomonės analizė leido nustatyti minėtus aspektus. Poskyryje „NVO ir Tauragės rajono savivaldybės institucijų bendradarbiavimo galimybės“ aprašomi NVO dalyvavimo tikslai, iniciatoriai, dalyvavimo organizavimo ir dalyvavimo palaikymo proceso aspektai, tiek iš Savivaldybės tarybos narių, tiek iš NVO atstovų pusės apžvelgiamos problemos, kylančios NVO siekiant daryti įtaką viešiesiems sprendimams. Poskyryje „NVO potencialo panaudojimas ir perspektyvos“ aptariamos tarybos narių įžvelgiamos perspektyvos bendradarbiaujant su NVO bei pateikiamas trečios dalies apibendrinimas. Galiausiai pateikiamos rekomendacijos piliečių ir Savivaldybės institucijų pareigūnų bendradarbiavimo gerinimo, darant įtaką vietos valdžios sprendimams, kontekste.

3.1. NVO ir Tauragės rajono savivaldybės institucijų bendradarbiavimo galimybės

Kokybinio tyrimo respondentų atsakymų analizės pagrindu buvo išskirtos septynios prasminės kategorijos ir dvidešimt viena subkategorija, atskleidžiančios Savivaldybės tarybos narių požiūrį į NVO galimybes realiai daryti įtaką sprendimų priėmimo procesui, dalyvavimo iniciatorius, kylančias problemas bei numatomas perspektyvas (žr. 6 lent.).

6 lentelė. Kokybinio tyrimo rezultatai: kategorijos ir subkategorijos

Eil. nr.	Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiančių teiginių skaičius
1.	Dalyvavimo tikslas/paskatos	Bendri visai savivaldybės bendruomenei tikslai	8
		Siauri asmeniniai NVO tikslai	11
		Kitos (neįvardytos) priežastys	6
2.	Dalyvavimo iniciavimas	Dalyvavimo iniciatorius – valdžios institucijos	11
		Dalyvavimo iniciatorius – piliečiai, NVO	17
		Dalyvavimo iniciatorius – abi pusės	2
		Kitos paskatos inicijuoti dalyvavimą	1
3.	Dalyvavimo organizavimas	Dalyvavimo būdai, formos	19
		Piliečių, NVO dalyvavimo dažnumas	22
4.	Dalyvavimo proceso palaikymas	Vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo modelio pasirinkimas	19
		Galimybių dalyvauti sprendžiant vietos valdžios klausimus sudarymas	33 (25 + ir 8 –)
		Grįžtamojo ryšio užtikrinimas	27 (25 + ir 2 –)
5.	Dalyvavimo/konstruktyvaus bendradarbiavimo trukdžiai	Subjektyvūs faktoriai iš valdžios pareigūnų pusės	15
		Subjektyvūs faktoriai iš piliečių pusės	30
		Objektyvūs faktoriai	17
6.	Pertvarkos, siekiant panaudoti NVO potencialą sprendimų priėmimo mechanizme	Pertvarkos, valdžios veiksmuose (dienotvarkėje), požiūryje	14
		Pertvarkos NVO veikloje, požiūryje	6
		Kitos pertvarkymų galimybės	14
7.	Perspektyvos NVO į(si)traukimo į sprendimų priėmimo mechanizmą procese	Valdžios institucijų veiksmai ir paskatos	18
		Piliečių, NVO veiksmai ir paskatos	5
		Kitos perspektyvos	6

Siekiant papildyti kokybinio tyrimo metu gautą informaciją bei į analizuojamą reiškinį – NVO ir Savivaldybės tarybos narių bendradarbiavimą darant įtaką viešiesiems sprendimams – pažvelgti ne vienpusiškai, buvo atliktas kiekybinis tyrimas. Šio tyrimo instrumentas – kiekybinė anketa – buvo analogiškai suskirstyta į septynias skirtingas klausimų grupes, padedančias suvokti dalyvavimo tikslą, dažnumą, realias galimybes dalyvauti, tokio dalyvavimo iniciatorius, kylančias problemas bei kitus svarbius tyrimui aspektus. Susistemintas kiekybinio tyrimo modelis pateiktas metodologinėje dalyje (žr. 4 lent.).

3.1.1. Sąlygos NVO dalyvavimui Tauragės rajono savivaldybėje

Kreipimosi į vietos vadžios institucijas tikslo analizė

Analizuojant kokybinio tyrimo rezultatus ir nagrinėjant NVO kreipimosi į Savivaldybės institucijas tikslą, pastebima, kad dauguma respondentų teiginių (n=11) atspindėjo nuomonę, jog dažniausiai NVO kreipiasi į Savivaldybės institucijas, siekdamos *siaurų asmeninių tikslų* (naudos sau arba siekdamos apginti savo pažeistas teises). Rečiau kokybinio tyrimo respondentų teiginiuose (n=8) buvo akcentuojama, jog NVO kreipimosi tikslas yra platesnis, kada siekiama paveikti viešuosius sprendimus ne dėl siaurų, asmeninių tikslų, o *siekiant naudos visai Savivaldybės bendruomenei*. Kai kuriuose (n=6) respondentų atsakymuose pasitaikė ir keletas konkrečiai neįvardytą tikslą pateikiančių teiginių, kadangi interesantai (NVO vadovai), tarybos narių teigimu, į juos kreipiasi *įvairiais klausimais* (žr. 7 lent. ir 4 pried.).

7 lentelė. Kategorijos „Dalyvavimo tikslas/paskatos“ subkategorijos⁶

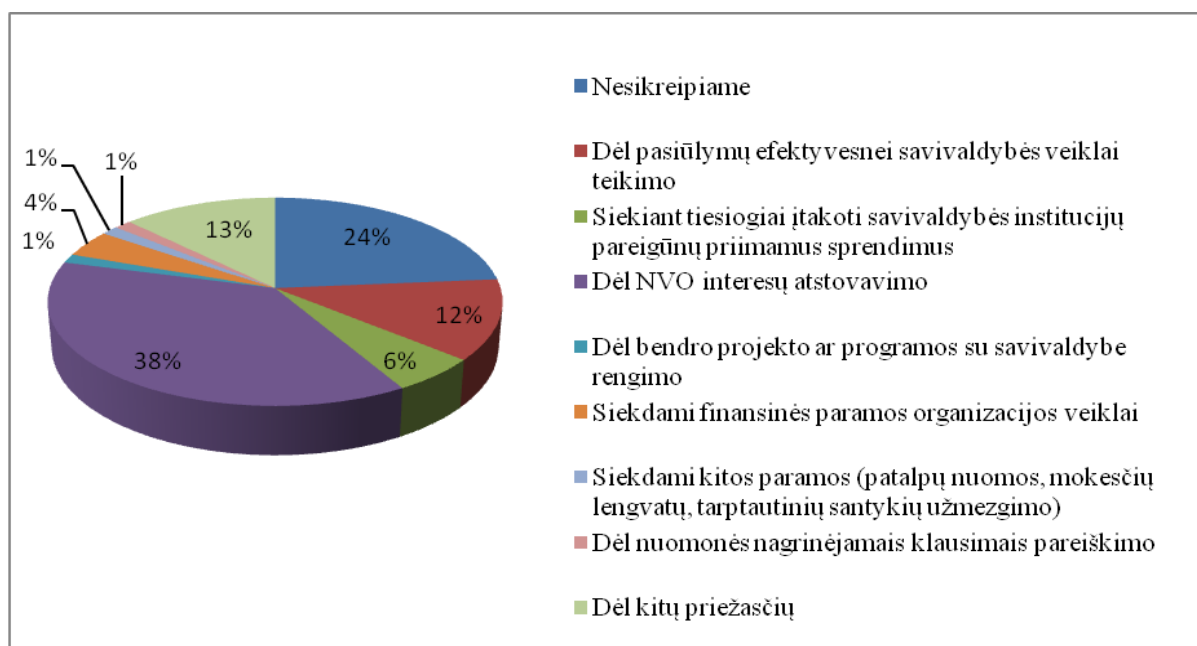
Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginių skaičius
1.	Siauri asmeniniai tikslai	11
2.	Bendri visai savivaldybės bendruomenei tikslai	8
3.	Kitos (neįvardytos) priežastys	6

Siekiant palyginti kokybinio tyrimo rezultatus su kiekybinio tyrimo rezultatais kreipimosi tikslo atžvilgiu, buvo analizuoti pastarojo tyrimo metu gauti duomenys. Analizuojant juos, buvo remtasi susisteminto tyrimo modelio 1 klausimų grupe (Dalyvavimo/bendradarbiavimo dažnumas, tikslas/paskatos), nustatyta, jog *siauri asmeniniai tikslai* buvo pagrindinis motyvatorius, skatinęs NVO bendradarbiauti su Savivaldybės institucijomis (*NVO interesų atstovavimas* – 38 proc., *finansinės*

⁶ Šios ir kitų lentelių pilnos versijos pateiktos prieduose (4-10 priedai). Lentelės sudarytos autorės, kokybinio tyrimo duomenų analizės pagrindu.

paramos organizacijai siekis – 4 proc., kita parama – 1 proc. apklaustų respondentų). Tikslai, kuriuos galima įvardyti, kaip visai Savivaldybės bendruomenei aktualių problemų sprendimą, kiekybinio tyrimo respondentų buvo pasirinkti kur kas rečiau (pasiūlymų efektyvesnei Savivaldybės veiklai teikimas – 12 proc., siekis daryti tiesioginę įtaką Savivaldybės institucijų pareigūnų priimamiems sprendimams – 6 proc., bendrų projektų rengimas – 1 proc.). Beveik ketvirtadalis (24 proc. respondentų) teigė, jog į Savivaldybės institucijų pareigūnus apskritai *nesikreipia*, o 13 proc. respondentų pažymėjo, jog kreipiasi *dėl kitų priežasčių* (žr. 4 pav.). Šie rezultatai patvirtino kokybinio tyrimo rezultatus.

4 pav. Dažniausias kreipimosi į Savivaldybės institucijų pareigūnus tikslas

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Taigi, tiek kokybinio, tiek kiekybinio tyrimų dalyvių nuomone, NVO atstovai į vietos valdžios institucijų pareigūnus dažniausiai yra linkę kreiptis, turėdami siaurų asmeninių paskatų, o ne siekdami daryti pakeitimus viešojoje politikoje ar daryti įtaką minėtų pareigūnų sprendimams visos bendruomenės labui.

Taip pat analizuotas ryšys tarp kreipimosi tikslo ir to tikslo pasiekimo. Gauti tokie rezultatai: statistiškai patikima didesnė dalis tų respondentų, kurių kreipimosi tikslas buvo *NVO interesų atstovavimas*, įvardijo, jog tikslą pasiekė. Ir atvirkščiai – tie respondentai, kurie teigė, jog jų kreipimosi tikslas buvo *siekis daryti tiesioginę įtaką viešosios valdžios sprendimams*, teigė, jog tikslo nepavyko pasiekti (chi kv. 120, 063, df16, $p < 0,000$).

Dalyvavimo iniciatorių paieška

Esminis probleminis tyrimo klausimas – kas yra ar turėtų būti dalyvavimo, darant įtaką vietos valdžios sprendimams, iniciatoriai. Jo svarba pasireiškia tuo, jog nuo iniciatorių aktyvumo apskritai

priklauso bendradarbiavimo faktas. Radus atsakymą, kuri iš pusių turėtų inicijuoti dalyvavimą, būtų išspręsta žemo dalyvavimo lygio problema. Tačiau dažniausiai visoms situacijoms pritaikomo vienareikšmiško atsakymo šiuo atžvilgiu nėra, kadangi atsakymas į klausimą, kas turėtų būti iniciatorius labai priklauso nuo kreipimosi tikslo. Kadangi kreipimosi tikslo analizės metu nustatyta, jog dažniausiai kreipiamasi dėl siaurų asmeninių tikslų, tokiu atveju, dalyvavimą sprendimų priėmimo procese turėtų inicijuoti ta pusė, kuri kreipiasi dėl savo interesų atstovavimo.

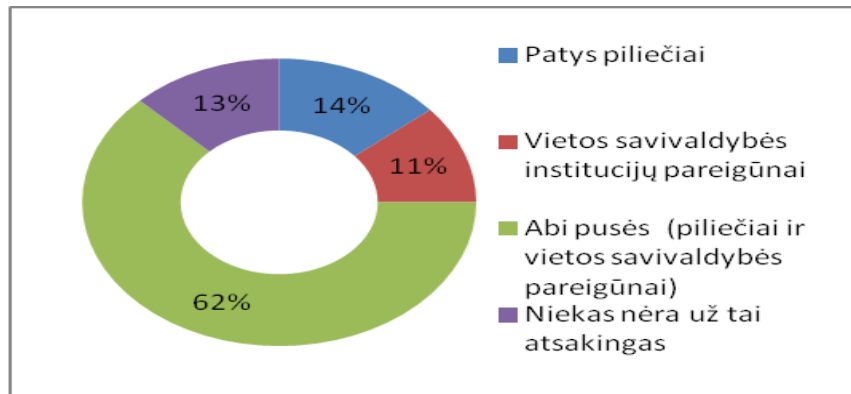
Atlikta kokybinio tyrimo respondentų pasisakymų turinio analizė atskleidė, jog dauguma jų yra linkę atsakomybę už dalyvavimo sprendimų priėmimo procese iniciavimą perkelti vienai iš sprendimo priėmimo proceso pusių – sprendimą priimančiai arba sprendimo priėmime dalyvaujančiai (žr. 8 lent. ir 5 pried.). Daugumoje kokybinio tyrimo dalyvių pasisakymų buvo akcentuota, jog dalyvavimo iniciatoriai turi būti *patys piliečiai* (n=17). Kiti respondentų teiginiai (n=11) atspindėjo priešingą nuomonę – minėtas procesas turėtų būti inicijuojamas „iš viršaus“, t.y. jį turėtų inicijuoti *tam tikros Savivaldybės institucijos (atstovaujamosios ar vykdomosios)*. Tik dviejuose respondentų teiginiuose buvo pažymėta (n=2), jog dalyvavimo sprendimų priėmimo procese iniciatoriais turėtų būti *tiek patys piliečiai, tiek ir valdžios institucijos*. Vienas respondentas paminėjo tokius dalyvavimo iniciatorius, kaip *opozicija*.

8 lentelė. Kategorijos „Dalyvavimo iniciatoriai“ subkategorijos

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiančių teiginių skaičius
1.	Dalyvavimo iniciatorius – valdžios institucijos	11
2.	Dalyvavimo iniciatorius – piliečiai, NVO	17
3.	Dalyvavimo iniciatorius – abi pusės	2
4.	Kitos paskatos inicijuoti dalyvavimą	1

Kiek kitaip pasiskirstė kiekybinio tyrimo metu apklaustų respondentų nuomonė. Net 62 proc. kiekybinio tyrimo dalyvių mano, jog už minėto proceso iniciavimą yra *atsakingos abi pusės*. Su nuomone, jog *atsakingi patys piliečiai*, sutiko 14 proc. respondentų. O teiginiui, jog *atsakingi vietos savivaldybės institucijų pareigūnai* pasisakė 11 proc. kiekybinio tyrimo dalyvių. 13 proc. dalyvių buvo linkę sutikti su teiginiu, jog *niekas už tai nėra atsakingas* (žr. 5 pav.).

5 pav. Įtakos darymo sprendimų priėmimo procesui iniciatoriai

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Taip pat kiekybinio tyrimo metu, siekta išsiaiškinti, kuo pasireiškia vietos valdžios institucijų pareigūnų bei NVO atstovų atsakomybė už įtraukimą ar įsitraukimą į sprendimų priėmimo procesą (žr. 11 priedo 3 ir 4 pav.).

Išanalizavus duomenis paaiškėjo, jog dauguma (apie 33 proc.) respondentų aukščiausia NVO atstovų atsakomybės forma sprendimų priėmimo mechanizme laiko *pasiūlymų, reikalavimų savivaldybės pareigūnams teikimu* (atitinkamai – *savarankišku susitikimų su savivaldos pareigūnais iniciavimu* – 22 proc., *balsavimu savivaldybės tarybos rinkimuose* – 11 proc., *savarankiška teisinės informacijos paieška* – 8 proc. bei *savarankiška informacijos apie tarybos sprendimus paieška* – apie 7 proc. respondentų) (žr. 11 priedo 3 pav.).

Tuo tarpu valdžios institucijų aukščiausias atsakomybės už įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą laipsnis, respondentų teigimu, pasireiškia *grįžamojo ryšio užtikrinimu* – taip teigė ketvirtadalis kiekybinio tyrimo respondentų (25 proc.) (atitinkamai – *dalyvavimo teikiamos naudos aiškinimu* – 22 proc., *susitikimų su savivaldybės pareigūnais iniciavimu* – apie 17 proc., *informacijos apie posėdžius teikimu* – apie 8 proc. bei *skatinimu dalyvauti tarybos rinkimuose* apie 7 proc. apklaustų respondentų) (žr. 11 pried. 4 pav.).

Dalyvavimo organizavimas

Kokybinio tyrimo metu siekta nustatyti dalyvavimo organizavimo ypatumus, t.y. kokias dalyvavimo formas ir būdus yra linkę pasirinkti NVO atstovai bei kaip dažnai jie kreipiasi į vietos valdžios institucijas. 9 lentelėje pateikiamos prasminės kategorijos „Dalyvavimo organizavimas“ subkategorijos ir jas pagrindžiančių teiginių skaičius (žr. 9 lent. ir 6 pried.).

Analizuojant kokybinio tyrimo metu gautą informaciją, paaiškėjo, jog piliečiams bei organizuotoms jų grupėms dalyvauti sprendimų priėmimo procese yra sudarytos galimybės, *atstovaujant savo interesus tarybos posėdžiuose, konferencijose, įvairių susitikimų metu*, informacija

yra lengvai pasiekiami *Tauragės rajono savivaldybės internetiniame tinklapyje* bei *kitų valdžios institucijų tinklapiuose*. Kai kurie NVO atstovai, tarybos narių teigimu, yra linkę rinktis tokius dalyvavimo būdus, kaip *piketai* ar *individualias bendradarbiavimo formas*.

9 lentelė. Kategorijos „Dalyvavimo organizavimas“ subkategorijos

Eil. Nr.	Subkategorija	Apibūdinančių teiginių skaičius
1.	Dalyvavimo būdai, formos	19
2.	Piliečių, NVO dalyvavimo dažnumas	22

Kreipimosi dažnumas, respondentų teigimu, priklauso nuo tam tikrų aplinkybių – kreipimosi tikslo, pobūdžio, reikšmės ir pan. Daugumos kokybinio tyrimo dalyvių teigimu, bendradarbiauti su NVO jiems tenka *gana dažnai*. Kiti respondentai teigia, jog jiems bendradarbiauti tenka *retai* arba iš viso *netenka*. Kai kurie įvardijo tikslų bendradarbiavimo dažnį (žr. 6 pried.).

Kiekybinio tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog didžiajai daliai respondentų *iš viso netenka bendradarbiauti* (apie 35 proc. respondentų). *1-2 kartus per metus* bendradarbiauja – apie 29 proc., *1-2 kartus per mėnesį* – maždaug 19 proc. ir *1-2 kartus per savaitę* – apie 15 proc. Respondentų (žr. 11 priedo 1 pav.).

Kiekybinio tyrimo dalyvių atsakymų analizė atskleidė, jog populiariausios dalyvavimo formos – *dalyvavimas piliečių apklausoje* (236 taškai iš 360 galimų), *susitikimai su vietos valdžios atstovais* (227 iš 360) bei *dalyvavimas programose ir projektuose* (205 iš 360), o nepopuliariausios – *dalyvavimas streikuose* (109 iš 360), *dalyvavimas mitinguose* (99 iš 360), *kitos formos* (81 iš 360). Kitos dalyvavimo formos atitinkamai įvertintos taip: *dalyvavimas tarybos posėdžiuose* (195 iš 360), *susirašinėjimas su valdžios atstovais Internetu* (186 iš 360), *dalyvavimas piliečių komitetuose* (157 iš 360), *dalyvavimas rengiant publikacijas spaudoje* (125 iš 360), *situacijos analizė, apžvalga* (118 iš 360) (žr. 11 priedo 2 pav.).

Dalyvavimo palaikymo procesas

Analizuojant dalyvavimo palaikymo procesą, buvo išskirti trys minėtą procesą apibūdinantys kriterijai: *vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo modelio pasirinkimas*, *galimybių dalyvauti sudarymas* bei *grįžamojo ryšio užtikrinimas* (žr. 10 lent. ir 7 pried.).

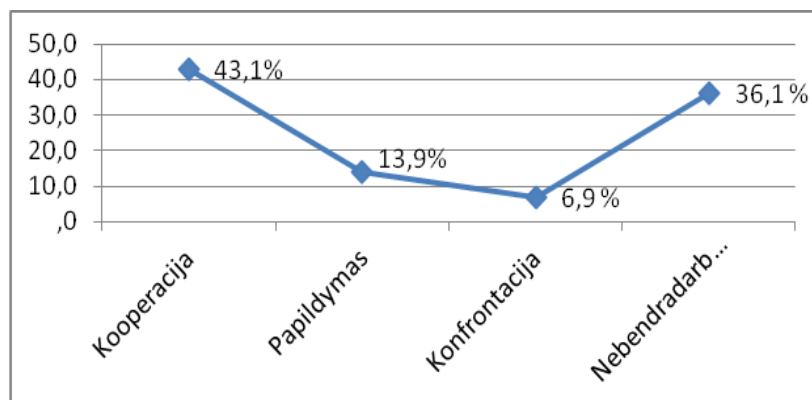
10 lentelė. Kategorijos „Dalyvavimo palaikymas“ subkategorijos

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiančių teiginių skaičius ir valentingumas teigiamas (+) arba neigimas (-)
1.	Vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo modelio pasirinkimas	19
2.	Galimybių dalyvauti sprendžiant vietos valdžios klausimus sudarymas	33 (25 + ir 8 –)
3.	Grižtamojo ryšio užtikrinimas	27 (25 + ir 2 –)

Aptariant bendradarbiavimo modelio pasirinkimą, svarbu paminėti, jog **populiariausi modeliai, bendradarbiaujant su NVO atstovais**, tarybos narių teigimu, yra *kooperacija* ir *papildymas*. Minėtų bendradarbiavimo modelių esmė yra ta, jog abiejų bendradarbiaujančių pusių tikslai sutampa. Tokiu atveju siekti bendro tikslo yra kur kas lengviau. *Konfrontacijos* modelis buvo paminėtas trijuose respondentų atsakymuose (n=3). Taip pat buvo pakomentuota, kad tokį modelį linkę rinktis konfliktiški NVO vadovai. Kiti kokybinio tyrimo respondentai teigė, jog priklausomai nuo situacijos, galimas bet kurio iš 4 modelių pasirinkimas.

Analizuojant kiekybinio tyrimo duomenis, gauti panašūs rezultatai – NVO vadovai pirmenybę teikia *kooperacijos modeliui* (apie 43 proc. respondentų), *papildymo modeliui* – beveik 14 proc. respondentų, o *konfrontacijai* – tik 7 proc. apklaustų respondentų. Didelis procentas apklaustųjų (apie 36 proc.) teigė apskritai *nebendradarbiaujantys* (žr. 6 pav.).

6 pav. NVO ir Tauragės rajono savivaldybės vietos valdžios bendradarbiavimo modelio pasirinkimas

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

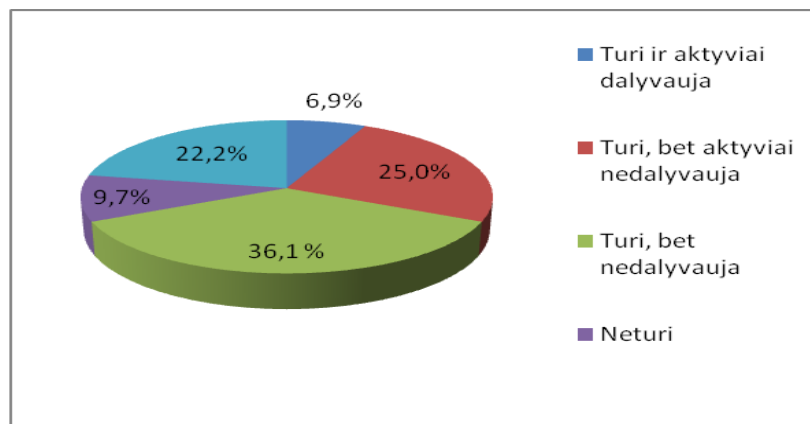
Taigi, tiek kokybinio, tiek kiekybinio tyrimo rezultatai patvirtino, jog palankiausias bendradarbiavimo modelis yra kooperacija ir papildymas – kai sprendimą priimanti ir sprendimo priėmimo dalyvaujanti pusė siekia vienodų tikslų vienodomis priemonėmis arba kai siekiama bendro tikslo, nors ir ne vienodomis priemonėmis (strategijomis).

Taip pat analizuotas ryšys tarp bendradarbiavimo modelio pasirinkimo ir pasitenkinimo pasirinktu modeliu. Gauti tokie rezultatai: statistiškai patikima didesnė dalis tų respondentų, kurie pasirinko kooperacijos modelį, yra patenkinti juo, o tie respondentai, kurie rinkosi konfrontaciją, nėra patenkinti tokiu bendradarbiavimo modeliu (chi kv. 56,138, df6, $p < 0,000$).

Kitas išskirtas dalyvavimo palaikymo proceso kriterijus – **galimybių dalyvauti sudarymas**. Kokybinio tyrimo turinio analizės metu, nustatyta, jog dalyvavimo galimybės NVO atstovams Tauragės rajono savivaldybėje yra sudarytos (25 teigiami pasisakymai ir 8 neigiami). Tarybos narių teigimu, NVO atstovai bei pavieniai piliečiai yra *įtraukiami į darbinių grupių sudėtį, komisijas, kviečiami į tarybos posėdžius, gali išreikšti nuomonę interneto tinklapiuose* ir pan. Daugelio respondentų atsakymuose nuskambėjo frazė, jog *galimybės dalyvauti sudaromos*, tačiau plačiau jie tokių galimybių nekommentavo. Keletas respondentų teigė, kad *galimybės blankios*, todėl NVO vis dar sunku įsitraukti į vietos valdžios reikalų tvarkymą.

Kiekybinio tyrimo analizės metu nustatyta, jog galimybes dalyvauti turi ir aktyviai dalyvauja apie 7 proc. respondentų. Teiginiui, jog *turi galimybes, bet aktyviai nedalyvauja* pritarė ketvirtadalis respondentų (25 proc.). Su teiginiu, jog *galimybės dalyvauti sudarytos, bet patys piliečiai nedalyvauja*, sutiko apie 36 proc. respondentų. Kad *neturi galimybių* teigė apie 10 proc. respondentų (žr. 7 pav.).

7 pav. Galimybių dalyvauti savivaldos procesuose vertinimas

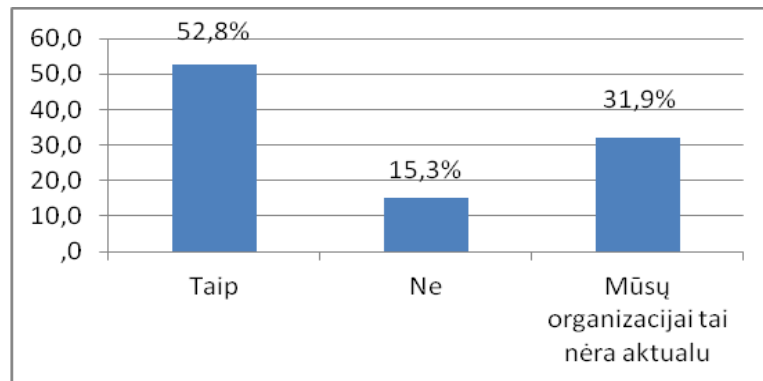
Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Apibendrinant galimybių dalyvauti vietos valdžios reikalų tvarkyme sudarymą, abi pusės – sprendimą priimanti ir sprendimo priėmimo dalyvaujanti – yra linkusios teigiamai vertinti jiems sudarytas galimybes. Tik maža dalis kokybinio bei kiekybinio tyrimo respondentų teigia, jog dalyvauti galimybių apskritai neturi ar jos nėra sudaromos. Taigi šia tyrimo dalimi patvirtinta pirmoji hipotezės dalis – jog NVO atstovams galimybės dalyvauti darant įtaką Tauragės rajono savivaldybės institucijų pareigūnų priimamiems sprendimams, yra sudarytos.

Kitas svarbus dalyvavimo palaikymo procesą apibūdinantis kriterijus – **grįžtamojo ryšio užtikrinimas**. Kiekybinio tyrimo analizės metu nustatyta, jog grįžtamasis ryšys dažniausiai yra palaikomas *per susitikimus su NVO atstovais*, taip pat *informaciją skelbiant internete*, *per žiniasklaidos priemones ar įstatymų nustatyta tvarka*. Tik dviejuose respondentų teiginiuose (n=2) buvo paminėta, jog *grįžtamasis ryšys nėra užtikrinamas*.

Kiekybinio tyrimo analizės metu gauti tokie rezultatai: teiginiui, jog *grįžtamasis ryšys yra užtikrinamas*, pritarė beveik 53 proc. respondentų, *priešingai teigė* apie 15 proc. respondentų. Maždaug 32 proc. respondentų teigė, kad jų *organizacijai grįžtamojo ryšio užtikrinimas nėra aktualus* (žr. 8 pav.).

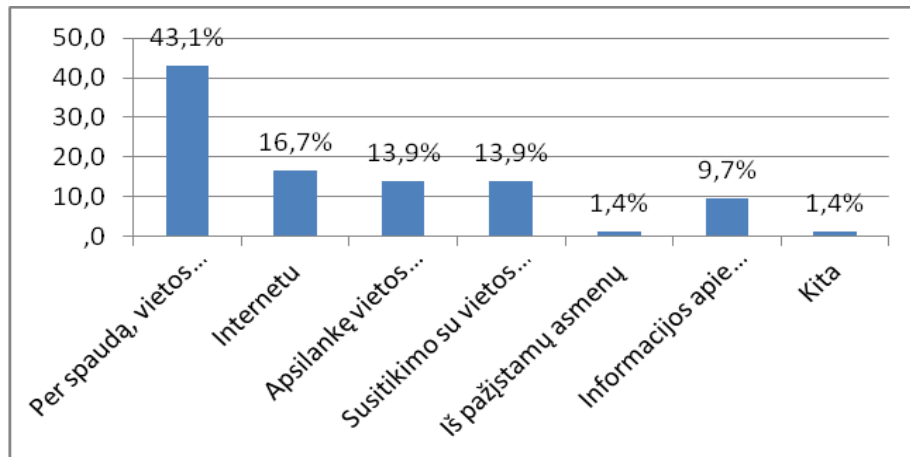
8 pav. Grįžtamojo ryšio tarp Savivaldybės priimamų sprendimų ir NVO narių užtikrinimas

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Analizuojant grįžtamąjį ryšį tarp Savivaldybės priimamų sprendimų ir NVO atstovų, kiekybinio tyrimo dalyviams buvo pateiktas klausimas, iš kokių šaltinių jie dažniausiai sužino apie vietos Savivaldybės priimamus sprendimus. Minėto tyrimo analizės rezultatai parodė, jog dažniausias informacijos šaltinis yra *spauda, vietos laikraščiai* (apie 41 proc. respondentų), taip pat *Internetas* (apie 17 proc. respondentų). Galima teigti, jog kompiuterinėmis priemonėmis vykdomas bendradarbiavimas (angl. CMC) dar nėra pakankamai išvystytas. Beveik po 14 proc. respondentų teigė, jog grįžtamasis ryšys palaikomas *susitikimo su Savivaldybės institucijų pareigūnais metu, apsilankius vietos savivaldybės institucijoje arba jos elektroniniame tinklapyje*, apie 10 proc. respondentų teigė, jog *informacijos neįmanoma ar sunku gauti*, beveik po 2 proc. respondentų teigė, jog informaciją jie *gauna iš pažįstamų asmenų arba kitais būdais* (žr. 9 pav.).

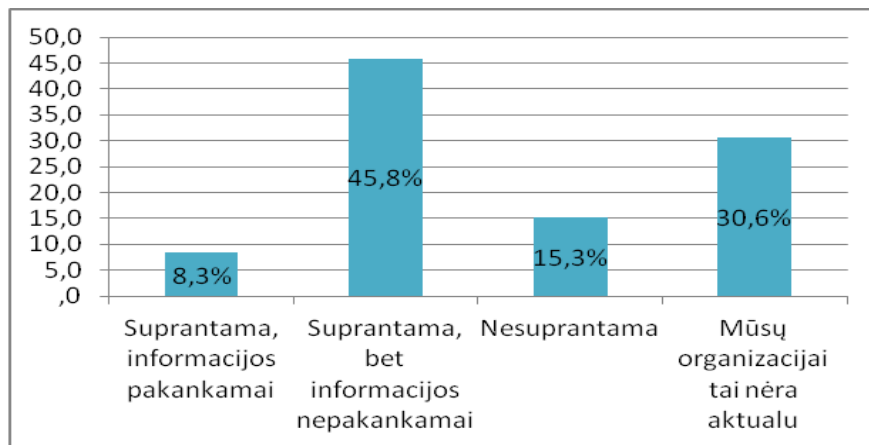
9 pav. Šaltiniai, iš kurių dažniausiai sužinoma apie savivaldybės institucijų priimtus sprendimus

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Analizuojant grįžtamąjį ryšį, respondentų taip pat buvo klausiama, ar suteikta informacija jiems yra suprantama. Tik šiek tiek daugiau negu 8 proc. respondentų teigė, jog *informacija jiems suprantama bei pakankama*, net 46 proc. teigė, jog *informacija suprantama, bet jos nepakanka*. Apie 15 proc. respondentų buvo linkę pažymėti, jog *informacija jiems nesuprantama* ir beveik 31 proc. respondentų teigė, kad *pateiktos informacijos suprantamumas jiems nėra aktualus*.

10 pav. Teikiamos informacijos vertinimas

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Išanalizavus grįžtamojo ryšio tarp Savivaldybės priimamų sprendimų ir NVO užtikrinimą nustatyta, jog kokybinio ir kiekybinio tyrimo dalyvių nuomonės, kokiais būdais tai dažniausiai daroma išsiskyrė: kokybinio tyrimo dalyviai buvo linkę teigti, jog *susitikimų metu*, o kiekybinio tyrimo dalyviai – *per spaudą, vietos laikraščius*. Išsamiau išanalizavus kiekybinio tyrimo duomenis, pastebėta, jog dauguma respondentų linkę grįžtamojo ryšio užtikrinimą vertinti kaip nepakankamą, kadangi teikiamos informacijos, jų manymu, yra per mažai.

3.1.2. NVO dalyvavimo darant įtaką sprendimams trukdžiai

Analizuojant bet koki procesą, o taip pat ir NVO dalyvavimą, darant įtaką Tauragės rajono savivaldybės institucijų pareigūnų sprendimams, svarbu nustatyti ne tik jo teigiamas puses, procesą palaikančius faktorius, bet ir trukdžius, kuriuos pašalinus, galimas teigiamas poslinkis siekiant geresnių rezultatų bendradarbiavimo srityje. 11 lentelėje pateikiamos prasminės kategorijos „Dalyvavimo/konstruktyvaus bendradarbiavimo trukdžiai“ subkategorijos ir jas pagrindžiančių teiginių skaičius (žr. 11 lent. ir 8 pried.).

11 lentelė. Kategorijos „Dalyvavimo/konstruktyvaus bendradarbiavimo trukdžiai“ subkategorijos

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiančių teiginių skaičius
1.	Subjektyvūs faktoriai iš valdžios pareigūnų pusės	15
2.	Subjektyvūs faktoriai iš piliečių pusės	30
3.	Objektyvūs faktoriai	17

Kokybinio tyrimo turinio analizės metu buvo išskirti du pagrindiniai faktoriai, kliudantys konstruktyviam bendradarbiavimui tarp sprendimus priimančios ir sprendimų priėmimo dalyvaujančios pusių – tai *subjektyvūs* (iš valdžios pareigūnų pusės ir iš piliečių pusės) ir *objektyvūs* faktoriai. Iš kokybinio tyrimo dalyvių pasisakymų buvo išskirti 15 dalyvavimo sprendimų priėmimo procese trukdžių iš valdžios pareigūnų pusės, 30 trukdžių iš piliečių pusės ir 17 – objektyvių faktorių.

Trukdžiais iš valdžios pareigūnų pusės dažniausiai įvardijamos tokios problemos, kaip *savivaldybių piktnaudžiavimas tuo, jog piliečių dalyvavimas nėra privalomas, neskubama atsakyti į piliečių prašymus ir pareiškimus, NVO nuomonė nėra svarbi arba į ją neatsižvelgiama. Trukdžiai iš piliečių pusės* įvardijami kaip *neįmanomų reikalavimų kėlimas, reikalavimų tendencingumas, NVO silpnumas, pilietinės dvasios ir iniciatyvos stoka, NVO atstovavimo sistemos nebuvimas ar daugelio NVO realus neveikimas* („daugelis NVO įregistruotos, bet „realiai neveikiančios“).

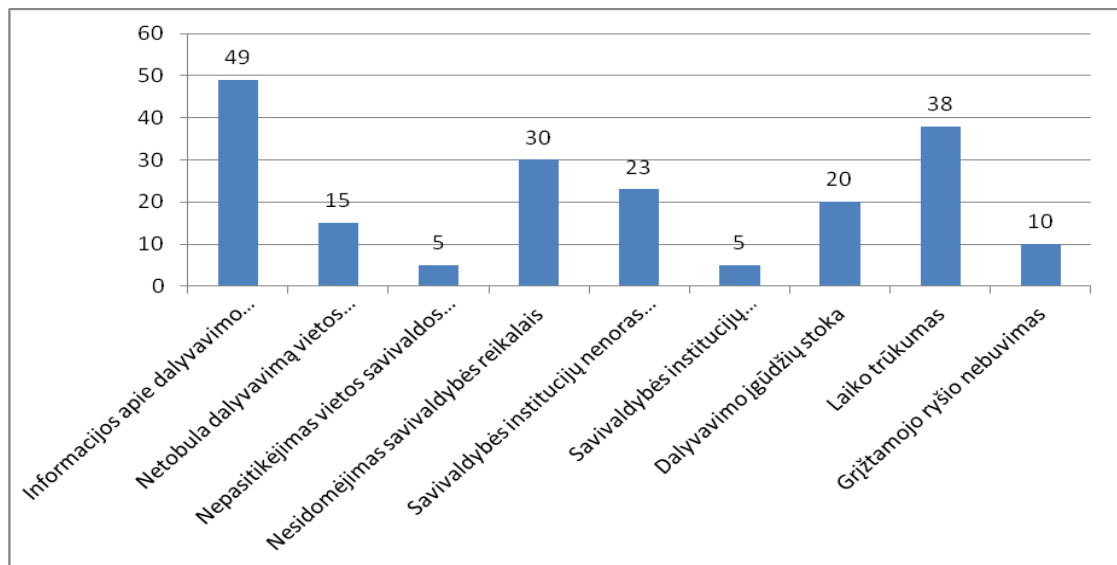
Kokybinio tyrimo dalyvių įvardyti **objektyvūs faktoriai** galėtų būti šie: *nėra tinkamo NVO finansavimo mechanizmo, nėra pilietinės visuomenės, neegzistuoja NVO atskaitingumo sistema, nepakankamas teisinis reglamentavimas*.

Analizuojant kiekybinio tyrimo duomenis 49 iš 72 respondentų⁷ teigė, jog pagrindinis dalyvavimo trukdys – tai *informacijos apie dalyvavimo galimybes trūkumas*, 38 respondentai svarbiu dalyvavimo vietos valdžios reikaluose trukdžiu įvardijo *laiko trūkumą*, 30 respondentų – *nesidomėjimą savivaldybės reikalais*, 23 – *Savivaldybės nenorą bendradarbiauti*, 20 – *dalyvavimo įgūdžių stoką*, 15 – *netobulą dalyvavimą reglamentuojančią teisinę bazę*, 10 – *grįžtamojo ryšio nebuvimą*, po 5 –

⁷ Kiekybinio tyrimo dalyviai galėjo rinktis *iki trijų*, jų nuomone, svarbiausių trukdžių sėkmingam bendradarbiavimui.

nepasitikėjimą vietos savivaldos institucijomis ir savivaldybės institucijų neatsižvelgimą į NVO interesus (žr. 11 pav.).

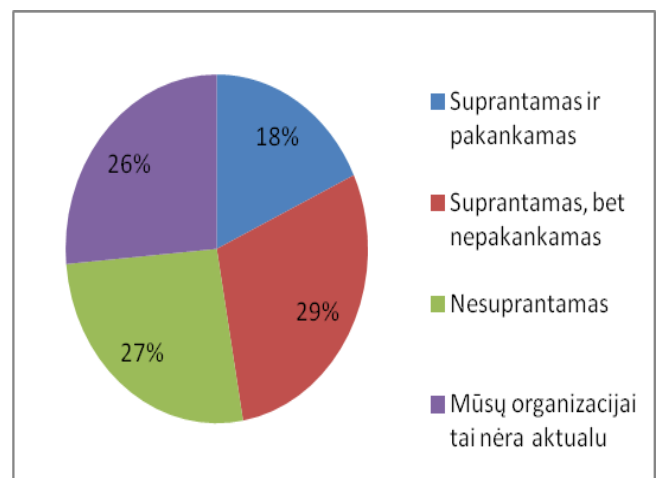
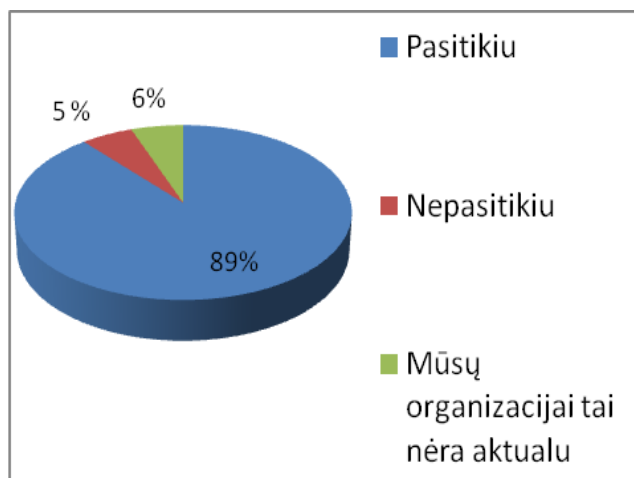
11 pav. Konstruktivaus bendradarbiavimo trukdžiai: NVO atstovų perspektyva

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Taip pat kiekybinio tyrimo metu buvo analizuotas *piliečių pasitikėjimas vietos valdžia* bei *teisinis dalyvavimo vietos savivaldoje reglamentavimas*, kaip probleminiai faktoriai, galintys turėti įtakos piliečių nuostatoms dalyvauti arba ne vietos savivaldos reikaluose (žr. 12, 13 pav.). Tiek nepasitikėjimas valdžia, tiek teisinio reglamentavimo trūkumai kokybinio tyrimo dalyvių buvo įvardyti kaip trukdžiai konstruktyviam bendradarbiavimui.

12, 13 pav. Pasitikėjimas vietos valdžia (12) ir teisinio reglamentavimo suprantamumas bei pakankamumas (13)

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Kiekybinio tyrimo rezultatų analizė parodė, jog 89 proc. apklaustų asmenų *pasitiki vietos valdžios institucijomis* ir 5 proc. *nepasitiki*, o 6 proc. kiekybinio tyrimo dalyvių teigė, jog jiems tai *nėra aktualu*.

Teiginiui, kad *teisinis reglamentavimas nesuprantamas*, pritarė 29 proc., o teiginiui, jog *suprantamas, bet nepakankamas* – 27 proc. respondentų. 26 proc. kiekybinio tyrimo dalyvių pažymėjo, jog jų organizacijai *teisinio reglamentavimo pakankamumas ir suprantamumas, nėra aktualus*, o su teiginiu, jog *teisinis reglamentavimas yra suprantamas ir pakankamas* sutiko 18 proc. kiekybinio tyrimo dalyvių.

Taigi kokybinio tyrimo metu nustatyta, jog dalyvavimo vietos valdžios reikaluose problemos egzistuoja *pačių piliečių, NVO požiūryje*, kadangi jie nerodo iniciatyvos dalyvauti, reikšti savo interesus, taip pat ir *vietos valdžios pareigūnų požiūryje*, kadangi jie nėra suinteresuoti bendradarbiavimu. Tuo tarpu kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, jog patys piliečiai (NVO atstovai) pagrindiniu trukdžiu įvardija *informacijos apie dalyvavimo galimybes ir laiko bendradarbiauti trūkumą*. Šie duomenys patvirtino antrąją hipotezės dalį, kurioje teigiama, jog NVO dalyvavimo pasyvumą lemia asmeninės priežastys bei vietos valdžios pareigūnų nesuinteresuotumas įtraukti į sprendimų priėmimo procesą.

Detalesnė kiekybinio tyrimo analizė leido nustatyti, jog pasitikėjimas valdžia Tauragės rajono savivaldybėje yra gana didelis ir tai neturėtų veikti kaip didesnis trukdys bendradarbiavimui, tačiau *teisinis reglamentavimas, respondentų teigimu, yra nesuprantamas arba jei ir suprantamas, tai nepakankamas*, o tai gali daryti įtaką piliečių nuostatoms dalyvavimo atžvilgiu.

3.2. NVO potencialo panaudojimas ir perspektyvos

Identifikavus dalyvavimo tikslus, iniciatorius, organizavimo ir palaikymo procesus bei konstruktyvaus bendradarbiavimo trukdžius, svarbu nustatyti, kokius pertvarkymus reikėtų įvykdyti, siekiant išnaudoti NVO potencialą bei kokios perspektyvos numatomos Tauragės rajono savivaldybės ir NVO bendradarbiavime. Analizuojant kokybinio tyrimo duomenis, buvo išskirtos tam tikros subkategorijos (žr. 12 lent. ir 9 pried.).

Kokybinio tyrimo analizės metu nustatyta, jog didžiąją dalį pertvarkymų, siekiant panaudoti NVO potencialą, reikėtų vykdyti *vietos valdžios veiksmuose ar darbotvarkėje, taip jų požiūryje į NVO*, kaip sprendimų priėmimo partneres (n=14). Respondentai teigė, jog vietos valdžios pareigūnams reikėtų *palaikyti NVO idėjas, keisti požiūrį į jas ar net keisti pačius valdininkus, greičiau ieškoti finansavimo būdų ir kuo glaudžiau bendradarbiauti su NVO. Pačioms NVO* buvo siūloma *tapti aktyvesnėmis, drąsiau reikšti savo idėjas*, taip pat respondentai teigė, jog reikia *keisti pačių piliečių požiūrį į bendradarbiavimą su valdžios institucijomis – reikia tokių piliečių, kurie būtų pasiryžę tarnauti visuomenės labui*.

12 lentelė. Kategorijos „Pertvarkos, siekiant panaudoti NVO potencialą sprendimų priėmimo mechanizme“ subkategorijos

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiančių teiginių skaičius
1.	Pertvarkos valdžios veiksmuose (darbotvarkėje), požiūryje	14
2.	Pertvarkos, NVO veikloje, požiūryje	6
3.	Kitos pertvarkymų galimybės	14

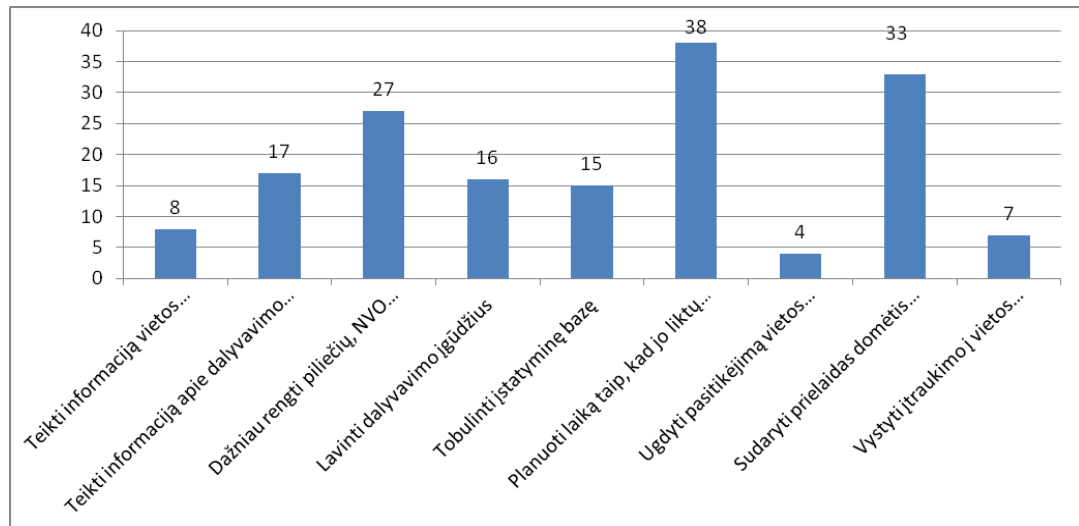
Analizuojant kokybinio tyrimo duomenis, išskirtos ir **kitos pertvarkymų galimybės**: depolitizuoti NVO, sutvarkyti teisinį reglamentavimą, sukurti NVO ir valstybinių institucijų bendradarbiavimo mechanizmą vyriausybiniu mastu, Vietos savivaldos įstatyme aiškiai reglamentuoti NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo mechanizmą ir būdus, principus, tikslus, parengti LR vietos savivaldos įstatymo pataisas bei parengti NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo plėtros programas.

Kiekybinio tyrimo analizės metu nustatytos tokios pertvarkymų galimybės, leidžiančios efektyviau panaudoti NVO potencialą vietos valdžios sprendimų priėmimo mechanizme: 38 respondentai iš 72 teigė⁸, jog svarbu *gebėti tinkamai planuoti savo laiką*, 33 respondentai norėtų, jog būtų *sudarytos prielaidos domėtis savivaldybės veikla, jos priimamais sprendimais*, 27 respondentai pažymėjo, jog reikėtų *dažniau rengti piliečių, NVO susitikimus su vietos valdžia*, 17 – *teikti informaciją apie dalyvavimo darant įtaką sprendimams galimybes*, 16 – *lavinti dalyvavimo įgūdžius*, 15 – *tobulinti įstatyminę bazę*, 8 – *teikti informaciją apie dalyvavimo reikšmę*, 7 – *vystyti įtraukimo į vietos savivaldos veiklą mechanizmus*, 4 – *ugdyti pasitikėjimą vietos savivaldos institucijomis* (žr. 18 pav.).

Taigi kokybinio tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidė, jog norint panaudoti NVO potencialą darant įtaką sprendimams vietos savivaldybėje, bene svarbiausios yra *pertvarkos vietos valdžios veiksmuose, darbotvarkėje bei požiūryje*. Tuo tarpu kiekybinio tyrimo dalyviai – NVO atstovai – buvo linkę priežasčių ieškoti savo požiūryje ir svarbiausiu kriterijumi įvardijo *savo asmeninio laiko planavimą taip, kad jo liktų veiklai savivaldybės institucijose*.

⁸ Kiekybinio tyrimo dalyviai galėjo rinktis *iki trijų*, jų nuomone, svarbiausių pertvarkymų, siekiant panaudoti NVO potencialą.

14 pav. Pertvarkymų pasiūlymai, siekiant aktyvesnio NVO dalyvavimo sprendimų priėmimo mechanizme

Šaltinis: autorės atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai

Analizuojant kokybinio tyrimo duomenis taip pat svarbu identifikuoti, kokias ***perspektyvas piliečių dalyvavimo, darant įtaką sprendimams, procese*** numato kokybinio tyrimo dalyviai. Analizės metu buvo išskirta 18 NVO potencialo panaudojimo perspektyvų ***valdžios veiksmuose ir paskatose***, 5 perspektyvos ***NVO veiksmuose ir paskatose*** bei 6 nei vienai iš šių grupių nepriskirtinos perspektyvos (žr. 13 lent. ir 10 pried.).

13 lentelė. Kategorijos „Perspektyvos NVO į(si)traukimo į sprendimų priėmimo mechanizmą procese“ subkategorijos

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiančių teiginių skaičius
1.	Valdžios institucijų veiksmai ir paskatos	18
2.	NVO veiksmai ir paskatos	5
3.	Kitos perspektyvos	6

Svarbiausias perspektyvas ***NVO įtraukimo*** į sprendimų priėmimo mechanizmą procese, valdžios institucijų veiksmų ir paskatų atžvilgiu, respondentai įvardino *privalomą NVO įtraukimą į sprendimų priėmimo mechanizmą*, tada, jų nuomone, bus priimamai teisingesni, priimtinesni sprendimai. Taip pat *konstruktyvų NVO problemų palaikymą, įsiklausymą į NVO problemas, savivaldybės sistemingą bendradarbiavimą su piliečiais, piliečių ir suinteresuotų grupių aktyvumo, suinteresuotumo ir iniciatyvumo kėlimą*, tada, jų nuomone, pagerės priimamų sprendimų kokybė.

Perspektyvos ***NVO įsitraukimo*** į sprendimų priėmimo procesą veiksmuose ir paskatose buvo įvardintos kaip *pačių piliečių noras įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą, NVO tapimas aktyvesnėmis, NVO sąmoningumo lygio kėlimas*, kurie duotų ypač teigiamų rezultatų.

Kai kurie respondentai buvo linkę matyti *blankias perspektyvas* minėtame procese arba *jų visai neįžvelgti*. Kiti respondentai pateikė tokias perspektyvas, kaip: *galimybę savivaldybės tarybos rinkimuose dalyvauti ir nepartiniams kandidatams, visuomeninėms organizacijoms, sankcijų tarybos nariams įvedimą už informacijos nepateikimą ar neišsamų pateikimą*. Taip pat buvo pastebėta, jog *pilietinės visuomenės sukūrimas išspręstų daugelį problemų* bei buvo teigta, jog Vietos savivaldos įstatyme turėtų būti aiškiai reglamentuotas savivaldybių ir NVO bendradarbiavimo mechanizmas, bendradarbiavimo principai, tikslai ir būdai. Kitas respondentas teigė, jog *perspektyvą mato tik idėjiniu pagrindu – naujosios kartos jaunimo organizacijų iniciatyvose – bet ne politiniu*.

3.3. Apibendrinimas

1. Kokybinio ir kiekybinio tyrimų dalyvių teigimu, NVO atstovai į Tauragės rajono savivaldybės institucijų pareigūnus dažniausiai yra linkę kreiptis, turėdami siaurų asmeninių paskatų, o ne siekdami daryti įtaką minėtų pareigūnų sprendimams visos vietos bendruomenės labui. Daugiau nei trečdalis kiekybinio tyrimo dalyvių teigė, jog apskritai nebendradarbiauja su vietos valdžios institucijomis.
2. Analizuojant kokybinio tyrimo metu gautą informaciją, paaiškėjo, jog piliečiams bei organizuotoms jų grupėms dalyvauti sprendimų priėmimo procese Tauragės rajono savivaldybėje yra sudarytos galimybės, atstovaujant savo interesus tarybos posėdžiuose, konferencijose, įvairių susitikimų metu. Tuo tarpu kiekybinio tyrimo dalyvių atsakymų analizė atskleidė, jog populiariausios dalyvavimo formos – dalyvavimas piliečių apklausoje, susitikimai su vietos valdžios atstovais bei dalyvavimas programose ir projektuose. Tik mažą dalį kokybinio bei kiekybinio tyrimo dalyvių teigė, jog dalyvauti galimybių apskritai neturi ar jos nėra sudaromos.
3. Kokybinio bei kiekybinio tyrimo rezultatai atskleidė, jog palankiausias bendradarbiavimo modelis tarp NVO ir Tauragės rajono savivaldybės yra kooperacija ir papildymas – kai sprendimą priimanti ir sprendimo priėmimo dalyvaujanti pusė siekia vienodų tikslų vienodomis priemonėmis arba kai siekiama bendro tikslo, nors ir ne vienodomis priemonėmis (strategijomis).
4. Dažniausiai įvardijamos tokios konstruktyvaus bendradarbiavimo problemos, kaip savivaldybių piktnaudžiavimas tuo, jog piliečių dalyvavimas nėra privalomas, neskubama atsakyti į piliečių prašymus ir pareiškimus, NVO nuomonė nėra svarbi arba į ją neatsižvelgiama, neįmanomų reikalavimų kėlimas, reikalavimų tendencingumas, NVO silpnumas, pilietinės dvasios ir iniciatyvos stoka, NVO atstovavimo sistemos nebuvimas ar daugelio NVO realus neveikimas („daugelis NVO įregistruotos, bet „realiai neveikiančios“), nėra tinkamo NVO finansavimo mechanizmo, nėra pilietinės visuomenės, neegzistuoja NVO atskaitingumo sistema, nepakankamas teisinis reglamentavimas.
5. Kokybinio tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidė, jog norint panaudoti NVO potencialą darant įtaką sprendimams vietos savivaldybėje, bene svarbiausios yra pertvarkos vietos valdžios veiksmuose, darbotvarkėje bei požiūryje. Tuo tarpu kiekybinio tyrimo dalyviai – NVO atstovai – buvo linkę priežasčių ieškoti savo požiūryje ir svarbiausiu kriterijumi įvardijo savo asmeninio laiko planavimą taip, kad jo liktų veiklai savivaldybės institucijose.

IŠVADOS

1. Pilietinė visuomenė, naujojo viešojo valdymo kontekste, yra suvokiama kaip demokratinėje santvarkoje egzistuojantis ir ją stabilizuojantis elementas, turintis savo teises ir pareigas, neabejingas savo vietovės, kurioje gyvena viešiesiems reikalams, o kiekvienas iš piliečių yra traktuojamas kaip lygiavertis sprendimų priėmėjų partneris – trečias valdžios galios centras, darantis reikšmingą įtaką viešiesiems sprendimams. Naujojo viešojo valdymo kontekste ir šiame magistro baigiamajame darbe akcentuojama NVO, kurios laikomos efektyviausiomis tarpininkėmis tarp žmonių ir valstybinių institucijų, darant įtaką pastarųjų priimamiems sprendimams svarba, kadangi manoma, jog būtent NVO, o ne pavieniai piliečiai, geba reikšti koncentruotas idėjas ir reikalavimus.
2. Teisinė bazė piliečių dalyvavimo iniciatyvoms plėsti yra atvira, kadangi nėra įteisintos referendumo vietos lygmeniu galimybės, *privalomo* NVO ar pavienių piliečių dalyvavimo vietos viešajame valdyme mechanizmo, bendradarbiavimo tarp sprendimą priimančios ir sprendimo priėmimo dalyvaujančios pusių modelio. Esant šiems trūkumams daug kas priklauso tiek nuo pavienių individų, tiek nuo NVO asmeninės iniciatyvos ir aktyvumo įsitraukiant į viešųjų sprendimų mechanizmą vietos lygmeniu.
3. Teorinėje perspektyvoje skirtingi autoriai pilietines dalyvavimo formas ir būdus yra linkę grupuoti, atsižvelgdami į tam tikrus kriterijus. Populiariausias skirstymas į tradicines ir netradicines dalyvavimo formas. NVO ir vyriausybinių organizacijų santykius darant įtaką viešiesiems sprendimams, galima įvardyti, kaip kontinuumą, kurio viename gale egzistuoja efektyvi partnerystė, o kitame – konfrontacija (konkurencija). Kokie santykiai yra palaikomi tarp vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų, didžiaja dalimi priklauso nuo to, ko konkrečiu metu yra siekiama (koks tikslas), kas to siekia ir kokios priemonės, strategijos tam tikslui pasiekti yra naudojamos. Išanalizavus kiekybinio bei kokybinio tyrimų duomenis, nustatyta, jog perspektyviausi ir dažniausiai naudojami modeliai Tauragės rajono savivaldybėje yra du: kooperacija bei papildymas, kada sutampa abiejų pusių tikslai, tik vieno iš jų – papildymo – atveju skiriasi priemonės, kuriomis to bendro tikslo siekiama.
4. Integruoto tyrimo analizės metu gauti rezultatai patvirtino, jog NVO yra sudarytos galimybės dalyvauti darant įtaką sprendimų priėmimo mechanizme – tai jie gali daryti įvairių konferencijų, susitikimų, tarybos posėdžių, viešų pareiškimų, sprendimų projektų pateikimo bei kitais būdais. Todėl remiantis šiais rezultatais, galima teigti, jog pasitvirtino pirmoji tyrimo metodologijoje aprašytos hipotezės dalis.

5. Dalyvavimo iniciavimo klausimu sprendimus priimančios ir sprendimų priėmimo dalyvaujančios pusių nuomonė išsiskyrė: NVO atstovai buvo linkę pasisakyti už tokį bendradarbiavimą, kurį inicijuoja abi pusės: aukščiausiu vietos valdžios pareigūnų atsakomybės už įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą laipsniu jie įvardijo grįžtamojo ryšio užtikrinimą, o NVO atsakomybė už įsitraukimą į minėtą procesą, jų nuomone, pasireiškia pasiūlymų ir reikalavimų vietos valdžios atstovams teikimu. Tuo tarpu dauguma Savivaldybės pareigūnų, atsakomybę už konstruktyvaus dialogo darant įtaką sprendimams iniciavimą buvo linkę perkelti patiems piliečiams. Tokiu požiūriu nesutapimu galima paaiškinti žemą NVO dalyvavimo viešuosiuose reikaluose laipsnį.
6. Savivaldybės tarybos nariai pagrindinėmis problemomis, NVO darant įtaką viešiesiems sprendimams įvardijo tokias priežastis, kaip Savivaldybės pareigūnų piktnaudžiavimą tuo, jog NVO dalyvavimas nėra privalomas, neatsižvelgimą į NVO nuomonę, NVO reikalavimų tendencingumą, jų finansavimo problemas ir kita. NVO atstovai pagrindiniais dalyvavimo trukdžiais įvardijo subjektyvias (asmenines) priežastis – tokias, kaip laiko ar dalyvavimo įgūdžių stoka, nesidomėjimą Savivaldybės reikalais. Šie rezultatai patvirtino antrąją hipotezės dalį.
7. Perspektyvos, NVO dalyvavimo darant įtaką vietos valdžios sprendimams procese, kokybinio tyrimo dalyvių nuomone yra numatomos labiau idėjiniu, o ne politiniu lygmeniu, kadangi, jų manymu, egzistuoja nemažai teisinio reglamentavimo bei „senosios kartos“ palikimo trukdžių.
8. Teigiami pokyčiai NVO įtraukimo į sprendimų priėmimo mechanizmą galimi koreguojant tiek pačių NVO, tiek ir vietos valdžios pareigūnų veiksmus bei požiūrius į atsakomybę už priimamus sprendimus. NVO, kaip sprendimams įtaką darančios jėgos, potencialo panaudojimas, kokybinio tyrimo dalyvių manymu, galėtų būti įmanomas, pakeitus valdininkų požiūrį į NVO, ieškant greitesnių jų finansavimo būdų, palaikant NVO idėjas, keliant NVO sąmoningumo lygį, joms tampant aktyvesnėmis bei susikūrus pilietinei visuomenei. Kiekybinio tyrimo dalyviai įvardijo tokius aspektus, kaip prielaidų domėtis Savivaldybės viešaisiais reikalais sudarymą, tinkamą savo laiko planavimą, dažnesnių susitikimų su vietos valdžios pareigūnais organizavimą.

REKOMENDACIJOS

1. Įstatymų leidybos ir pataisų iniciavimo teise turinčioms institucijoms:

a) inicijuoti įstatyminės bazės koregavimą: konkrečiai – inicijuoti pataisais LR vietos savivaldos įstatyme, numatant privalomą piliečių bei organizuotų jų grupių dalyvavimą sprendimų priėmimo mechanizme bei atsakomybę už vengimą tai daryti. Ši pataisa skatintų pavienius piliečius bei organizuotas jų grupes aktyviai įsitraukti darant įtaką viešiesiems vietos sprendimams;

b) aiškiai reglamentuoti savivaldybių ir NVO bendradarbiavimo mechanizmą: jo principus, tikslus ir būdus, kad piliečiams būtų aiškios jų teisės ir pareigos ir atsakomybė sprendimų priėmimo procese.

2. Sprendimus priimančiai pusei – Tauragės rajono savivaldybės valdžios atstovams:

a) sudaryti piliečiams bei organizuotoms jų grupėms prielaidas domėtis savivaldybės reikalais: aiškinti dalyvavimo naudą susitikimų su vietos bendruomene ar jos atstovais metu, kviesti juos į tarybos posėdžius, įtraukti į darbinių grupių sudėtį, užtikrinti grįžtamąjį ryšį, taip skatinant juos tapti lygiaverčiais sprendimų priėmėjų partneriais;

b) Tauragės rajono savivaldybės veiklos reglamente numatyti privalomą NVO dalyvavimą joms aktualiais klausimais bei vietos valdžios pareigūnų atsakomybę už informacijos neteikimą arba netinkamą, neišsamų jos teikimą piliečiams bei organizuotoms jų grupėms;

c) įtraukti NVO į sprendimų priėmimo procesą, kai nagrinėjamas konkrečios NVO paskirtį apibūdinančio klausimo nagrinėjimas, siekiant išklaudyti jų poziciją ir priimti palankius bendruomenei sprendimus.

3. Sprendimo priėmimo procese dalyvaujančiai pusei – NVO atstovams:

a) kiekvienai NVO susikurti savo internetinę svetainę, kurioje būtų akcentuojama NVO veiklos paskirtis, vaidmuo kitų NVO atžvilgiu. Savo internetinėse svetainėse skelbti aktualią informaciją, raginti prie NVO veiklos prisijungti aktyvius piliečius, taip pat viešai skelbti savo elektroninio pašto adresus, kad suinteresuoti asmenys turėtų galimybę susisiekti su NVO atstovais;

b) savo organizacijos veiklos nuostatuose numatyti privalomą bendradarbiavimą su vietos valdžios pareigūnais aktualiais klausimais bei piliečių interesų atstovavimo mechanizmą vietos valdžios institucijose;

c) teikti visuomenei ataskaitas už savo veiklą, taip vykdant savo veiklos kontrolę ir siekiant išvengti fiktyvaus NVO egzistavimo;

d) kartu su vietos valdžios institucijų pagalba ieškoti savo veiklos finansavimo būdų, siekiant efektyvaus tokių organizacijų veikimo.

LITERATŪRA

1. **Andrews C. W., De Vries M. S.** High expectations, varying outcomes: Decentralization and Participation in Brazil, Japan, Russia and Sweden//International Review of Administrative Sciences 2007, Nr. 73 (<http://ras.sagepub.com/cgi/content/abstract/73/3/424>, [žiūrėta 2010-09-20])
2. **Aristotelis.** Politika. – Vilnius: Margi raštai, 2009. - 405 p. - ISBN 978-9986-09-366-4
3. **Astrauskas A.** Vietos savivaldos samprata ir savivaldybės institucinė struktūra. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003. – 84 p. – ISBN 9955-563-12-5
4. **Bartosevičienė V. ir kt.** Statistical Analysis of Milk Products Consumers' behaviour// Engineering Economics, 2005. – No 2 (42), p. 62-70. – ISSN 1392-2785
5. **Bernotienė M.** Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese: sąvoka ir esmė. Viešasis valdymas (red. Smalskys V.): vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. – 388 p. - ISBN 978-9955-19-185-8
6. **Bingham L. B. et al.** The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government // Public Administration Review, 2005, Vol. 65, No. 5, p. 547-558. <http://glennschool.osu.edu/faculty/brown/home/810/Class%20Materials/Bingham.pdf> [žiūrėta 2010-12-09]
7. **Bitinas B. ir kt.** Kokybinių tyrimų metodologija: Vadovėlis vadybos ir viešojo administravimo studentams (I dalis). – Klaipėda, S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008, 156 p. – ISBN 978-9986-31-258-1
8. **Bitinas B. ir kt.** Kokybinių tyrimų metodologija: Vadovėlis vadybos ir viešojo administravimo studentams (II dalis). – Klaipėda, S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008, 156 p. – ISBN 978-9986-31-259-8
9. **Birmontienė T.** Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003. – 428 p. - ISBN 9955-563-01-X
10. **Brinkerhoff J. M., Brinkerhoff D. W.** Government–Nonprofit Relations in Comparative Perspective: Evolution, Themes and New Directions, Public Administration and Development 22, 3–18, 2002, (<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pad.202/pdf> , 2011-01-23).
11. **Brunk G. G.** The impact of racional participation models on voting attitudes, 1980, Public Choice Nr. 35, p. 549-564, 0048-5829/80/0355-0549
12. **Bučinskas A., Raipa A.** Piliečių dalyvavimo ir valdžios institucijų veiklos sąveika. Tiltai. – 2001. Nr. 4 (17).

13. **Butkevičienė E. ir kt.** Role of Civil Society Organizations in Local Governance: Theoretical Approaches and Empirical Challenges in Lithuania // *Viešoji politika ir administravimas*, 2010, Nr. 33, p. 35-44. - ISSN 2029-2872
14. **Citizens: Towards a Citizenship Culture** // *The Political Quarterly*, 2001. – 161 p. – ISBN 0-631-22856-X
15. **Deakin N.** In Search of Civil Society. London: *Palgrave Publishers*, 2001. – 233 p. – ISBN 0-333-91279-9
16. **Denhardt R. B.** Viešųjų organizacijų teorijos. – Vilnius: *Algarvė*, 2001. – 304 p. – ISBN 9986-856-68-X
17. **De Zúñiga H. G. et al.** Weblogs, Traditional Sources Online and Political Participation: an Assessment of How the Internet is Changing the Political Environment, *New Media Society*, 2009, Nr. 11, p. 553-574, DOI: 10.1177/1461444809102960, <http://nms.sagepub.com/content/11/4/553> [žiūrėta 2011-02-19]
18. **Dėl Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo 6 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas. – Vilnius, 2000 sausio 7 d., <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/n000107.htm>, [žiūrėta 2010-12-19]
19. **Douglas J.** Political theories of nonprofit organizations. In W.W. Powell (Ed.), *The nonprofit sector: A research handbook*. New Haven, CT: Yale University Press, 1987. - p. 43-54
20. **Dumčius J., Valkūnas L.** Graikų literatūros chrestomatija: mokomoji priemonė. - Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1963, 485 p.
21. **Gineitienė D., Domarkas V.** Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms: mokomoji knyga. - Kaunas: Technologija, 2000. – 80 p. – ISBN 9986-13-870-1
22. **Gudelis D.** Lietuvos savivaldybių veiklos matavimo būklės vertinimas // *Viešoji politika ir administravimas*, 2009, Nr. 29. - p. 91-98. - ISSN 1648-2603
23. **Guogis A.** Naujasis viešasis valdymas Viešasis valdymas (red. Smalskys V.): vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. – 388 p. - ISBN 978-9955-19-185-8
24. **Held D.** Demokratijos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2002. – 436 p. – ISBN 9955-501-33-2
25. **Imbrasaitė J.** Dalyvavimas bendruomenėje: individualūs resursai, motyvacija ir socialinis kapitalas. Socialinė ekonomika: vietos bendruomenės poreikiai ir galimybės. Tyrimo ataskaita. Kaunas: Socialinės ekonomikos institutas, 2004, p. 45 - 57.
26. **Imbrasaitė J.** The Role of Non-Government Organizations in Rural Communities in Lithuania. Kn. *Language, Diversity and Integration in the Enlarged EU: Challenges and Opportunities*, I. Savickienė (ed.). Kaunas: Vytautas Magnus university.- 2006, 173-183 p.– ISBN 978-9955-12-189-3

27. **Irvin R. A., Stansbury J.** Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort//*Public Administration Review*, January/February 2004, Vol. 64, No. 1
28. **Young D.** Alternative Models of Government-Nonprofit Sector Relations: Theoretical and International Perspectives. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 2000, No. 29, p. 151-170, <http://nvs.sagepub.com/content/29/1/149> [žiūrėta 2011-02-13]
29. **Johnson Ch.** Bendruomenė – jėga: tarptautinio bendruomenių judėjimo apžvalga. – Kaunas: Kitos spalvos, 1998
30. **Kanitzas H.** Pilietis ir savivaldybė. – Vilnius: nepelno įmonė “Savivalda”, 1995
31. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis. – Kaunas, Judex, 2007. - 400 p. - ISBN 9955-655-35-6
32. **Kickert W. et al.** Managing complex networks. London: Sage, 1997. – 224 p. – ISBN: 9780857021991
33. **Kis J.** Šiuolaikinė politinė filosofija: antologija. – Vilnius: Pradai, 1998. – 556 p. – ISBN 9986-776-83-X
34. **Klajūmienė D.** (sud.). Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai. – Vilniaus dailės akademijos leidykla: Vilnius, 2007. - p. 558. - ISBN 978-9955-62-475-2
35. **Korten D. C.** Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda. *Kumarian Press*: West Hartford, CT, 1990
36. **Krupavičius A., Lukošaitis A.** Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. – Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004. – 558 p., ISBN 9986-850-51-7
37. **Lane J. E.** Viešasis sektorius. – Vilnius: Margi raštai, 2001. – 463 p.– ISBN 9986-09-228-0
38. **Leonas P.** Viešoji teisė. // Politika ir kultūra. Politinė mintis Lietuvos Respublikoje (1918–1940). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1992. – 215 p.
39. **Lietuvos savivaldybių portalas,**
<http://www.savivaldybes.lt/savivaldybes/index.php?lang=lt&gr=savivaldosraida&id=111>, [žiūrėta 2011-02-12]
40. **Lietuvos Respublikos Konstitucija** (su pakeitimais ir papildymais iki 2006 m. birželio 1 d.) – Vilnius: Valstybės žinios, 2007. – 82 p. – ISBN 978-9986-18-173-6
41. **Lietuvos Respublikos nuolatinė atstovybė prie Europos Tarybos,** <http://mission-ce.mfa.lt/index.php?1080879759>, žiūrėta [2011-11-10]).
42. **Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas.**
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267136 [žiūrėta 2011-11-12]
43. **Lietuvos Respublikos seimo statutas.**
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=409047 [žiūrėta 2011-11-12]

44. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390913 [žiūrėta 2011-11-12]
45. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404169 [žiūrėta 2011-11-12]
46. Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=59154 [žiūrėta 2011-11-12]
47. LR nuolatinė atstovybė prie Europos Tarybos, <http://mission-ce.mfa.lt/index.php?1080879759>,
žiūrėta [2011-11-10])
48. **Liubikienė I. ir kt.** Sociologijos pagrindai: mokomoji knyga. – Kaunas: Technologija, 1997. – 145 p.
49. **Matonytė I.** Pilietinės visuomenės tyrimo teorinės perspektyvos // Viešojo politika ir administravimas, 2003, Nr. 5, p. 39-47. - ISSN 1648-2603
50. **Meldon J. et al.** Local Government, Local Development and Citizen Participation, 2002,
http://eprints.nuim.ie/archive/00000272/01/Paper_on_Local_Government_Draft.doc, [žiūrėta 2010-09-12]
51. **Mikulskienė B.** Sprendimų priėmimo metodai viešajam valdymui, MRU. – Vilnius, 2011. - p. 267, ISBN 978-609-95202-3-0
52. **Milbrath, L. W.** Political Partisipation. In Long S. E. (ed.). The Handbook of Political Behavior. New York: Plemem Press, Vol. 4, 1981
53. **Najam A.** The Four-C's of Third Sector–Government Relations: Cooperation, Confrontation, Complementarity, and Co-optation. *Nonprofit management & Leadership*, 2000, Vol. 10. No. 4, p. 375-396
54. **Nefas S.** Funkcionaliai vietos bendruomenė kaip pilietinės visuomenės pagrindas // Viešojo politika ir administravimas, 2006. - Nr. 17. - p. 81-88. – ISSN 1648-2603
55. **Nefas S.** Funkcionaliai vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose (rankraštis): daktaro disertacija, socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. - 218 p.
56. **Nefas S.** Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje // Viešojo politika ir administravimas, 2007. - Nr. 20. - p. 70-80, ISSN 1648-2603
57. **Outhwaite W., Ray L.** Social Theory and Postcommunism. Blackwell Publishing, 2005. – 256 p. - ISBN 0-631-21112-8
58. **Parsons W.** Viešojo politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2001. – 607 p. - ISBN 9986-752-89-2

59. **Petukienė E., Tijūnaitienė R.** Visuomenės dalyvavimas šiuolaikiniame viešajame valdyme. Naujoji viešojo vadyba (red. Raipa A.): mokomoji knyga. – Kaunas: Technologija, 2007. – 393 p. - ISBN 978-9955-25-259-7
60. **Pocock J. G. A.** The Macavallian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1975. – 84 p.
61. **Poviliūnas A.** Pilietinė visuomenė. Žmogaus socialinė raida (red. Rimkutė J.): vadovėlis. - Vilnius, 2001. P. 43-59. – ISBN 995-449-27-6
62. **Puškorius S.** Pagrindinės naujosios viešosios vadybos paradigmos. Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. – 390 p. - ISBN 9955-19-022-1
63. **Putnam R. D.** Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje. – Vilnius: Margi raštai, 2001. – 321 p. - ISBN 069-1037-388
64. **Rahe P. A.** Republics Ancient and Modern, Vol. 2. Chapter Hill, NC: University of North Carolina Press, 1994. - p. 291-311
65. **Raipa A.** Viešasis administravimas ir piliečių dalyvavimas demokratiname valdyme. Viešojo administravimo efektyvumas: mokomoji knyga. – Kaunas: Technologija, 2001. – 387 p. - ISBN 9955-09-095-2
66. **Raipa A. ir kt.** Visuomenės dalyvavimas: socialinio kapitalo, demokratijos ir racionalaus pasirinkimo teorijų apžvalga. Viešojo politika ir administravimas, 2007, Nr. 21, p. 87-95. - ISSN 1648-2603
67. **Rawls J.** Politinis liberalizmas. – Vilnius: Eugrimas, 2002. - 445 p. - ISBN 9955-501-09-X
68. **Rifkin, S. B., Kangere, M.** What is Participation?, in S. Hartley [ed.] CBR: A Participatory Strategy in Africa, Reference of the conference was hosted by the Uganda National Institute of Special Education [UNISE]; September 2001; Kampala: <http://www.asksource.info/cbr-book/cbr03.pdf> [2004-05-12]
69. **Ritchie J., Lewis J.** Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers. – London, Sage Publications, 2005, 336 p. – ISBN 0-7619-7109-2
70. **Salamon L. M., Anheier H. K.** 1998. The third route: government–nonprofit collaboration in Germany and the United States. In Private Action and the Public Good, Powell WW, Clemens ES (eds). Yale University Press: New Haven, CT: p. 151–162
71. **Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų partnerystė** // Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2001. – 192 p. – ISBN 9955- 9461-0-5, http://www.nisc.lt/files/main/mokymo_medziaga_01_partneryste.pdf, [žiūrėta 2010-11-20]
72. **Seligman A. B.** Pilietinės visuomenės idėja. - Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1992. – 283 p. – ISBN 9986-393-17-5

73. **Smismans S.** New Models of Governance and Participatory Myth, European Governance Papers, 2006, No. N-06-01, 23 p., <http://www.connex-network.org/eurogov/pdf/egp-newgov-N-06-01.pdf> [žiūrėta 2011-02-14]
74. **Stračinskienė L.** Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldybės lygyje, 2007, http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Pilieciu_Dalyvavimo_Galimybes_Priimant_Sprendimus.pdf [žiūrėta 2011-01-09]
75. **Šakočius A.** Kova su netvarka įgyvendinant bendruomenės teisėtumą: mokymo metodinis leidinys, parengtas pagal Tempus Phare projektą „Valstybės pareigūnų rengimas teisinės sistemos reformai Lietuvoje“. – Vilnius: LTA leidybos centro spaustuvė, 2000. – 67 p. – ISBN 9955-442-25-5
76. **Šiliauskas S.** (sud.) Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2006. – 307 p. – ISBN 9955-181-51-6
77. **Tauragės rajono savivaldybė**, <http://www.taurage.lt/index.php?-1086052188>, [žiūrėta 2010-10-10]
78. **Tauragės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2010 metų veiklos ataskaita**, patvirtinta Tauragės rajono savivaldybės tarybos 2011 m. vasario 9 d. sprendimu Nr. 1-1865, <http://www.taurage.lt/index.php?770548472>, [žiūrėta 2011-03-15]
79. **Tauragės rajono savivaldybės mero 2010 metų veiklos ataskaita**, patvirtinta Tauragės rajono savivaldybės tarybos 2011 m. sausio 26 d. sprendimu Nr.1-1835, <http://www.taurage.lt/index.php?770548472> [žiūrėta 2011-03-15]
80. **Thom N., Ritz A.** Viešojo vadyba: inovaciniai viešojo sektoriaus valdymo metmenys: monografija. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. - 335 p. - ISBN 9955-563-63-X
81. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimo metodologija: vadovėlis – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003, 628 p. - ISBN 9955-563-26-5
82. **Tocqueville A.** Apie demokratiją Amerikoje. – Vilnius: Amžius, 1996. - 810 p. – ISBN 9986-430-45-3
83. **Veličkienė A. T., Kaikarienė S.** Didinga, žiauri ir paniekinta Romos istorija. Politikos teisės ir dvasios evoliucija: mokomasis leidinys. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. - 360 p. - ISBN 978-9955-19-164-3, <http://baltic-ebooks.eu/reader/didinga> [žiūrėta 2011-05-04]
84. **Viešojo administravimo efektyvumas.** – Kaunas: Technologija, 2001. - 387 p. - ISBN 9955-09-095-2
85. **Vitkus G.** Politologija: vadovėlis. – Vilnius: Danielius, 2001. - 286 p. - ISBN 9955-476-03-6

86. **Vosyliutė, A.** Kaimo bendruomenė: gyvensenos bruožai. Rytų Lietuva: Socialinių tyrimų institutas, 2002. - p. 56-105
87. **Webler T.** The craft and theory of public participation: a dialectical process // Journal of Risk Research, 1999, vol. 2.
<http://www.informaworld.com/smpp/content~db=all~content=a713775011~frm=titlelink> [žiūrėta 2010-09-15]
88. **Weisbrod B. A.** The voluntary nonprofit sector. Lexington: D.C. Heath and Company, 1977
89. **Žukauskienė R.** Kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai: pranešimas, 2008.

Buivydaitė I. Piliečių dalyvavimas darant įtaką sprendimams Tauragės rajono savivaldybėje/ Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. V. Smalskys – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2011. – 72 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos NVO dalyvavimo sprendimų priėmimo procese Tauragės rajono savivaldybėje galimybės, iškeltos dalyvavimo sprendimų priėmimo problemos ir pasiūlytos rekomendacijos toms problemoms spręsti. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu apžvelgta pilietinės visuomenės samprata klasikinių demokratijos modelių bei naujoje viešojo valdymo kontekstuose, aptariama NVO dalyvavimo vietos valdžios reikaluose svarba, analizuojama teisinė piliečių dalyvavimo bazė. Antrame skyriuje pristatoma tyrimo metodologija: tyrimo planas, pagrindžiamas tyrimo instrumentarijus bei tyrimo imtis. Trečioje dalyje aptarimos NVO dalyvavimo Tauragės rajono savivaldybėje galimybės, trukdžiai konstruktyviam dialogui tarp NVO ir Savivaldybės pareigūnų bei išskiriamos NVO potencialo panaudojimo perspektyvos.

Pagrindiniai žodžiai: piliečių dalyvavimas, NVO, sprendimų priėmimo mechanizmas, sprendimus priimanči pusė, sprendimų priėmimo dalyvaujanti pusė, bendradarbiavimo modeliai, dalyvavimo iniciatoriai.

Buivydaitė I. Citizens' Participation Aimed at Influencing Decisions in Tauragė District Municipality/ Master's Work in Public Administration. Supervisor assoc. doc. dr. V. Smalskys – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 72 p.

ANOTATION

In this Master's thesis are analyzed the opportunities of NGOs participation in the process of decision-making in Tauragė District Municipality. There are also raised the problems in the decision-making process and proposed recommendations to solve them. In the first part of this Master's thesis in the theoretical aspect is reviewed the conception of civil society in contexts of classical models of democracy and the new governance, there is discussed the importance of NGO's participation in local government affairs, analysed the legal base of citizen participation in local government and the mechanism of decision-making. The second chapter of this Master thesis presents a methodology of the research: a detailed plan, instrumentation and participants of the research. In the third part there are discussed the opportunities of NGOs participation in Tauragė district municipality and identified the problems of constructive dialogue between NGOs and local government officials. Conclusively there are found the perspective of NGOs potential in local government decision-making process.

Key words: citizens' participation, NGO, the mechanism of decision making, the side of decision making, the side of participating in decision-making process, models of cooperation, initiator of participation.

SANTRAUKA

Buivydaitė I. Piliečių dalyvavimas darant įtaką sprendimams Tauragės rajono savivaldybėje/Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. V. Smalskys – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2011. – 72 p.

Viešojo administravimo magistro baigiamojo darbo tema aktuali, nes aktyvus piliečių dalyvavimas yra esminis naujojo viešojo valdymo aspektas, kurį būtina analizuoti siekiant teigiamų pokyčių priimamų sprendimų kokybės linkme. Šiame darbe analizuojamas piliečių dalyvavimas darant įtaką sprendimams Tauragės rajono savivaldybėje, o į šį procesą žvelgiama per minėto naujojo viešojo valdymo prizmę, kur piliečiai suvokiami kaip lygiaverčiai sprendimų priėmimo partneriai. Be to, tiriamos ne pavienių piliečių dalyvavimo iniciatyvos, bet organizuotų jų grupių – NVO – dalyvavimas minėtame procese, darant prielaidą, kad būtent šios piliečių grupės geba reikšti koncentruotus, visai visuomenei aktualius klausimus. Svarbus šio baigiamojo darbo aspektas yra tai, kad siekiant kuo platesnės požiūrių įvairovės, piliečių dalyvavimas vietos savivaldybėje analizuojamas naudojant tyrimo metodų *trianguliacijos* principą (kiekybinis ir kokybinis tyrimų metodai).

Šiame magistro baigiamajame darbe aptariama pilietinės visuomenės sąvokos genezė klasikinių demokratijos modelių bei naujojo viešojo valdymo kontekstuose, dalyvavimą reglamentuojanti teisinė bazė, dalyvavimo formos ir bendradarbiavimo modeliai. Turinio bei atvejo analizės metodų pagalba ieškoma atsakymo į klausimą, kas turėtų būti konstruktyvaus dialogo tarp vietos valdžios institucijų ir NVO iniciatorius, analizuojama dabartinė situacija Tauragės rajono savivaldybėje – galimybės, trukdžiai, perspektyvos įtakos darymo sprendimų priėmimo procesui kontekste.

Išanalizavus kokybinio bei kiekybinio tyrimų duomenis, nustatyta, jog NVO atstovai dažniausiai yra linkę kreiptis dėl siaurų asmeninių, o ne visai vietos bendruomenei aktualių klausimų, todėl buvo paneigta prielaida, jog NVO geba reikšti koncentruotus pasiūlymus ir reikalavimus. Dalyvavimo iniciavimo klausimu kiekybinio ir kokybinio tyrimų rezultatai išsiskyrė: NVO atstovai mano, jog šį procesą turėtų inicijuoti abi pusės, kai tuo tarpu vietos valdžios atstovai palaiko nuomonę, jog iniciatoriais turėtų būti patys piliečiai. Dažniausiai pasitaikantys trukdžiai – tai vietos savivaldos pareigūnų nenoras bendradarbiauti, fiktyviai veikiančios NVO, taip pat teisinės bazės nepakankamas reglamentavimas, iniciatyvų iš jaunosios kartos trūkumas. Perspektyvos šiuo metu įmanomos tik koreguojant abiejų pusių veiksmus bei požiūrius. Būtinai bendradarbiavimo tarp NVO ir vietos valdžios institucijų mechanizmo sukūrimas ir teisinis jo reglamentavimas. Minėtas problemas išspręstų pilietinės visuomenės susikūrimas.

Integruoto tyrimo duomenų analizės metu buvo patvirtinta hipotezė, jog NVO yra sudarytos galimybės dalyvauti darant įtaką viešiesiems sprendimams, bet jų pasyvumą lemia asmeninės priežastys ir vietos valdžios institucijų nesuinteresuotumas bendradarbiauti.

SUMMARY

Buivydaitė I. Citizens' Participation Aimed at Influencing Decisions in Tauragė District Municipality/ Master's Work in Public Administration. Supervisor assoc. doc. dr. V. Smalskys – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2011. – 72 p.

The topic of the Master's thesis on public administration is important because active participation of citizens is an essential aspect of new governance which has to be analysed to achieve positive developments in respect of the quality of the decisions taken. This paper examines citizens' participation aimed at influencing decisions in Tauragė District Municipality. The process is viewed from a perspective of the above-mentioned new governance which treats citizens as equal partners in the decision-making process. It also focuses on the participation of organised groups (NGOs) in the said process rather than participation initiatives by individual citizens, assuming that such groups of citizens, in particular, can raise concentrated issues relevant to all society. An important aspect of the thesis is that the analysis of citizens' participation in the activities of local municipality is based on the *triangulation* of research methods to reveal the broadest possible diversity of approaches.

The Master's thesis discusses the genesis of the concept of civil society in the context of classical democracy models and new governance, legal basis regulating the participation, forms of participation, and models of cooperation. Content analysis and case-study methods are employed to answer the question who should initiate a constructive dialogue between local authorities and NGOs and to analyse the current situation in Tauragė District Municipality (opportunities, obstacles and prospects) in view of the influence on the decision-making process.

The analysis of the qualitative and quantitative research data indicates that most often NGO representatives prefer to turn to the local authorities on petty private matters rather than issues relevant to all society, and therefore it disproves the assumption that NGO can raise concentrated issues and requests. The quantitative and qualitative research demonstrated different results in respect of the initiation of participation: NGO representatives believe that both sides should initiate the process, while representatives of local authorities support the view that citizens themselves should be the initiators. The most common obstacles are the reluctance of officials of local authorities to cooperate, as well as inadequate regulation of the legal basis, and lack of initiatives by young people. The prospects are currently viable only through the coordination of actions and approaches of both sides. It is necessary to create a mechanism for cooperation between NGOs and local authorities and to regulate it legally. Creation of civil society would solve the above-mentioned problems.

The analysis of the integrated research data proves the hypothesis that NGOs have every opportunity to participate and have influence on public decisions, but the lack of their involvement is caused by personal reasons and absence of interest of local authorities in cooperation.

PRIEDAI

ANKETA

NVO IR TAURAGĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMAS: INICIATORIAI, MODELIAI, PROBLEMOS

Gerb. Respondente,

Aš, Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo katedros II magistrantūros kurso studentė, vykdu apklaušą, kurios tikslas nustatyti piliečių dalyvavimo vietos valdžios sprendimų priėmimo procese iniciatorių (-us), identifikuoti bendradarbiavimo tarp NVO ir vietos savivaldybės institucijų modelius, stipriausias puses ir bendradarbiavimo trikdžius bei įvertinti realias piliečių galimybes įtakoti vietos valdžios priimamus sprendimus. Piliečių dalyvavimo aspektą nagrinėti per NVO veiklą tikslinga, nes NVO – organizuotos piliečių grupės – gebančios koncentruotai reikšti savo poziciją ir bendrai siekti tikslo.

Maloniai prašau atsakyti į pateiktus klausimus. Ši anketa yra anoniminė, Jūsų organizacijos atsakymai bus panaudoti tik apibendrinta forma ir tik tyrimo tikslais rengiant magistro baigiamąjį darbą. Pasirinkite Jūsų organizacijai tinkamo atsakymo variantą (kai kuriuose klausimuose bus galimi ir **keli** atsakymų variantai). Prašau atkreipti dėmesį į papildomus komentarus prie klausimų, nes kiekvienas atsakymas, kurį Jūsų organizacija pateiks, yra svarbus. Iš anksto dėkoju už atsakymus.

A. Kaip dažnai Jūsų organizacijai tenka bendradarbiauti su Tauragės rajono savivaldybės institucijų pareigūnais (dalyvauti įtakojant vietos savivaldybės sprendimų priėmimo procesą)?

1. 1-2 kartus per savaitę	2. 1-2 kartus per mėnesį	3. 1-2 kartus per metus
4. Netenka	5. Kita (įrašykite) _____	

B. Kokiu tikslu dažniausiai bendradarbiaujate?

1. Dėl pasiūlymų efektyvesnei savivaldybės veiklai teikimo
2. Siekiant tiesiogiai įtakoti savivaldybės institucijų pareigūnų priimamus sprendimus
3. Dėl NVO interesų atstovavimo
4. Siekiant daryti pakeitimus viešojoje politikoje
5. Dėl bendro projekto ar programos su savivaldybe rengimo
6. Siekdami finansinės paramos organizacijos veiklai
7. Siekdami kitos paramos (patalpų nuomos, mokesčių lengvatų, tarptautinių santykių užmezgimo)
8. Dėl nuomonės nagrinėjamaiais klausimais pareiškimo
9. Dėl kitų priežasčių (įrašykite) _____

C. Ar dažnai pavyksta pasiekti kreipimosi tikslą?

1. Taip	2. Ne	3. Nesikreipiame

D. Pasirinkite vieną iš pateiktų bendradarbiavimo modelių, kuris geriausiai apibūdina Jūsų santykį su vietos valdžios institucijomis:

1. Siekiame vienodų tikslų vienodomis priemonėmis (remiamės vienodomis strategijomis)
2. Siekiame vienodų tikslų, tačiau skirtingomis priemonėmis (strategijomis)
3. Mūsų siekiami tikslai skiriasi, bet siekiame jų vienodomis priemonėmis
4. Mūsų siekiami tikslai skiriasi ir siekiame jų skirtingomis priemonėmis
5. Nebendradarbiaujame

E. Ar Jus tenkina toks bendradarbiavimo modelis?

1. Taip 2. Ne 3. Kita (įrašykite) _____

F. Ar Jūsų organizacijai yra sudaromos galimybės susipažinti su Tauragės rajono savivaldybės institucijų priimamais sprendimais (ar užtikrinamas grįžtamasis ryšys)?

1. Taip 2. Ne 3. Mūsų organizacijai tai nėra aktualu

G. Ar teikiama informacija apie priimamus (ruošiamus priimti) sprendimus Jūsų organizacijai yra suprantama ir pakankama?

1. Suprantama, informacijos pakankamai 2. Suprantama, bet informacijos nepakankamai
3. Nesuprantama 4. Mūsų organizacijai tai nėra aktualu

H. Ar, Jūsų nuomone, Jūsų organizacija ir apskritai vietos gyventojai, turi pakankamai galimybių dalyvauti įtakojant vietos valdžios institucijų priimamus sprendimus?

1. Turi ir aktyviai dalyvauja 2. Turi, bet aktyviai nedalyvauja 3. Turi, bet nedalyvauja
4. Neturi 5. Piliečiams/mūsų organizacijai tai nėra aktualu

I. Ar pasitikite Tauragės rajono savivaldybės valdžia?

1. Taip 2. Ne 3. Mūsų organizacijai tai nėra aktualu

J. Kas, Jūsų nuomone, yra atsakingas už piliečių į(si)traukimą dalyvauti įtakojant vietos savivaldybės sprendimus?

1. Patys piliečiai (**praleiskite K klausimą**)
2. Vietos savivaldybės institucijų pareigūnai (**praleiskite L klausimą**)
3. Abi pusės (piliečiai ir vietos savivaldybės pareigūnai)
4. Niekas nėra už tai atsakingas
5. Kita (įrašykite) _____

K. Kuo, Jūsų nuomone, apsiriboja vietos valdžios institucijų pareigūnų atsakomybė už piliečių įtraukimą į priimamų sprendimų procesą? (pasirinkite vieną atsakymą, kuris, Jūsų nuomone, apibūdina aukščiausią atsakomybės už įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą formą)

1. Informacijos apie sprendimų priėmimo posėdžius teikimu
2. Dalyvavimo teikiamos naudos, įtakojant sprendimus, aiškinimu vietos bendruomenei
3. Skatinimu dalyvauti savivaldybės Tarybos rinkimuose
4. Savivaldybės pareigūnų susitikimų su vietos gyventojais iniciavimu
5. Grįžtamojo ryšio užtikrinimu
6. Kita (įrašykite) _____

L. Kuo, Jūsų nuomone, apsiriboja piliečių ir jų organizuotu grupių atsakomybė už išitraukimą į vietos valdžios priimamų sprendimų procesą? (pasirinkite vieną atsakymą, kuris, Jūsų nuomone, apibūdina aukščiausią atsakomybės už sprendimų priėmimo procesą formą)

1. Balsavimu savivaldybės Tarybos rinkimuose
2. Pasiūlymų, reikalavimų savivaldybės pareigūnams teikimu
3. Savarankiška informacijos apie sprendimus paieška
4. Savarankišku susitikimų su vietos savivaldos pareigūnais iniciavimu
5. Savarankiška teisinės informacijos apie dalyvavimo vietos valdžioje galimybes paieška
6. Kita (įrašykite) _____

M. Iš kokių šaltinių Jūsų organizacija dažniausiai sužino apie vietos savivaldybės priimamus sprendimus? (žymėkite vieną atsakymo variantą)

1. Per spaudą, vietos laikraščius
2. Internetu
3. Per vietinį radiją ir televiziją
4. Apsilankę vietos savivaldybės institucijose/elektroniniame tinklapyje
5. Iš savivaldybės platinamų leidinių
6. Susitikimo su vietos savivaldybės institucijų pareigūnais metu
7. Iš pažįstamų asmenų
8. Informacijos apie vietos valdžios sprendimus sunku/neįmanoma gauti
9. Kita (įrašykite) _____

N. Kaip manote, ar Jūsų organizacijos dalyvavimas priimant sprendimus savivaldybėje, yra svarbus?

1. Svarbus mūsų organizacijai
2. Svarbus savivaldybės valdžios institucijoms
3. Svarbus organizacijai ir savivaldybės valdžios institucijoms
4. Nesvarbus

O. Pažymėkite Jūsų organizacijai priimtinausią dalyvavimo formą ar priemonę (kur 5 reiškia, kad „labai priimtina“, 1 - „labai nepriimtina“. Žymėkite po vieną variantą kiekvienoje eilutėje.)

Eil. nr.	Dalyvavimo vietos savivaldybės institucijų veikloje forma	Vertinimas				
		5	4	3	2	1
O1	Susitikimai su vietos valdžios atstovais	5	4	3	2	1
O2	Dalyvavimas programose ir projektuose	5	4	3	2	1
O3	Susirašinėjimas su valdžios atstovais Internetu	5	4	3	2	1
O4	Dalyvavimas mitinguose	5	4	3	2	1
O5	Dalyvavimas Tarybos posėdžiuose	5	4	3	2	1
O6	Dalyvavimas rengiant publikacijas spaudoje	5	4	3	2	1
O7	Situacijos analizė, apžvalga	5	4	3	2	1
O8	Dalyvavimas piliečių komitetuose	5	4	3	2	1
O9	Dalyvavimas piliečių apklausoje	5	4	3	2	1
O10	Dalyvavimas streikuose	5	4	3	2	1
O11	Kitos formos (įrašykite)	5	4	3	2	1

P. Kaip manote, ar teisinis dalyvavimo vietos savivaldoje reglamentavimas, yra suprantamas ir pakankamas?

1. Suprantamas ir pakankamas	2. Suprantamas, bet nepakankamas
3. Nesuprantamas	4. Mūsų organizacijai tai nėra aktualu

Q. Kokie svarbiausi veiksniai, Jūsų nuomone, lemia vietos gyventojų ir jų organizuotų grupių pasyvumą dalyvaujant vietos savivaldos sprendimų priėmimo procese? (galite žymėti iki trijų atsakymo variantų)

1. Informacijos apie dalyvavimo galimybes trūkumas
2. Netobula dalyvavimą vietos valdžioje reglamentuojanti teisinė bazė
3. Nepasitikėjimas vietos savivaldos institucijomis
4. Nesidomėjimas savivaldybės reikalais
5. Savivaldybės institucijų nenoras bendradarbiauti
6. Savivaldybės institucijų neatsižvelgimas į vietos gyventojų (NVO) interesus
7. Dalyvavimo įgūdžių stoka
8. Laiko trūkumas
9. Grįžtamojo ryšio nebuvimas
10. Kita (įrašykite) _____

R. Kokias dalyvavimo galimybių tobulinimo perspektyvas rekomenduotumėte Q klausime pažymėtoms problemoms spręsti (galite žymėti iki trijų atsakymo variantų)

1. Teikti informaciją vietos gyventojams apie jų indėlio, priimant sprendimus, reikšmę
2. Teikti informaciją apie dalyvavimo įtakojant sprendimus būdus ir galimybes
3. Dažniau rengti piliečių, NVO susitikimus su vietos savivaldybės valdžia
4. Lavinti dalyvavimo įgūdžius
5. Tobulinti įstatyminę bazę
6. Planuoti laiką taip, kad jo liktų veiklai savivaldybės institucijose
7. Ugdyti pasitikėjimą vietos savivaldos institucijomis
8. Sudaryti prielaidas domėtis savivaldybės veikla, jos priimamais sprendimais
9. Vystyti įtraukimo į vietos savivaldos veiklą mechanizmus

Dėkoju už bendradarbiavimą! Geros dienos! ☺

STRUKTŪRIZUOTAS KOKYBINIS KLAUSIMYNAS

Mieli Tauragės rajono savivaldybės Tarybos nariai,

Į Jus kreipiasi Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo II magistrantūros kurso studentė Ineta Buivydaite. Rašau magistro baigiamąjį darbą tema ***Piliečių dalyvavimas darant įtaką sprendimams Tauragės rajono savivaldybėje.*** Orientuojuosi į organizuotas piliečių grupes, t.y. nevyriausybines organizacijas (NVO). Kadangi tyrimo pagrindą sudaro trianguliacijos principas, todėl labai svarbu ištirti abiejų pusių (tiek NVO, tiek išrinktų savivaldybės atstovų – Tarybos narių) nuomones piliečių dalyvavimo darant įtaką sprendimams Jūsų savivaldybėje klausimu.

Jūsų atstovaujamą savivaldybę pasirinkau ne atsitiktinai, o todėl, kad iki šiol panašių mokslinių tyrimų joje nėra atlikta. Be to, Tauragės rajono savivaldybę moksliniam tyrimui paskatino rinktis poreikis ištirti dalyvavimo galimybes nuo centro nutolusioje savivaldybėje.

Kreipiuosi į Jus, nes Jūsų nuomonė nagrinėjimu klausimu yra labai svarbi. Maloniai prašau Jūsų atsakyti į pateiktus klausimus. Jūsų atsakymai bus pateikti tik apibendrinta forma ir tik tyrimo tikslais. Klausimynas yra anonimiškas, todėl nebus skelbiami jokie Jūsų asmeniniai duomenys.

Tikiuosi Jūsų bendradarbiavimo teikiant informaciją ir neįkainuojamos pagalbos rašant minėtą mokslinį darbą.

Geros dienos.

Pagarbiai,

Ineta Buivydaite

MRU PVF-VI

VAmns0-01 grupė

Tel.: 8 666 999 35

El.p.: ineta.buivydaite@gmail.com, inbuivydai@stud.mruni.eu

KLAUSIMYNAS

1. Kaip dažnai tenka bendradarbiauti su vietos bendruomenės nariais, nevyriausybėmis, organizacijomis? Kokiais tikslais jie dažniausiai kreipiasi? Ar pavyksta tų tikslų pasiekti?
2. VA kontekste plačiausiai žinomas Najam'o vyriausybės ir NVO bendradarbiavimo modelis⁹. Kuriam iš aptarto modelio perspektyvų priskirtumėte dažniausiai pasitaikantį santykį bendradarbiaujant su NVO?
3. Ar sudaromos galimybės NVO dalyvauti sprendžiant vietos bendruomenei aktualius klausimus, priimant sprendimus? Kokiais būdais tai daroma? Kokias dalyvavimo formas dažniausiai renkasi NVO?
4. Kaip vienas iš sėkmingo dalyvavimo trukdžių dažnai yra įvardijamas netobulas dalyvavimo teisinis reglamentavimas. Kokia Jūsų nuomonė šiuo klausimu? Ką Jūs įvardintumėte kaip svarbiausią trukdį efektyviam piliečių dalyvavimui įtakojant vietos savivaldybės sprendimus?
5. Kas, Jūsų, kaip išrinkto vietos bendruomenės atstovo, nuomone, turėtų inicijuoti piliečių dalyvavimą vietos savivaldybės sprendimų priėmimo procese?
6. Kaip yra užtikrinamas grįžtamasis ryšys tarp Jūsų priimamų sprendimų ir tam tikrais sprendimais suinteresuotų asmenų?
7. Ką, Jūsų nuomone, reikėtų pertvarkyti iš esmės, siekiant išnaudoti NVO potencialą įtakojant viešuosius vietos sprendimus?
8. Kokias perspektyvas matote vietos reikalų tvarkyme įtraukiant vietos bendruomenę, organizuotas piliečių grupes?

⁹ Minėto modelio aprašas pateikiamas atskirame lape

NAJAMŲ 4C BENDRADARBIAVIMO TARP VYRIAUSYBĖS IR NVO MODELIS

		<i>Tikslai</i>	
		Vienodi	Skirtingi
<i>Strategijos (priemonės)</i>	Vienodos	Kooperacija (angl. <i>Cooperation</i>), kai organizacijos siekia vienodų tikslų, turėdamos vienodą strategiją. Kooperatyvūs santykiai tikėtini tada, kai tam tikroje situacijoje vyriausybės agentūros, vietos valdžios institucijos ir NVO ne tik dalijasi vienodais politikos tikslais, bet taip pat teikia pirmenybę vienodoms strategijoms, siekdamos tų tikslų. Iš esmės, tai yra NVO ir viešojo administravimo institucijų siektinų tikslų ir priemonių supanašėjimas	Kooptacija (angl. <i>Confrontation</i>), kai organizacijos siekia nevienodų tikslų ir remiasi nevienoda strategija jų siekdamos. Tokie santykiai yra tikėtini, kai vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos laiko viena kitos tikslus ir strategijas priešingais jų reiškiamiems tikslams ir strategijoms, tai yra, visiškai skirtingas jų siekiamiems tikslams ir priemonėms.
	Skirtingos	Papildymas (angl. <i>Complementarity</i>) – tai tokie santykiai, kai vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos turi vienodus tikslus, bet pirmenybę teikia skirtingoms strategijoms. Iš esmės, jos turi skirtingas strategijas, kuriomis siekia tikslo, bet vienodus tikslus.	Konfrontacija (angl. <i>Co-optation</i>), kai organizacijos teikia pirmenybę skirtingiems tikslams, bet jų siekia vienodomis priemonėmis. Šie santykiai yra tikėtini tada, kai vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos remiasi vienodomis strategijomis, bet pirmenybę teikia skirtingiems tikslams. Tokios situacijos paremtos skirtingais tikslais, bet vienodomis strategijomis yra dažnai trumpalaikės

Šaltinis: Najam, 2002, p. 383, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/nml.10403/pdf>

KOKYBINIO TYRIMO ANALIZĖS REZULTATAI

1 kategorijos „Dalyvavimo tikslai/paskatos“ subkategorijos ir jas pagrindžiantys teiginiai

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
1.	Bendri visai savivaldybės bendruomenei tikslai	- su pasiūlymais, ką keisti ar vykdyti (K3)¹⁰ - kelių tvarkymo (K6) - apie bendrus miesto tvarkymo reikalus (K6) - kreipiasi klausimais, kurie siejami su vietos valdžios sprendimais: rajono, miesto infrastruktūros išvystymas (K7) - Savivaldybei pavaldžių įmonių paslaugų kokybė, kainos (K7) - dėl projektų (K9, K14) - infrastruktūros, gatvių tvarkymo (K11) - dėl miestelio gerovės (K15)
2.	Siauri asmeniniai tikslai	- dažniausiai dėl įvairios paramos: finansinės informacinės (K2) - programos finansavimo ateityje (K9) - siekdamos apginti pažeidžiamas jų teises (K10) - pagalbos dėl vykdomų ir planuojamų projektų (K10) - su prašymais išspręsti iškilusias problemas (K3) - dėl pašalpų skyrimo (K6) - asmeniniais klausimais (K11) - asmeniškai jaudinantys klausimai (K11) - laisvalaikio (K15) - įvairių amžiaus grupių turinčių žmonių bendravimo (K15) - kreipiasi jiems rūpimais neišsprendžiamais klausimais (K18)
3.	Kitos (neįvardytos) priežastys	- įvairiais klausimais (K2, K8) - kreipiasi aktualiais klausimais (K3) - kreipiasi dėl įvairių paskatų (K5) - tais klausimais, kuriais negauna konkretaus atsakymo iš seniūnijos (K6) - dėl informacijos (K10, K14) - dėl įvairiausių problemų (K12)

¹⁰ Kiekvienas klausimynas buvo koduotas šifru, pvz. K1, reiškia pirmo klausimyno teiginį, K2 – antrojo it t.t.

2 kategorijos „Dalyvavimo iniciavimas“ subkategorijos ir jas pagrindžiantys teiginiai

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
1.	Dalyvavimo iniciatorius – valdžios institucijos	-Savivaldybės administracija per seniūnijas, seniūnaičius turi ir privalo aktyvinti visuomenę (K2) - rajono vadovai (K8, K14)) - tarybos nariai (K8, K12, K14, K16) - savivaldybės administracija (K4, K9) - rajono taryba (K9) - atviri ir aktyvūs vietos valdžios veiksmai (K3)
2.	Dalyvavimo iniciatorius – piliečiai, NVO	-visa aktyvi bendruomenė (K1, K10, K14) - patys piliečiai, įvairios NVO turi domėtis, kas vyksta jų teritorijoje ir aktyviai dalyvauti (K2) - [kitai] nepadės jokios iniciatyvos „iš viršaus“ (K2) - „Neklausk, ką tau gali duoti valstybė, klausk, ką tu gali jai duoti“ (Džonas Kenedis) (K2) - vietos bendruomenėje turi būti apsvarstomi klausimai (K6) -[klausimai] pateikiami svarstyti komitetams (K6) - skęstančiųjų gelbėjimas yra... (K7) - piliečių noras (K9) - NVO (K10, K13) - atskirų piliečių iniciatyvos (K10) - patys piliečiai (K11, K12) - bendruomenių vadovai (K11) - lyderiai (bendruomenės, partijų) (K15) - noras padėti savo organizacijai, išspręsti reikiamus klausimus (K18)
3.	Dalyvavimo iniciatorius – abi pusės	- vieningos piliečių ir valdžios pastangos (K7) - iniciavimas turėtų būti abipusis (K17)
4.	Kitos paskatos inicijuoti dalyvavimą	- opozicijos įtaka turėtų būti konstruktyvi (K15)

3 kategorijos „Dalyvavimo organizavimas“ subkategorijos ir jas pagrindžiantys teiginiai

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
1.	Dalyvavimo būdai, formos	- Rašytinius prašymus (K2) - piketus (K2) - piliečiai savo nuomonę gali atskleisti įdėjus tam tikrą klausimą į savivaldybės tinklapį (K3) - pasiūlymų teikimas konferencijose (K3) - rengiami pasitarimai, kuriose dalyvauja savivaldybės administracijos specialistai, NVO, politikai (K4) - NVO savo klausimus ar prašymus pateikia savivaldybei (K5) - dažniausiai tenka bendrauti telefonu (K6) - vyksta atviri tarybos posėdžiai (K6) - išklausoma NVO nuomonė ginčytinu klausimu (K6) - NVO gauna daug informacijos iš susirinkimų (K2, K9, K15) - NVO gauna informaciją iš bendruomenių, vyriausybės ir interneto puslapių (K10) - informacija iš tarybos susitikimų (K10) - individualius (K11) - dalyvavimas įvairiose programose (K15) - projektų tvarkymas (K15) - organizuojami susitikimai, susirinkimai su NVO (K17) - diskusijos su gyventojais, atskiromis interesų grupėmis (K17)
2.	Piliečių, NVO dalyvavimo dažnumas	- bendruomenių problemas tenka spręsti betarpiškai (K1) - NVO problemos sprendžiamos rečiau (K1) - pakankamai dažnai (K2) - nuo keleto iki dešimties kartų per mėnesį (K3) - dažnai (K4) - beveik kiekvieną dieną (K5) - su bendruomenės nariais – dažnai (K7) - su NVO – retai (K7) - gana dažnai (K8) - po keletą kartų per savaitę (K8) - retkarčiais (K9) - per metus – keletą kartų (K10) - nedažnai (K11) - beveik kiekvieną dieną (K12) - gana dažnokai (K14) - dažnai (K15) - 1-2 kartus per mėnesį (K15) - su vietos bendruomenės nariais – kiekvieną dieną (K16) - su NVO per pusmetį – keletą kartų (K16) - nedažnai (K17) - dažnai (K18) - kartais net du kartus per mėnesį (K18)

4 kategorijos „Dalyvavimo palaikymas“ subkategorijos ir jas pagrindžiantys teiginiai

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
1.	Vietos valdžios ir NVO bendradarbiavimo modelio pasirinkimas	-modelis pasirenkamas priklausomai nuo idėjos gyvybingumo ir realumo (K1) - kooperacijos – šis modelis leidžia maksimaliai įgyvendinti išskeltus tikslus (K2, K4, K6, K8, K14, K18) - pasitaiko visi 4 modeliai (K7) - dažniausia lemia, kas NVO valdžioje – konfliktiški vadovai dažniausiai renkami konfrontaciją (K3, K7, K10) - papildymas (K9, K10, K11, K15, K16, K17) - kooptacija (K15) -kooperacija, kad būtų teigiamai sprendžiami NVO poreikiai, tikslai (K18)
2.	Galimybių dalyvauti sprendžiant vietos valdžios klausimus sudarymas	- sudaromos (K1) + - NVO atstovai įtraukiami į darbinių grupių sudėtį, komisijas(K1)+ - tikrai yra galimybės (K2)+ - teikiami pasiūlymai, prašymai vietos savivaldos institucijai (K2) + - tikrai turi galimybę dalyvauti valstybės valdyme (K2) + - iš dalies sudaromos (K3) +- - piliečiai savo nuomonę gali atskleisti įdėjus tam tikrą klausimą į savivaldybės tinklapį (K3)+ - labai padėtų daugelio gyvenimo sferų depolitizacija (K3)+- - NVO gali kreiptis savivaldybės administraciją ir išsakyti savo nuomonę (K4)+ - Piliečiai gali dalyvauti (K5) + - NVO atstovai gali dalyvauti tarybos posėdžiuose (K5) + - yra gyventojų priėmimo dienos (K6) + - išklausoma kiekvieno nuomonė ginčytinu klausimu(K6) + - sudaromos (K7)+ - sistemingo bendravimo tradicijų, modelio nėra (K7) - - situacija turėtų keistis kaimo bendruomenėse (K7)+ - NVO įtakoti sprendimus turi labai ribotas galimybes (K7) - -bendradarbiavimo galimybės NVO sudaromos nepakankamos (K8) -+ - galimybės ir norai bendradarbiauti daug priklauso nuo pačių NVO (K8) +- - galimybės sudaromos kaip kada (K9)+- - galimybės sudaromos (K10, K11, K12, K13, K14, K16) + - priklausomai nuo aplinkybių (K17)+- -ne visada sudaromos (K18)+
3.	Grįžtamojo ryšio užtikrinimas	- Informacija skelbiama (K1) + - Tarybos posėdžiai vieši (K1)+ - Dienotvarkė skelbiama laiku (K1)+ - Tiek svarstant klausimus, tiek juos įgyvendinant (K1)+ - projektai ir priimti sprendimai talpinami internete (K2)+ - spausdinami vietos žiniasklaidoje (K2, K14)+ - asmeniškai informuoju suinteresuotus asmenis (K3)+

		- kiti sprendimai skelbiami savivaldybės internetiniame tinklapyje (K3)+ - skelbiami vietinėje spaudoje (K3)+ - vietinėje televizijoje (K3)+ - susitinkant su gyventojais (K4, K13)+ - priimami sprendimai viešinami internete ir spaudoje (K5)+ - aiškinama, aptariama su bendruomenės nariais, NVO (K5)+ - užtikrinamas tarpinėje grandyje tarp tarybos narių ir užsakovų (K6)+ - viešumas: spauda, internetas (K7, K17)+ - įstatymų nustatyta tvarka (K8, K18, K14)+ - niekaip (K10)- - neužtikrinamas (K11)- - bendraujant su asmenimis (K13)+ - informaciją gauna iš bendruomenių, interneto, žiniasklaidos (K14)+ - tiesioginis informavimas (K15)+ - sunku įvardinti (K17)- - reikalui esant organizuojami susitikimai (K17)+
--	--	---

5 kategorijos „Dalyvavimo/konstruktivaus bendradarbiavimo trukdžiai“ subkategorijos ir jas
pagrindžiantys teiginiai

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
1.	Subjektyvūs faktoriai iš valdžios pareigūnų pusės	- Nemanau, kad nėra problemų (K1) - Vienos ir kitos pusės ambicijos, politiniai motyvai (K2) - NVO siūlymai nėra aktualūs vietos valdžiai (K3) - Piliečių nuomonė nėra aktuali (K3) - Vienas ar du iš dešimties NVO raštų pasiekia adresatą (K3) - retai gaunami atsakymai [į piliečių, NVO klausimus] (K3) - miestų bendruomenėms iki šiol skiriamas minimalus dėmesys (K5) - NVO ne visada kviečiami į posėdžius (K9) - nepaskelbiama registracijos būdas (K9) - ne visada NVO kviečia dalyvauti rengiamuose posėdžiuose (K14) - nepaskelbiamas registracijos būdas (K14) - trūksta bendradarbiavimo tarp vyriausybinio ir nevyriausybinio sektoriaus (K17) - Valdžia to niekada nedarys [neinicijuos bendradarbiavimo] (K7) - Savivaldybės piktnaudžiauja tuo, kad bendruomenės narių dalyvavimas nėra privalomas (K8) - savivaldybės negebėjimas įtraukti NVO į sprendimų priėmimo procesus (K17)
2.	Subjektyvūs faktoriai iš piliečių pusės	- Piliečiai retai apsilanko jame [savivaldybės tinklapyje] (K3) - bendruomenės nariai kartais kelia neįmanomus reikalavimus (K6) - reikalavimų tendencingumas (K7) - siauri arba tik asmeniniai NVO aktyvistų interesai (K7) - nejaučia spaudimo nei iš apačių, nei iš viršaus (K7) - NVO ne visada pakviečia dalyvauti posėdžiuose (K10) - per vėlai įsiregistruoja (K10) - nežinojo, kas registruoja posėdžiui (K10) - NVO dažniausiai neturi strateginių tikslų (K11) - trūksta pačių bendruomenių iniciatyvos (K11) - piliečiai mažai domisi galimybėmis daryti įtaką (K15) - netiki sėkme ir nepasitiki valdžia (K15) - dalyvavimas viešųjų reikalų tvarkyme suvokiamas kaip dalyvavimas rinkimuose (K17) - paliekama teisė sprendimus priimti valstybės tarnautojams (K17) - trūksta bendradarbiavimo tarp vyriausybinio ir nevyriausybinio sektoriaus (K17) - NVO silpnumas (K17) - pilietinės sąmonės stoka (K17) - dauguma NVO įregistruotos, bet „realiai neveikiančios“ (K17) - nėra NVO atstovavimo sistemos (K17)

		- nesuderinamas laikas (K18) - nežinomi grafikai (K18) - NVO nėra aktyvios*2(K1) - Reikia tik noro ir turėti, ką pasakyti (K1) - ar tikrai norima dalyvauti tame valdyme, ar tik ieškoma naudos sau (K2) - ne visi piliečiai supranta, kad tarybos sprendžiamas klausimas turi atitikti teisiniu atžvilgiu ir nepažeisti įstatymų (K6) - dauguma jų [NVO] – neaktyvios (K7) - piliečiai yra pasidarę apatiški (K12) - tikisi, kad kažkas už juos padarys sprendimus (K12) - NVO ar pavieniai piliečiai nėra labai aktyvūs ir iniciatyvūs (K17) - nerodo didelio susidomėjimo valdžios institucijų veikla (K17) - silpnos NVO Tauragės r. (K17)
3.	Objektyvūs faktoriai	- Nėra sukurto tinkamo finansavimo mechanizmo(K1) - dauguma sprendimų priimami per labai trumpą laiką (K4) - minimalios finansavimo galimybės (K5) - seniūnaičiai dubliuoja bendruomenių pirmininkų darbą (K5) - NVO neatskaitingumas (K7) - artimiausiu metu nesusikurs pilietinė visuomenė (K7) - teisinis piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra nereglamentuotas (K8) - reglamentacija nepakankama (K8) - priimant sprendimus bendruomenės narių dalyvavimas nėra privalomas (K8) - teisinė bazė nesutvarkyta pilnai (K9) - nepalanki rinkimų sistema į vietines tarybas (K11) - nėra įstatyminės bazės (K11) - sudėtingas įtakojimo mechanizmas (K15) - nėra galimybės atšaukti išrinktuosius (K15) - susirinkimas ir kreipimasis į valdžią ne visada efektingas (K15) - trukdys: teisinis reglamentavimas (K17) - nesudarytos teisinės galimybės arba jos minimalios (K17)

6 kategorijos „Pertvarkos, siekiant panaudoti NVO potencialą sprendimų priėmimo mechanizme“ subkategorijos ir jas pagrindžiantys teiginiai

Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
1.	Pertvarkos valdžios veiksmuose (darbotvarkėje), požiūryje	- Reikia labiau jais (NVO) pasitikėti (K1) - Palaikyti realias idėjas (K1) - Greičiau ieškoti finansavimo variantų (K1) - inicijuojant diskusijas vietos bendruomenėms svarbiais klausimais (K3) - Pakeisti vietos valdininkų požiūrį (K3) - Pakeisti juo pačius [valdininkus] (K3) - sudaryti savivaldybėje darbo grupes, kurių veikloje dalyvautų ir NVO (K4) - apjungti miestų bendruomenes (K5) - skirti dėmesį jų išlaikymui, finansavimui (K5) - skatinti gyventojus aktyviau dalyvauti profsąjungų, kt. NVO veikloje (K7) - aiškinti teisinį reglamentavimą NVO (K10) - įtraukti NVO atstovus į įvairias komisijas, darbinės grupes (K13) - stiprinti NVO veiklos potencialą (K17) - kuo glaudžiau bendradarbiauti su NVO (K18)
2.	Pertvarkos, NVO veikloje, požiūryje	- NVO turėtų būti aktyvesnės (K5) - turėtų didelę įtaką turėti vietos bendruomenės (K5) - piliečių neaktyvumas yra skurdaus socialinio ir ekonominio gyvenimo pasekmė (K7) - NVO turėtų orientuotis į savo organizacijų gausinimą ir stiprinimą (K7) - NVO potencialas priklauso nuo piliečių valios, siekių, tikslų (K16) - reikia tų piliečių, kurie siektų tarnauti visuomenės labui (K16)
3.	Kitos pertvarkymų galimybės	- užtektų sveiko noro iš visų pusių (K2) - depolitizuoti dalį pačių NVO (K3) - pagalvoti, ar reikalingi seniūnaičiai, jie dubliuoja bendruomenės pirmininkų darbą (K5) - iškilus NVO svarbiam klausimui, padaryti žmonių apklausą ir atsižvelgti į daugumos nuomonę (K6) - keisti rinkimų sistemą – merus, seniūnus rinkti tiesiogiai (K7) - įteisinti NVO privalomą dalyvavimą (K8) - sutvarkyti teisinį reglamentavimą (K10) - būtų gerai, kad sutaptų strategijos (K11) - vienmandatės rinkimų apygardos sukūrimas (K11) - keisti viešųjų pirkimų įstatymą (K11) - pilnai sutvarkyti teisinę bazę (K14) - lyderių skatinimą ir rengimą (K15)

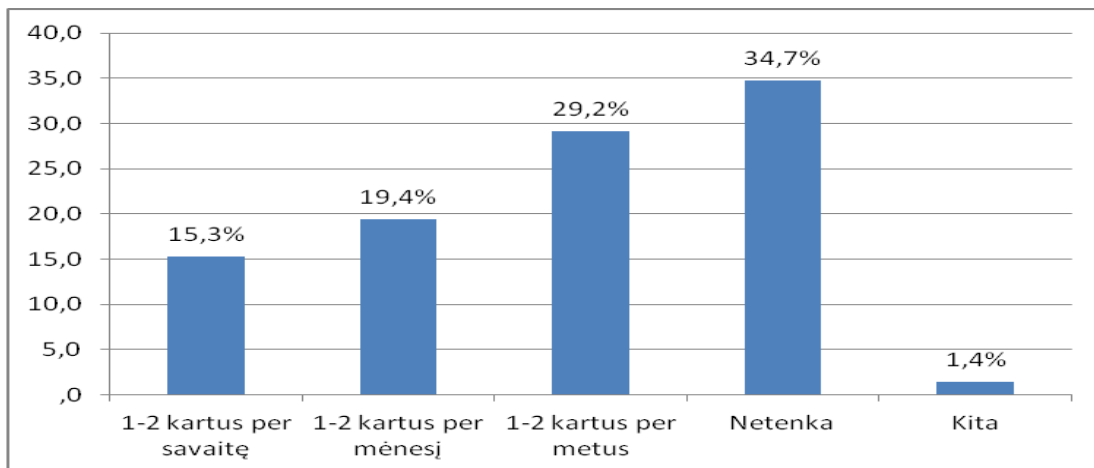
		<i>-operatyvesnį informacijos ir problemų pateikimą vykdančioms institucijoms (K15)</i> <i>- sukurti atsakomybės prieš rinkėjus efektyvesnį mechanizmą (K15)</i> <i>- reikia daugiau patikimesnės informacijos, o ne politikavimo (K15)</i> <i>- sukurti NVO ir valstybinių institucijų bendradarbiavimo mechanizmą vyriausybinio mastu (K17)</i> <i>- Vietos savivaldos įstatyme aiškiai reglamentuoti NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo mechanizmą ir būdus, principus, tikslus (K17)</i> <i>- parengti LR vietos savivaldos įstatymo pataisas*2 (K17)</i> <i>- parengti NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo plėtros programas (K17)</i>
--	--	---

**7 kategorijos „Perspektyvos NVO į(si)traukimo į sprendimų priėmimo mechanizmą procese“
subkategorijos ir jas pagrindžiantys teiginiai**

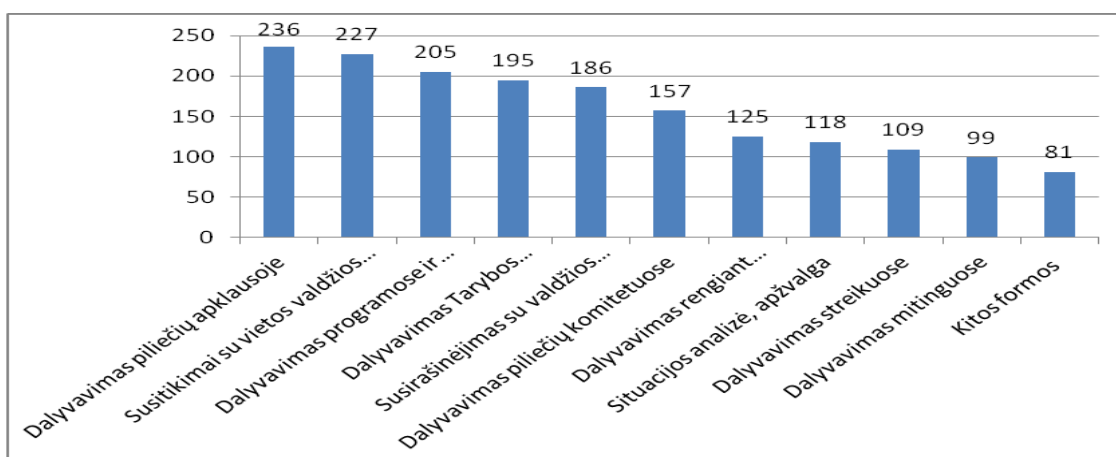
Eil. Nr.	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
1.	Valdžios institucijų veiksmai ir paskatos	- bendruomenių įtraukimas į aktyvų gyvenimą (K1) - galimai padėtų NVO privalomas įtraukimas kai kurių klausimų sprendimo procese (K3) - jei vietos bendruomenė ir NVO yra aktyvios, labai daug klausimų savivaldybės administracijai yra išspręsti lengviau (K4) - įtraukti į rajono reikalų tvarkymą bendruomenės ir NVO(K8) - priimami teisingesni, priimtinesni sprendimai (K8) - beveik jokių (K9) - šiuo metu – blankios perspektyvos (K10) - nematau didesnių perspektyvų (K11) - pagerės priimamų sprendimų kokybė (K12) - vietos bendruomenių nuomonė turi būti išgirsta (K13) - įtraukiant vietos bendruomenės, organizuotas piliečių grupes būtų priimamai teisingesni sprendimai (K14) - konstruktyvus palaikymas jų problemų (K15) - įsiklausymas (sugebėjimas išgirsti apie problemą) (K15) - pasiekia tie, kurie turi gerus lyderius, yra atkaklūs (K15) - savivaldybės taryba turėtų sistemingai bendradarbiauti su piliečiais (K16) - iš savivaldybės pusės reikėtų parengti NVO ir valdžios bendradarbiavimo plėtros programą (K17) - skatinant NVO iniciatyvumą ir abipusiai naudingumą (K17) - kelti piliečių ir suinteresuotų grupių pilietinį aktyvumą, sąmoningumą, iniciatyvumą dalyvauti priimant sprendimus (K17)
2.	NVO veiksmai ir paskatos	- žmonės patys nori dalyvauti (K2) - jei vietos bendruomenė ir NVO yra aktyvios, labai daug klausimų savivaldybės administracijai yra išspręsti lengviau (K4) - kad NVO būtų aktyvesnės (K5) - NVO turėtų kelti savo pilietinį sąmoningumo lygį (K17) - perspektyvų šiai dienai nėra daug (K17)
3.	Kitos perspektyvos	- praėjusiose savivaldybių tarybų rinkimuose jau galėjo dalyvauti ir nepartiniai kandidatai, visuomeninės organizacijos (K2) - tikslinga įvesti sankcijas [tarybos nariams] už informacijos nepateikimą, neišsamų pateikimą (K3) - perspektyvą matau tik idėjiniu, o ne politiniu pagrindu naujosios kartos jaunimo organizacijų iniciatyvose (K3) - pilietinės visuomenės sukūrimas išspręstų daugelį problemų (K7) - nematau (K16) - Vietos savivaldos įstatyme turėtų būti aiškiai reglamentuotas savivaldybių ir NVO bendradarbiavimo mechanizmas, bendradarbiavimo principai, tikslai ir būdai (K18)

Kiekybinio tyrimo analizės rezultatai

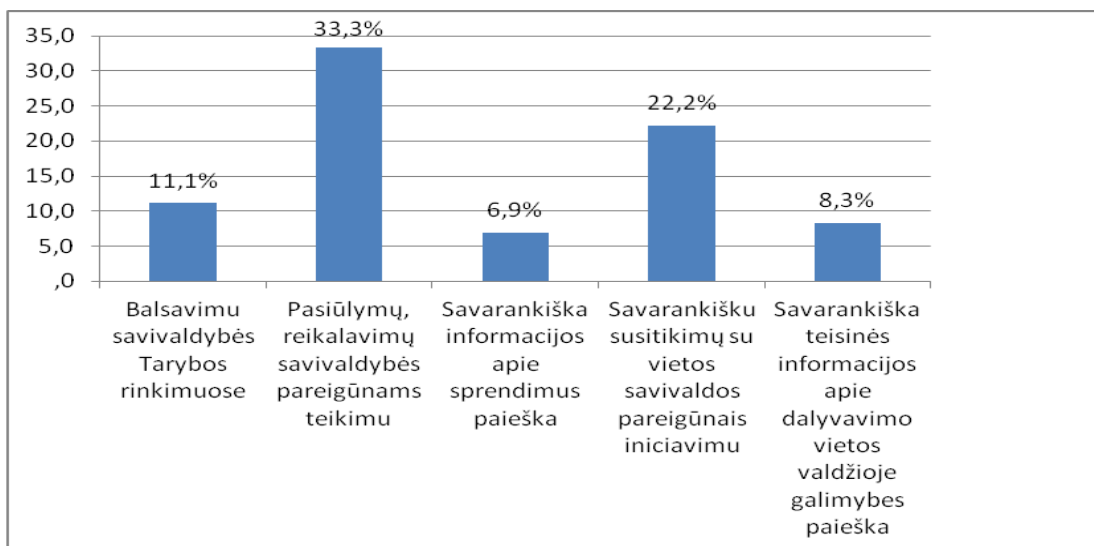
1 pav. Dalyvavimo, darant įtaką vietos valdžios sprendimams, dažnis

2 pav. Dalyvavimo formų pasirinkimas

3 pav. NVO atstovų atsakomybė už įsitraukimą į sprendimų priėmimo procesą

4 pav. Vietos valdžios atstovų atsakomybė už įsitraukimą į sprendimų priėmimo procesą

